

Teológia

A TARTALOMBÓL

A megtestesült Ige látható dicsősége — Az I. Konstantinápolyi zsinat 1600. évfordulójára — Az egyház missziós küldetése — 750 éve halt meg Árpádházi Szent Erzsébet — Élet az igazság, a jóság és a szépség jegyében (Interjú dr. Magyar Imre orvossal) — Gyógyítás, egészség, üdvösség — XXIII. János, az evangéliumi szegénység pápája — A keresztény kultusz szíve: az eukarisztia — Isten Lelkének jelenléte — Bibliai szövegértelmezés és a prédikáció — Az új római misekönyv teológiája és lelkisége — Isten népének szolgálata — Eszkatológia és lelkipásztorkodás — A papi lelkiség és a „Redemptor Hominis”

Bozóky Éva — Fülöp Béla — Gál Ferenc — Király Ernő — Kiss László — Lotz Antal — Nagy József — Pákozdy István — Ratzinger, Joseph — Schmatovich János — Sólymos Szilveszter — Szennay András — Széll Margit írása

XV. évf. 1981. 4. sz.

Teológia

NEGYEDÉVI FOLYÓIRAT

XV. ÉVFOLYAM 4. SZÁM

1981. DECEMBER

TANULMÁNYOK

- GÁL FERENC: „Láttuk az Atya Egyszülöttének dicsőségét” — — — 193
JOSEPH RATZINGER bíboros: A 381. évi I. Konstantinápolyi zsinat
(Előzményei és maradandó jelentősége) (fordította: *Endreffy Zoltán*) 198
SZENNAY ANDRÁS: Az egyház missziós küldetése — — — — 203
BOZÓKY ÉVA: Példaképünk, testvérünk, kortársunk:
Árpádházi Szent Erzsébet — — — — — 211

A „TEOLÓGIA” BESZÉLGETÉSE DR. MAGYAR IMRE ORVOSPROFESSZORRAL

- Élet az igazság, a jóság és a szépség jegyében (*Széll Margit*) — — 216

TÁVLATOK

- Gyógyítás, egészség, üdvösség (*Széll Margit*) — — — — — 220

KÖRKÉP

- Az evangéliumi szegénység pápája: XXIII. János (*Király Ernő*) — — 227
A keresztény kultusz szíve: az eukarisztia (*Kiss László*) — — — — 231
Isten Lelkének jelenléte (*Fülöp Béla*) — — — — — 236

TEOLÓGIAI-LELKIPÁSZTORI KÉRDÉSEK

- A bibliai szöveg különböző értelmei és a prédikáció
(*Schmatovich János*) — — — — — — — — — 240
Az új római misekönyv teológiája és lelkisége (*Sólymos Szilveszter*) — 242
Az eszkatológia alkalmazása a lelkipásztorkodásban (*Lotz Antal*) — 247
„A szolgálatok különfélék” (*Pákozdy István*) — — — — — — — 250
A papi lelkiség néhány vonása a „Redemptor Hominis” enciklika
alapján (*Nagy József*) — — — — — — — — — 253

TANULMÁNYOK

Gál Ferenc

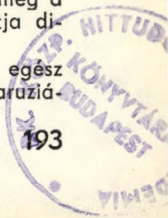
„LÁTTUK AZ ATYA EGYSZÜLÖTTÉNEK DICSŐSÉGÉT”

A bibliai szóhasználatban a látás legtöbbször a hitbéli megismerésre vonatkozik. Ilyen értelemben „boldog az a szem, amely lát” (Mt 13,16). Hogy nem csupán a testi látásról van szó, mutatja az ilyen figyelmeztetés: „Boldogok, akik nem látnak, mégis hisznek” (Jn 20,29). A vallásos látás vágya már a régi szövetségen végigvonul. Mózes szeretné látni Isten dicsőségét (Kiv 33,18), az imában azt kéri, hogy Isten tordítsa arcát nepe felé (Szám 6,25). A próféták küldetése is látomással kezdődik: Isten dicsősege, ereje, szentsége mutatkozik meg kepekben. Viszont arról is meg vannak győződve, hogy nemcsak a látás tárgya, hanem a képessége is Istentől van, ezért mondja a zsoltáros, hogy az ember „a te tényedben látja meg a világosságot” (Zsolt 36,10). A kinyilatkoztatás az őszövetségi népek azt a kiváltságot hozta, hogy valamiképpen szemlélhette Isten dicsőségét (kapod Janve), amely mint tekintély, hataiom és szentség tükröződött a kinyilatkoztatást kísérő jelekben, a teofániákban, a tanításban, a törvényben és a megígért különleges gondviselésben. Izajás pedig arról jövendöl, hogy a Messiás idejében a dicsősege különösen kiad Sionra, a nepe, sőt azokra a nepekre is, amelyek eddig nem ismertek Istent. Ők is megkapják a látás adományát (Iz 66,18—19). Ilyen elozmények után Jézus joggal elvárta, hogy hallgatói a szemüket használják látásra, a fülüket hallásra, s elmarasztalta azokat, akik az ég színéből következtetnek az időjárásra, de az idők jeleit nem tudják felismerni (Mt 16,4). Arra is rámutat, hogy ez a látás és felismerés teie van misztériummal: „Azért jöttem, hogy... akik nem látnak, azok lássanak, és akik látnak, azok vakok legyenek” (Jn 9,39). Az apostoli egyház azonban hamar felismerte a szintézist. Rájött arra, hogy Jézus Krisztusban az Isten Fiát kell meglátni. Viszont ő egyúttal a világ világossága, ő adja a belső fényt a felismeréshez. Őt kellett elfogadni, s az elfogadásban benne volt a felismerés. Az apostolok nem Krisztus tanítását, rendelkezéseit hirdették, hanem őt magát. Róla tanúskodtak, őrá tekintettek vissza, s ebből a visszatekintésből származik a megállapítás: Láttuk az Atya Egyszülöttének dicsőségét (Jn 1,14).

A Logos-ének

A karácsonyi liturgia az „Ige megtestesüléséről” beszél. A testté levés nem egyszerűen a résznek az említése az egész helyett, vagyis az emberré levés helyett, hanem inkább a láthatóság, a tapinthatóság kiemelése akar lenni. A kifejezés János evangéliumának elejéről, az úgynevezett Logos-énekből való. A himnusz, a dicsőítő ének az ősegyházban Krisztus istenségének a megvallásához tartozott. Ezt a kívülálló is észrevették. Amikor az ifjabb Plinius, Bitinia helytartója eligazítást kér Traján császártól, hogy milyen magatartást tanúsítson a keresztényekkel szemben, úgy jellemzi őket, hogy „hajnalban összejönnek és Krisztusnak mint Istennek himnuszt énekelnek”. Ilyen himnusz található János evangéliumának elején (1,1—18), a Fil 2,5—11-ben, a Kol 1,13—20-ban és az 1Tim 3,16-ban. Megtalálható bennük Krisztus misztériumának rövid összefoglalása: örök létezése az Atyánál, földi tanúságtétele és megdicsőülése. A hangsúly természetesen mindig azon van, hogy a Fiú, az örök isteni személy, az Atya képmása, végbevitte a megváltás művét, megdicsőült és uralkodói tisztében lett számunkra az üdvösség forrása. A Filippi levél kiemeli Krisztus emberi engedelmességét, mint érdemeinek forrását, a Kolosszei levélben a hangsúly azon van, hogy az Atya általa és érte teremtett mindent, ezért ő hozta meg a kibékítést is Isten és a világ között. A Timoteusnak írt levél pedig már abban látja dicsőségét, hogy „világszerte hisznek benne”.

Az apostoli egyház még nem ünnepelte Jézus születésének napját, ellenben egész eljövételét epifániának, megjelenésnek, láthatóvá válásnak mondta, szemben a parázia

vai, a megérkezéssel, a jelenléttel, amellyel Jézus második eljövételét jelölték. Amikor pedig bevezették Jézus születésének ünnepét, azt is epifániának nevezték, s születésén kívül megemlékeztek azokról az eseményekről is, amelyek keresztül mintegy látható lett Jézus messiási és istenfiúi dicsősége: a napkeleti bölcsek látogatásáról, a Jórdánban való keresztelkedésről és a kánai menüegzóról, az első csoda keretéről. Ez a tapasztalhatóság, ez a hitbeli élmény a János neve alatt megmaradt írásokban újra meg újra visszatér. „Amit szemléltünk és amit kezünkkel tapintottunk, az élet Igéjét hirdetjük nektek” (Jn 1,1). „Megismertük a szeretetet, amelyet Isten oltott belénk, és hittünk benne” (uo. 4,16). „Aki ismeri és teljesíti parancsaimat, az szeret engem... s én kinyilatkoztatom neki magam” (Jn 14,21).

Ezek előrebocsátásával nézzük most, hogy mi az az üzenet, amely a megtestesült Ige látható dicsőségéről beszél. A Logos, az Ige, a Szó név az Újszövetségben három ízben jelöli Jézus személyét (Jn 1,1; 1Jn 1,1; és Jel 19,13), de mindig abban az összefüggésben, hogy Istennek, az Atyának tervét valósítja meg, s győzelme hozta meg az ember üdvösségét. János evangéliumának első fejezetében a Logos-himnusz három részre tagolódik. Az első rész az Ige örök léte és tevékenysége (1—5), a második rész utal világbalépésének látszólagos eredménytelenségére (6—11), a harmadik rész pedig a megdicsőült Krisztus szemlélete (12—6). A Logos-fogalom a görög bölcslemben már Herakleitosznál előfordul, és jelenti a létező dolgok értelmi felfoghatóságát. A sztoikusok valamilyen világ-értelemnek gondolták. A keresztények minden bizonnyal a hellenista-zsidó vallási irodalomból vették át, elsősorban az alexandriai Philótól (Kr. e. 20 — Kr. u. 40). Nála Isten a teremtésben magánál alacsonyabbrendű közvetítő szellemeket használ fel, Philó mellett a bibliai bölcsességet, amelyet az Ószövetség megszemélyesít, azonosítja Logosszal, sőt átvitt értelemben Isten elsőszülött fiának nevezi, szemben a világgal, az ifjabb fiúval. Nem valószínű, hogy az evangélium szerzője közvetlenül tőle vette át a fogalmat, hiszen a jelentése itt egészen más. Philónál homályban marad a Logosnak Istennel való kapcsolata, sőt az sem világos, hogy igazi személy-e vagy csak megszemélyesített eszme. Azt ugyan mondja, hogy a filozófiai Logosz a bölcs emberekben lakik, Isten felé irányítja őket, jutalmazza erényüket, de mindez távol marad a keresztény Logos-fogalomtól, illetve a Logos emberré levésétől és üdvözítő szerepétől. A keresztények azonban alkalmasnak találták a szót arra, hogy jelöljék vele az Atya örök Fiát, akiben teljesen és végérvényesen kimondta magát teremtményei felé. Úgy érezték, hogy a Logos szóban van valami többlet: a Fiú neve az Atyával való belső kapcsolatot tárta fel, a Szó, az Ige ellenben azt is, hogy a Fiú a miénk, hozzánk jött, nekünk hozta az Atya teljes üzenetét.

Elfogadhatjuk azt is, hogy a Logosz szó használatát esetleg kapcsolatban volt a gnosztikus irányzattal. Náluk a megváltás tana a dualisztikus felfogásból indult ki. A szellemi és az anyagi, az égi és a földi világ között ellentét van, mint ahogy a világosság és a sötétség is ellentétes valóságok. Az ember igazi énje, belső természete szerint a világosság világába tartozik, de kiesett belőle, és most a test, a sötétség világában él. Az esés következtében az emberek el is felejtették égi eredetüket, ezért a Megváltónak, mint a felsőbbrendű létezők képviselőjének el kellett jönni, megismertetni magát övéivel. Az emberek rajta keresztül ébrednek eredetük és kilétük tudatára, s ezzel a felismeréssel együtt erőt kapnak, hogy a testiségből törekedjenek vissza szellemi világukba.

Ha ezzel a gnosztikus elgondolással összehasonlítjuk a Logos-himnusz, némi hasonlóság mellett inkább az ellentétet érezzük ki. Itt a Logos nem egy a világosságban élő lények közül, hanem az Atyával együtt teremtője a mindenségnek, azért nincs is olyan más eredetű anyagvilág, amely tőle idegen vagy független volna. Itt a sötétség inkább az emberek tudatos elfordulása, önzése. A sötétségnek alkalma lenne arra, hogy túltekezzék világossággal. A Logost éppen övéi utasították el, vagyis azok, akik az ószövetségi jövendölések alapján könnyebben felismerhették volna. Ha ezeket az ellentéteket látjuk, megértjük, hogy a keresztény közösség miért tett hivallást a Logos mellett. A gnosztikus hatás azzal a veszéllyel járt, hogy a hívők a való világból kiszakadva egy mennyei álomvilágba, a fény világába menekülnek, hiszen ez a kozmosz, ez az anyagi lét a rossz és a sötétség martaléka. Ezzel együtt eltűnne a teremtés értékelése, a teremtésbe vetett bizalom. Gnosztikus alapon a kereszténység csak olyan szekta lett volna, amely meg van győződve a maga üdvösségéről, magát kiválasztottnak érzi, és a kívülállókot megveti. Nem, az élet értékeléséhez és tudatos alakításához csak az adhatott lendületet, ha olyan megváltót kaptak, akinek mennyei dicsősége átragyog a test homályán, aki nem tehetetlen ebben a világban, hiszen az Atya mellett ő is teremtője a világnak, s főleg, ha tudták azt, hogy ő az Atya szeretetének az ajándéka (Jn 3,16), s ezért egész működésével erről a szeretetről tanúskodik.

Az Ige dicsősége

Már hivatkoztunk arra, hogy a Logos-himnusz és a Fil 2,5—11 legvilágosabban kiemeli a Fiú három létmódját: elozetes örök létét, földi életét és megdicsőült állapotát. A nagy különöseg megis az, hogy a Filippi leveleiben a földi lét a *szorgai állapot*, a kiüresítés állapota, míg János evangéliumában Krisztus földi eleje is a *dicsőségnek* hordozója és kinyilvánítója. A hívőnek ezt tel kell ismernie, sőt töltekeznie kell vele. Mind Pálnál, mind Jánosnál a felülről lefelé mutató krisztológiát találjuk: az örök isteni személy vette magára emberi természetünket és úgy lépett a világba. De amíg Pál a Fiúnak a kiüresítésben vállalt szolidaritására és segítőkészségére mutat rá, addig János a hit motivumaként inkább emberi természetének kiváltságait emeli ki. Ezek a kiváltságok arra való, hogy mi is részesedjünk bennük. A negyedik evangélium következetes ebben a gondolatmenetben. Jézus az utolsó vacsorán mondott fopapi imájában arra hivatkozik, hogy az Atyától kapott dicsőséget átadta az embereknek, akik hisznek benne (Jn 17,22). Krisztus tehát nem alkalmi látogató, aki könnyöradományt osztogat. Ő az Atya képe, hatalmának hordozója, szeretetének kifejezője. De úgy lép a világba, mint ember, vállalja a világot való felelősséget, hiszen hozzá tartozik, benne él, sőt belőle él, ezért sorsában is osztozik, tehát vagy épípusztul vele, vagy a világ osztozik az ő kiváltságában és vele együtt megdicsőül.

Arrunk meg tehát annál a gondolatnál, hogy a Logos-himnuszban és az egész negyedik evangéliumban Krisztus dicsőségének szemléltetése a *hit motívuma*. De természetesen úgy, hogy a hitből remény és szeretet fakadjon. Ha pedig az egész könyv azért készült, hogy higgyünk Jézus Krisztusban, a Messiásban, az Isten Fiában, és hogy a hit által életünk legyen (Jn 20,30), akkor ezt a dicsőséget minden nemzedéknek ki kell olvasni az ő életéből, ha a hitét biztos alapokra akarja rakni.

Magától értetődik, hogy amikor az apostoli igehirdetés elkezdte Jézust bemutatni mint messiást, az ószövetségi nyelvet használta. Ezért a benne megjelent természetfölöttiség érzékeltetését ugyanolyan kifejezésekkel és képekkel végzik el, mint amilyeneket az Ószövetségben olvastak. Az angyali üdvözlét felidézésében a Szentlélek, Isten Lelke úgy lebeg Mária fölött, mint ahogy regen Isten dicsősége a felhőből beragyogta a szent sátort és a jeruzsálemi templomot (1Kir 8,10; Lk 1,35). Jézus születésekor Isten dicsősége ragyog le a pásztorokra (Lk 2,9). Simeon énekében maga Jézus lesz a választott nép dicsősége (aki eddig maga Jahve volt) és a pogányok világossága (Lk 2,32). Tanításában is visszacseng az ószövetségi „kabod”, az erő, a dicsőség, amennyiben úgy tanított, mint akinek hatalma van (Mk 1,22). Megkeresztelkedésekor és színeváltozásában égi szótart igazolja, s ugyanolyan felhő veszi körül, mint amelyből Isten a Sinai hegyen szólt (Mt 3,16; 17,5). Csodái láttán a hívő embereknek az volt a gondolatuk, hogy Isten újra meglátogatta népét (Lk 7,16), mint ahogy egykor vele volt a tüzes felhőben. Máté evangéliumában a hűsvéti hirdetés kifejezetten Jézus dicsőségének bemutatása: angyalok szolgálnak neki, mint Jahvénak. Angyal hengeríti el a követ a sír bejáratától, angyal hozza a feltámadt Krisztus üzenetét, sőt halálára és feltámadására a természet erői is megrendülnek. Lukács pedig arra hivatkozik, hogy szenvedése és halála volt a kapu mennyei dicsőségéhez (Lk 24,26). Mennybemenetelénél szintén szerepelteti a felhőt és az angyali követeket, mint a dicsőség szimbólumait. Pál apostol már nem annyira Jézus földi életére tekint vissza, hanem megdicsőült állapotára, s erről mondja, hogy a hit fényében meglátjuk Isten dicsőségét felragyogni Jézus Krisztus arcán (2Kor 4,6).

Mit ad ezekhez János evangéliuma? A kérdés jogos, hiszen itt az apostoli igehirdetésnek azt a formáját kapjuk, amely az első század végére az ellenfelekkel való vitában és a lelki igények kielégítésében kicsiszolódott, és a sugalmazó Szentlélek ezt a formát használta fel a kinyilatkoztatás véglegesítésére. A Logos-himnusz bejelentése ez: „Az Ige (a Szó) testté lett és közöttünk élt. Láttuk dicsőségét, az Atya Egyszülöttének dicsőségét, akit kegyelem és igazság tölt be”. A többlet tehát az, hogy az emberré lett Logosban nem egyszerűen Isten dicsősége lett láthatóvá, hanem az *Atya Egyszülöttének* dicsősége. További elmagyarázásul az evangélista ezt írja: „akit kegyelem és igazság tölt be”. Ezt a két szót tehát Krisztus dicsőségének vizsgálatánál mindenképpen figyelembe kell vennünk. Elsősorban a messiási idő teljessége és újdonsága fejeződik ki bennük: Mózes a törvényt közzvetítette, s tudjuk, hogy az ószövetségi törvény csak az utat mutatta, de nem hozhatott bűnbocsánatot, inkább a bűnt szaporította (Róm 7,7—10), mert felbresztette az emberben az ellentmondás ösztönét. Ezért volt szükség arra, hogy Jézus Krisztus által „a kegyelem és az igazság legyen osztályrészünk”. Jánosnál a krisztológia teljessége éppen annak a meglátásában van, hogy a kegyelmet és az igazságot csak az Atya Egyszülött hozhatta. S az evangéliumban ő valóban úgy tekint vissza Jézus életére, tanítására, tetteire, kereszthalálára és feltámadására, hogy azokból kicsendül az Atya üzenete: „Úgy szerette a világot, hogy egyszülött Fiát adta érte” (3,16).

A kegyelem és az igazság jelentése

Jézus Krisztus közvetítői szerepét a kinyilatkoztatás különféle képpen érzékelteti. Prófé-tai, pap, uraikodó, küldetést tulajdonít neki. János evangéliumában nem a név vagy a szerep részletezése a fontos, hanem az általa hozott *adomány*. Jelen esetben maga a kegyelem és az igazság. Az evangélium azzal mutat rá a teljességre, hogy az adományt azonosítja magával Krisztussal: ő az igazság, az út, az élet, a világosság, a feltámadás, tehát mindaz, amit a kegyelem szó kifejezhet. Ezekből az állításokból érződik ki, hogy emberi alakját különleges természetfölötti légkör veszi körül, s csak ott alakul ki a hit, ahol ezt a természetfölöttiséget meglátják. Ezért érdemes röviden a szöveg összefüggé-sében részletezni a kegyelem és az igazság szót.

Mit jelent a kegyelem teljessége Krisztusban? Az evangélista a *kharis* szót használja, amely kegyet, jóindulatot, szeretet-ajándékot jelent. Nem teológiai fogalmazást nyújt, hanem azt jelzi, ami a kegyelem fogalmának kifejtésénél alapul szolgál: Krisztusra úgy irányult rá az Atya kegye, hogy az benne mint dicsőség, mint *doxa*, felismerhetővé vált, vagyis hordozta magában az Atya szeretetének ajándékát. Emberi mivoltunkból könnyű következtetni arra, hogy ha van egyáltalán természetfölötti rend, akkor a legalapvetőbb ajándék csak az lehet, ami létbizonytalanságunkat, „halálraszánt létünket” orvosolja. Jézus emberi tudatában ilyen alapvető élmény az Atyának, minden lét forrásának a szeretete. Öröktől fogva nála volt, az ő életének a részese volt, s most embersége szerint is ő küldte, ő jellelte ki teledatát, ő fogja megdicsőíteni. Az Atya szeretete megadta neki az élet ajándékát: „Engem az élő Atya küldött, s általa élek” (Jn 6,57). Állandó ösz-tönzést ad küldetésének maradék nélkül való vállalására: „Azért szeret az Atya, mert odaadom életemet is juhaimért” (10,17). Megadja neki a tudatot, hogy minden kérését meghallgatja (11,42). Arról is biztosítja, hogy halála olyan lesz, mint a búzaszem elhalála-sa a földben: új termés fakad belőle (12,24). Amikor mindenki elhagyja, az Atya akkor is vele van (16,32). Az Atyának ez a feléje sugárzó szeretete a mérték az emberek iránti viselkedésének: „Amint engem szeret az Atya, én is úgy szeretlek titeket” (15,9). A kijelentések megértéséhez tudnunk kell, hogy Krisztus emberi tudatával, lelki szemével is látja az Atyát. Ebből a látásból olvassa ki saját fiúságát, s így az Atya szeretete az ő számára lélektani realitás. Ezért nem inog meg a nehézségek láttán, nem kételkedik küldetésének sikerében, de eszközeit ebből a tudatból kiindulva választja meg. Elutasít mindent, ami nem egyeztethető össze az Atya kitarulásával. Tudja, hogy amennyiben Isten neki atyja, annyiban atya akar lenni az emberek számára is. Fiúsága éppen abban mutatkozik meg, hogy tökéletes képet tud adni az Atyáról. Benne az emberi lét és a küldetés egy lett. Az evangélista ennek jelzésére használja a *Logos* nevet. Az Atya Szava, Igéje lett emberré, ő a maradandóvá vált üzenet. Ha az Atya őbenne végleg kimondta magát, akkor elhatározását nem másíthatja meg. Krisztus tudja, hogy küldetése, élete, műve nem hiúsulhat meg. Ezért amikor külső látszat szerint vállalkozása csődbe jut, hiszen ekkor fordulnak azok, akiknek Isten szeretetét ajánlotta fel, s kételkednek benne azok is, akiket művének folytatására választott ki, más szóval: amikor a teljes emberi felsülés környékezett, akkor is ez volt a megállapítása: „Most dicsőül meg az Emberfia, s az Isten is megdicsőül benne” (Jn 13,31). Kétségtelen, hogy itt egy embernek a különleges öntudatával és küldetés-tudatával találkozunk. De érezzük, hogy megváltást, cél-hozjutást csak olyan valaki ígérhetett, aki átélte az emberi lét ellentmondását, fonák-ságát, s éppen ebben az élményben támaszkodott az Atya mindent megoldó szeretetére. Ezért neki nem volt szüksége arra, hogy mentse, ami menthető. Egészen elfogadta az áldozatot, és egészen megvalósította az erkölcsi rend teljességét. Mivel látta a végső megoldást, azért tudott a gyűlöletre szeretettel válaszolni és a durvaságra is szelíden felelni. Mindezt úgy, hogy emberi önértéket, bátorságát, lelki erejét a maga helyére tette. Ha az evangélista Pilátus szájába adja ezt a megállapítást: „Íme az ember!” (Jn 19,5), abban a szöveg összefüggése szerint több fejeződik ki, mint amit Pilátus mondani akart. Az evangélista egy pillanatra sem téveszt szem elől, hogy Krisztus a teljes megalázottságában is az isteni *doxa* hordozója, azért őbenne az ember teljessé, tökéletessé vált. Az üdvörténet elérkezett csúcspontjához, mert egy ember olyanná vált, amilyent Isten egyáltalán elgondolhatott: a bűn hátterében felemelkedett az erkölcsi rend felülmúlha-tatlan magaslatára. Az utána következők, az ő követői mind ebből a teljességből fognak meríteni.

Itt látjuk, hogy a megváltásnak ez a módja, amelyben összeütközött a bűn és az erény, az emberi gonoszság és az isteni nagylelkűség, az egyetlen lehetőség volt arra, hogy kihozza az emberből az értékeket. Amikor a szenvedő Krisztusból így kicsillant a kegyelem ereje és dicsősége, azzal ő megmutatta, hogy az emberi lét alkalmas az Isten közelségére, megvan benne a tisztulás lehetősége, és hordozója lehet a különleges isteni nagyságnak.

Krisztusban a kegyelem tehát az Atya szeretetének átélése volt. Mondhatom úgy is, hogy őbenne a teremtett kegyelem nem volt más, mint az Atya és a Fiú örök kapcsolatainak teremtett vetülete. Ő emberi öntudatában is a Fiúnak tudta magát, mert én-je szerint az is volt. Az apostoli igehirdetésben ez a kinyilatkoztatott tényállás tisztázódott. Ők visszatekintettek Jézus életére, csodáira, halálára és feltámadására, s ebben az utóérthetetlen életvitelben felismerték a természetfölöttiséget. Ezt nevezték dicsőségnek, doláknak. Megállapították, hogy az a „kabod Jahve”, amely a régi szövetségben igazában megfoghatatlan maradt, most az ő Mesterükben tapinthatóvá vált, s egyúttal olyanra, amely az egyes emberi életet formálja. A keleti atyákat, Alexandriai Kelemtől kezdve, ez a gondolat ragadja meg, s ők a megváltást elsősorban abban látják majd, hogy az ember a kegyelem révén „theosis”-ban részesül, töltkezik az isteni természet kisugárzásával. Nyugaton ellenben jobban előtérbe lépett a kereszt teológiája, s ők azt hirdették, hogy az ember Krisztus engedelmisségének, engesztelésének folytatásával válik a doxa részesévé.

Mindenesetre a mi számunkra az az üzenet, hogy a kegyelmet nem szabad csupán úgy tekinteni, mint tárgyi adományt, hanem úgy, ahogy az Krisztusban konkretizálódott: mint fiú átélte az Atya szeretetét, s egészen úgy viselkedett, mint a Fiú, az Atya képe. S ha majd az utolsó vacsorán kimondja, hogy „megosztotta velünk az Atyától kapott dicsőséget”, az azt jelenti, hogy részesített bennünket saját fiúságában, s megadta a lehetőségét, hogy a földi küzdelmekben Isten gyermekeiként viselkedhessünk. Az evangélista az adomány mértékére is utal: „Mindnyájan az ő teljességéből részesültünk, kegyelmet kegyelemre halmozva” (Jn 1,16). Természetesen a kegyelmi rendnek megvan a szociális vonatkozása is. Krisztus egyházat alapított, övéit közösségben tömörítette, s ennek a közösségnek is tükröznie kell az őbenne megjelent dicsőséget. A gyakorlatban ez körülbelül ezt jelenti: a kegyelem úgy akar megnyilvánulni, mint felelet az Atya szeretetére, de mindig emberi közösségben, egymásért vállalt felelősségben.

Az emberré lett Ige dicsőségének másik vonása az igazság. A szót egyszerre kell értelemezünk mind a szemita, a görög gondolkodás alapján. Az Ószövetségben az igazság (emet) az, ami szilárd, ami bizonyított, ami hitelre méltó. Az Újszövetségben pedig az, amit feltártak, amiről levették a fátyolt (aletheia). Az evangélista itt is viszsza tekintés alapján hivatkozik arra, hogy a megtesestült Ige telve van igazsággal. Az a kép lebeg előtte, hogy az Atya a Szavában önmagát mondta ki, a Fiú elküldésével atyaságát tárta ki a világ előtt, azért Krisztusban részesei lettünk a kinyilatkoztatás teljességének. Természetesen csak azok, akik elfogadták a krisztusi kinyilatkoztatást. Jézus az igazságot hirdeti (8,45), vele szemben az ördög a hazugság atyja (8,44). Az igazság Jézus viselkedésében és tanításában azért ölti magára a dicsőség képét, mert teljes és mert természetfölötti. Ő azt hirdeti, amit az Atyánál látott (8,38), s amennyiben ez az igazság az Atya ajándéka, annyiban szabaddá teszi az embert (8,32). Jézus elsősorban a lelki szabadságra gondol. Arra, amelyben ő maga él. Tudja, hogy az Atya mindent feltár előtte, azért teljes a bizalma. Övéinek is azt ígéri, hogy akik őt követik, azok nem járnak sötétségben. Azt is ki meri mondani, hogy ő maga az igazság (14,5). Aki őt elfogadja, az egészen megismeri Istent, és Istennek az emberre vonatkozó tervét. Sőt még továbbmegy. Bejelenti, hogy a benne megjelent igazságot nem lehet többé elrejtteni. A Szentlelket úgy küldi el, mint az Igazság Lelkét, s meg fogja győzni a világot az igazságról (16,13). Egyháznak szerepe is a tanúskodás lesz, vagyis az igazság szolgálata, ezért azt kéri az Atyától tanítványai számára, hogy szentelje meg őket az igazságban (17,17). Így folytatódik az ő küldetése, amelyet szintén úgy jellemezett, mint tanúskodást az igazságról. A világot képviselő római hivatalnok előtt jelenti ki: „Mira születtem, s azért jöttem a világba, hogy tanúságot tegyek az igazságról” (18,37). Az „arra születtem” szavakban lehetetlen észre nem venni a célzást Jézus földi életének karizmatikus sajátságára, hogy az igazság képviselése mint dicsőség betölti alakját. De természetesen ezt csak az fogja fel, aki „az igazságból való”. Aki Pilátushoz hasonlóan egy kézlegyintéssel elintézi az igazságot, annak nincs szeme az ilyen dicsőség meglátására. Amit a Logos-himnusz általánosságban bejelentett, hogy a világosság a sötétségben világít, de a sötétség nem fojadja be, ugyanazt a feszültséget találjuk a Pilátussal folytatott párbeszédben az igazság és a közömbösség között.

Jézusban az igazság dicsősége úgy nyilvánult meg, hogy nem hengerelte le az embereket, hanem felhívta őket a megismerésre, a hitre, az elfoadásra. Jézus az igazság fegyvereivel dolaozott. Ez az ő ajándéka a világnak: a megvilágosítás, a látás adománya. Az emberben mindig megvolt a hajlandósága arra, hogy a nagyságot, a hatalmat tárgyi jelekben fejezze ki, s ezek mögött a személyes magatartás másodrendű maradt. A külsőségek alkalmazásának lehetősége a technika haladásával egyre bővül, s egyre nagyobb a veszélye annak, hogy az egyéniség, a lelki vonások csak a külső jelvények

merev ruhájában jelennek meg. Ezért érdemes visszatérni a Megváltónak a díszletektől mentes alakjához. Benne az Isten Egyszülöttének dicsősége, a kegyelem és az igazság csak mint személyes magatartás jelentkezett. A dicsőség, a doxa kétségtelenül magába foglalta a tudást, a hatalmat, az erőt, de ezek nem váltak öncélúvá. A tudás csak vonzani, felvilágosítani akart, a hatalom azt célozta, hogy a gyarló ember részesedjék Isten országának áldásaiban: a sánták járjanak, a süketek halljanak, a vakok lássanak, a betegek meggyógyuljanak. Az erő pedig mindenkit arra ösztönzött, hogy menjen és többé ne vétezzék, hogy tegye meg Isten akarátát, hogy bocsásson meg testvéreinek és hogy bízzon az örök isteni visszafizetésben. Amint megfigyelhettük, az evangélista együtt használja az Ige (a Szó) és az Isten Egyszülötte neveket: A Szó testté lett és láttuk Isten Egyszülöttének dicsőségét. A szó azért hangzik el, hogy másokat beavassunk saját gondolatvilágunkba. Akihez beszélünk, azt valamiképpen magunkhoz akarjuk formálni. Istenben ez a Szó az egyszülött Fiú. Ezt a szót azokhoz intézi, akiket át akar alakítani: „Aki- ket eleve ismert, azokat eleve arra rendelte, hogy Fiának képmását öltse magukra, s így lesz ő elsősülött a sok testvér között (Róm 8,29). Jézus esetében tehát a Logos, a Szó azt jelenti, hogy őt az Atya felénk irányította, nekünk szánta, az Elsősülött pedig azt, hogy közénk tartozik, illetve mi hozzá tartozunk. Azért, ami az övé, azt az Atya nekünk akarja adni. A Szentírásban az Atya sehol nem szerepel annyiszor küldőként és a Fiú küldöttként, mint János evangéliumában. Az apostoli igehirdetés itt bontakoztatta ki igazán, hogy mi a kinyilatkoztatás: Isten szentháromsági életének a kitárulása az ember felé.

Tehát mindent összefoglalva azt kell megállapítanunk, hogy Jézusban az Atya személyes irgalma, ereje, szépsége és szeretete jelent meg mint doxa, mint dicsőség. De amikor öbene emberi alakot öltött, abban már benne volt a biztosíték, hogy ez a dicsőség a miénk is lehet. A János evangéliumában minduntalan előforduló ellentétpárok: világosság — sötétség, igazság — hazugság, fent és lent, lélek — test, szabadság — szolgaság, halál — élet, mind úgy kell értelmezni, mint ennek a dicsőségnek a szemléltetését. Ez az a Jézus Krisztus, akiben hinni lehet. Ő maga a bizonyíték az Atya kitárulása mellett. Az evangéliumban olyan képet kaptunk róla, hogy ma is boldog lehet az a szem, amely lát.

Joseph Ratzinger bíboros

A 381. ÉVI I. KONSTANTINÁPOLYI ZSINAT

(Előzményei és maradandó jelentősége)

Ratzinger bíboros a fenti évforduló alkalmával tartott előadásának a szövegét első közlésre lapunk számára volt szíves átadni.

szerk.

1600 évvel ezelőtt fogalmazták meg a konstantinápolyi II. egyetemes zsinaton azt a hitvallást, amely még ma is közös tulajdona jóformán valamennyi keresztény egyháznak és egyházi közösségnek. Rómában és Konstantinápolyban emlékünnepeket tartottak az évforduló alkalmából, hazánkban pedig (NSZK! — szerk.) a katolikus, az ortodox és a reformációval létrejött egyházak közös nyilatkozatban emelték ki e zsinat jelentőségét. A régi krédó ezzel új útjelzővé lett az elkülönült keresztények egysége felé. Érdemes ezért egy kissé behatóbban foglalkozni vele. Hogyan jött létre ez a hitvallás? És mit jelent?

A kérdés csak még tanulságosabbnak látszik, ha meggondoljuk, hogy a zsinat előtt az egyház helyzete egyáltalán nem volt idillikus. Nagy Szent Vazul — a mai Törökország területén fekvő Caesarea híres püspöke, aki a zsinatnak, bár ő maga már nem érte meg, egyik szellemi atyja volt — éjszakai tengeri csatához hasonlította az egyház akkori helyzetét: szakadatlanul hullámozik minden; a koromsötétben és fülsiketítő lármában már nem lehet megkülönböztetni az ellenséget és a jóbarátot; egymást kaszabolja mindenki; az egyházon kimondhatatlan zűrzavar lett úrrá — írja. Megkísérlém röviden bemutatni, hogyan alakult ki ez a helyzet, majd pedig azt vizsgálom, hogyan tudott a konstantinápolyi zsinat véget vetni ennek a válságnak és hogyan tudta az ellenséges pártokra szakadt egyházat újból egyesíteni. Nyilvánvaló, hogy ezekben a megfontolásokban nem pusztán a távoli múlt iránti érdeklődés vezérel bennünket, hanem végső soron saját sorsunkról: a mai egyház gondjairól és reményeiről akarunk beszélni.

Ebben a szellemben fogunk most a negyedik század történetével foglalkozni. Ennek a századnak kezdetén hajtott végre Nagy Konstantin a nagy fordulatot a római birodalom valláspolitikájában. Véget vetett a keresztények 300 éves üldözésének, és nyilvánosan megengedett, majd határozottan támogatott vallással nyilvánította a kereszténységet. Konstantin ezzel nemcsak a kereszténység tényleges erejét ismerte el, amelyre időközben szert tett a római birodalomban, hanem eleget tett százada hitérzékének is. Görögország és Róma isteneiben az emberek már nem tudtak hinni: ezek már csak költői létezésre tarthattak igényt, de nem szolgálhattak politikai legitimációs alapként, és arra sem voltak már képesek, hogy erkölcsi alapot adjanak az egyéni életvezetéshez és a társadalom alakításához. Az áttérés a monoteizmusra szinte a levegőben lógott, — és már régóta esedékes volt. Másrészt világos volt az is, hogy nem lehet imádkozni egy olyan istenhez, akit pusztán a filozófusok találtak ki, és hogy az ilyen istentől nem várható a politikához és az ethoszhoz szükséges teljhatalom sem. Az egyistenhitnek — hogy kötelező érvényű lehessen — igazán vallási eredetűnek kellett lennie, azaz kinyilatkoztatáson kellett alapulnia. Ezért irányult az értelmiségi réteg figyelme már hosszabb ideje a zsidóságra, amely szigorúan vallási eredetű monoteizmust képviselt. A zsidó monoteizmus azonban annyira hozzá volt kötve nemzeti hagyományokhoz és rituális előírásokhoz, hogy a zsidóság nem jöhetett számításba a Földközi-tenger medencéjének általános vallásaként. Ezzel szemben a zsidóságból származó fiatal kereszténység a legkülönbözőbb szellemi áramlatokkal vívott küzdelemben egyre inkább az új világvallás lehetőségének bizonyult. Konstantin felismerte ezt, és óvatosan, de határozottan nekifogott, hogy a kereszténységet tegye a birodalom új, közös vallásává.

Csakhamar kiderült azonban, hogy a kereszténység egyetlen Istenben való hit ugyan, de semmiképpen sem lehet egyszerűen azonosítani valamiféle filozófiai monoteizmussal. Elsősorban az tette ezt lehetetlenné, hogy a kereszténység Jézus Krisztust Isten Fiának vallotta. Most tehát, amikor úgyszólván hivatalosan az antik filozófia örökösének és az ésszerű vallásnak nyilvánították, drámaian ki kellett éleződni a vitának arról a kérdésről, hogy mit is jelent voltaképp az „Isten Fia” fogalom. Az egyházat az addigi állami üldözésnél is mélyebben megrázkódtatta ez a harc, amely a politikai alkalmazkodás, a filozófiai felvilágosodás, valamint a velük szembeni vallási ellenállás tendenciái között dült. Konstantin tanácstalanul szemlélte ezt a folyamatot, amely keresztelni látszott terveit, hogy ti. a keresztény hit egysége alapján újból egyesítse a birodalmat. A kezdődő egyházszakadás számára elsősorban politikai problémát jelentett, de elég bölcs volt ahhoz, hogy felismerje: az egyház egységét nem lehet politikai, hanem csak vallási úton megteremteni, azaz csak a keresztény hit saját egyesítő erőinek felkeltése által. Ezért összehívta a történelem első egyetemes zsinatát, a földkerekség valamennyi püspökének gyűlését Nikaia-ba, az általa újonnan alapított Konstantinápoly közelében fekvő kisázsiai városba. Ez a zsinat határozottan elutasította a kereszténység alkalmazkodásának gondolatát. Az egyiptomi Alexandriából való Arius a kereszténység alkalmazkodásának fölöttébb tetszetős modelljét dolgozta ki a zsinatot megelőző években: a filozófiai gondolkodás szigorú normái szerinti monoteizmusnak nyilvánította a kereszténységet. Ez elsősorban azt jelentette, hogy nem szabad szó szerint alkalmazni Krisztusra az „Isten Fia” címet. A filozófiai monoteizmusnak megfelelően Krisztus nem lehet igazi Isten, hanem csak valamilyen közbülső lény, akit Isten a világ teremtésénél, valamint az emberekhez fűződő kapcsolatainak alakításánál alkalmazott. Arius szerint tehát Krisztussal kapcsolatban csak idézőjelben szabad használni az „Isten” szót, de a szükséges kiegészítésekkel és magyarázatokkal mégis meg lehet engedni ezt a vallásos gyakorlatnak.

Ez a megoldás rendkívül rokonszenvesnek látszott: megszüntette az „Isten Fia” kifejezéssel kapcsolatos filozófiai nehézségeket, a krisztológiát tökéletesen beillesztette az uralkodó nézetek által meghatározott hihetőségi rendszerbe. Másrészt ezen a módon meg lehetett magyarázni a bibliai szövegeket is, és meg lehetett őrizni a hagyományos nyelvet. A nikaiai atyák azonban elvetették ezt a javaslatot: hangsúlyozták, hogy a döntő helyen, a Jézus Krisztusról szóló tanúságtételnél szó szerint lehet és kell is venni a Bibliát. Ha a Biblia Fiút mond, akkor Fiút is gondol. Az atyák a következő formulával fordították az „Isten Fia” kifejezést: Krisztus egylényegű az Atyával, szó szerinti értelemben és nem csak idézőjelben Isten. Az „Atyával egylényegű” kifejezést bevették a hitvallásba. Ilyenformán a bibliai szavak közé látszólag filozófiai fogalmat iktattak, de csak azért, hogy félreérthetetlenül leszögezzék: a Bibliát szó szerint kell venni és nem szabad filozófiai alkalmazkodás céljából mindenkinek nyilvánvaló és hihető tanítássá átváltoztatni. Itt tehát egészen más a hit és a filozófia viszonya, mint Ariusnál: míg Arius a felvilágosodott értelem mértékével méri a kereszténységet és aszerint alakítja át, addig a zsinati atyák arra használják a filozófiát, hogy félreérthetetlenül kiemeljék a kereszténység megkülönböztető vonását.

Ezzel a döntéssel megmentették a kereszténység vallási komolyságát, és biztosították a kereszténységnek mint önálló szellemi tényezőnek rangját. Másrészt ez a döntés nyilvánvalóan túl sokat kívánt az akkori felvilágosodott világtól. Habár a nikaiai hitvallásnak a császár tekintélye és a püspökök tekintélye, tehát a mértékadó politikai és vallási tekintélyek adtak súlyt, ennek ellenére eleinte csak nyugaton tudott érvényre jutni, ahol maradéktalanul érvényesült Róma püspökének befolyása; ezenkívül a nyugat távol volt a kor nagy filozófiai mozgalmaitól, és ezért nem volt annyira kitéve a kor nagy szellemi megpróbáltatásainak, mint a görögül beszélő keleti tartományok. Keleten viszont szinte egyedül csak Szent Athanáz, Alexandria nagy püspöke volt az, aki fenntartás nélkül hű maradt a nikaiai döntéshez. A keleti egyházak egész térségében az a leírhatatlan zűrzavar lett most úrrá, amelyről Nagy Szent Vazul beszél: mindig újabb és újabb kompromisszumos formulákat eszeltek ki, amelyek azonban — ahelyett, hogy egységet eredményeztek volna — csak a szakadár csoportosulások számát szaporították.

E helyzet láttán Konstantin kezdett elfordulni a keresztülvethetetlen nikaiai döntéstől. Fia, Konstantius a nikaiai hitvallástól való határozott elfordulást politikáját választotta. Politikusként megpróbálta a legkisebb közös nevező alapján létrehozni az egységet. Ha a zsinat azt tanította, hogy Krisztus azonos lényegű az Atyával, úgy most olyan formulák bukkanak fel, amelyek ehelyett arról beszéltek, hogy a Fiú *hasonló* az Atyához. Konstantius ahhoz az értelmezéshez csatlakozott, amely úgy hangzott, hogy Krisztus „a Szentírás szerint hasonló” az Atyához; egy, Konstantinápolyban 360-ban tartott szinódus által jóváhagyta ezt a formulát, és ezzel hivatalosan is hatályon kívül helyezte a nikaiai hitvallást. Politikailag rendkívül okos kompromisszumnak látszott ez, mert a hitet szigorúan a Bibliához szabja. A formula ugyanis azt állítja: Krisztussal úgy áll a dolog, ahogy a Bibliában olvasható. Ezzel vallási szempontból látszólag kifogástalan megoldás jött létre, amely egyes-egyedül a Szentírás szavaira alapozza a hitet. Konstantius döntése azonban egyúttal elvitatta az egyháztól az önálló döntés képességét, és az államra bízta az egyházi ügyek konkrét rendezését.

Hamarosan kiderült, hogy a menekülés a blicizmusba korántsem a Biblia ígéjének uralmát eredményezte. Hiszen a nikaiai zsinat nem helyezkedett szembe a Bibliával, hanem az egyház közös hite alapján kötelezően értelmezte a Bibliát, és érvényesített önálló erőként. Most viszont az egyház megtagadta saját döntését és ezzel együtt magát a döntésre való képességét is azáltal, hogy az egyes hívőt a Biblia ígéjéhez utalta vissza, de nem tisztázta kellőképpen, hogy mit is mond a Biblia erről a központi kérdésről. Az egyháznak ilyenformán nem volt már saját véleménye és a Biblia sem volt többé közös iqe; hanem az egymással küzdő teológus-pártok martaléka lett, az egyház pedig a politika fennhatósága alá került; a politikának kellett meghoznia a döntéseket, amelyekre az egyház immár nem érezte magát feljogosítva. A blicizmus után a teológuspártok uralma következett, az egyház pedig függő helyzetbe került a politikától.

De a belülről meggyengült egyháznak már nincs jelentősége a politika számára sem, mivel az ilyen egyház már nem szellemi erőforrás. Ezt ismerte fel a nyugatról származó új császár, Theodosius. Ezért új irányt szabott a valláspolitikának, és ismét teljes egészében a nikaiai zsinat álláspontját tette magáévá, amelyet már röviddel 379-ben bekövetkezett hivatalba lépése után újból megerősített, mint az egyház egységének egyetlen érvényes alapját. Theodosius a pusztán politikai és blikus kritérium alkalmazásától határozottan eltávolodott azzal, hogy kijelentette: a római pápa és az alexandriai püspök hite a mértékadó. Ezzel ismét elismerte az egyház önálló döntéshozatali jogát, valamint azt, hogy az egyház a bibliai iqe mindenikre kötelező értelmezésének fóruma. Az egyházat le választotta a politikai struktúráról és rábízta saját ügyeinek intézését. A nikaiai zsinat ki mondta ugyanis, hogy az egyház közös hitének mértékadó letéteményesei Róma, Alexandria és Antiochia püspökei. Minthogy azonban a politikai irányzatú teológiák küzdelmében Antiochia le hanyatlott, ezért a császár csak Rómát és Alexandriát említhette; ilyen formán ez a császári rendelkezés egyúttal annak a folyamatnak az egyik szakaszát is jelzi, amelyben Róma püspöke mértékadó tekintéllyé vált az egész egyház hite számára. A császár döntése előrelépés volt, mivel az egyházat ismét önmagára bízta. Másrészt viszont arra vallott, hogy újra eltűzötték a politika jelentőségét a hit kérdéseiben: hogy a nikaiai zsinat keleten is érvényre jusson, ahhoz az kellett, hogy keleten is maga az egyház mondjon rá belülről igent; a zsinat elfogadását nem lehetett egyszerűen kívülről elrendelni. Ezért a császárnak már 380 februárjában tompítania kellett elhamarkodott intézkedéseit, és mindent meg kellett tennie, hogy erősítse és egyesítse a keleti egyház belső megújulásának tendenciáit.

A nikaiai hitvallás üldözésének éveiben csakugyan meg is kezdődött a megújulás erőinek formálódása. Van egy megrázó levél, amelyben a 382. évben Konstantinápolyban még egyszer összegyűlt püspökök megírják Damasus pápának Rómába, milyen sok keleti püs-

pöknök kellett szenvednie a nikaiai hitvallásért azokban az években, amikor megpróbálták elnyomni a zsinat híveit: sokan száműzetésbe mentek és ott haltak meg. Mások többet szenvedtek otthon, mintha száműzetésben lettek volna. Megkövezték, megkínózták őket, és akik életben maradtak, elmondhatták magukról, hogy Jézus jegyeit viselik testükön (vö. Gal 6,17). Az ilyen hitnek, amely kiállta a szenvedés próbáját, olyan kisugárzása volt, amelyet a politikailag opportunista püspökök nélkülöztek. A IV. század közepétől kezdve azonban egyre inkább kibontakozott egy új teológiai erő is. Eleinte csaknem teljesen uralta a terepet a filozófiai és politikai alkalmazkodásnak a biblicizmus köntösében megjelenő irányzata; a nikaiai zsinatnak nem volt különösebb teológiai visszhangja, és ezért szellemileg asszimilálhatatlan maradt. Most viszont három olyan férfiú lépett színre, akiknek a művei a mai napig sem veszítettek megvilágosító erejükből: a már említett caesareai püspök, Nagy Szent Vazul; testvére, Nüsszai Szent Gergely, és barátja, akivel a felejthetetlen athéni diákevekben ismerkedett meg: Nazianszi Szent Gergely. Ez a három kisázsiai teológus alkotta a magját az úgynevezett únikaiai csoportnak, amelynek sikerült úgy kiszélesítenie és elmélyítenie a nikaiai hit szellemi alapjait, hogy az a kereső emberek mind szélesebb köreiből vált érthetővé. Ezeknek az embereknek munkája nyomán vált a nikaiai ortodoxia egyházpolitikai szempontból is ismét vonzóvá. Az új konszenzus kialakításához kétségtelenül döntően hozzájárult az is, hogy Antiochia püspöke, Meletius — Róma és Alexandria ó-nikaiai püspökeinek elszánt ellenfele — csatlakozott az új-nikaiai csoporthoz. Ezzel létrejött egy olyan többségnek az alapja, amely végre újból egyesíteni tudta a keleti egyházakat a nikaiai hit jegyében.

Az egyesítés a 381. évi konstantinápolyi zsinaton történt meg. Ennek megértése végett azonban előre kell bocsátanunk még egy megfontolást. A nikaiai hit szellemi alapjainak elmélyítése és érvényesítése — ami az új-nikaiai teológusok körének műve volt — nemcsak új fajta megértést, hanem újabb nehézségeket is eredményezett. A IV. század kezdetén egyszerűen a Krisztus-kérdés lett a keresztény monoteizmus legégetőbb problémája. Vagy ki kellett itatni Krisztust az istenfogalomból a filozófiai monoteizmus kedvéért, vagy bele kellett venni a bibliai hagyomány kedvéért. Végül is a második alternatíva mellett döntöttek. De amikor megkísérelték ilyen feltételek között összefüggően végiggondolni a keresztény istenfogalmat, elkerülhetetlenül beleütköztek a Szentlélek kérdésébe. A nikaiai zsinat hitvallása Krisztusról beszűkült részletesen. A Szentlélekkel kapcsolatban viszont egyszerűen csak megismételte a régi keresztényi hitvallás formuláját: „és a Szentlélekben”. Ez most már nem volt elegendő. Félő volt viszont, hogy a Szentlélek körüli vitában majd ugyanaz a dráma fog megisméltódni, amely a Fiú kérdése körül egyszer már lejátszódott.

A konstantinápolyi zsinat a Szentlélek megváltásával, amit hozzátett a nikaiai hitvallás régi szövegéhez, elejét vette ennek a vitának, és helyreállította az egyház egységét. Hogyan sikerült vajon ez? A válasz nem könnyű. Egy antiochiai zsinat 379-ben már előkészítette az új konszenzust; a kisázsiai térségből már 150 püspökre lehetett számítani. A császár ügyes sakkhúzással egyszerűen nem hívta meg a zsinatra a szélsőségeseket: lemondott a nyugati képviselőinek részvételéről, akik a nikaiai vonalhoz való macacs ragaszkodásukkal megnehezítették volna a csatlakozást azoknak, akik addig vonakodtak; másrészt nem hívta meg a zsinatra Nikaia kibékíthetetlen ellenfeleit sem, és így már eleve elkerülte azt, hogy a részvevők összetétele miatt súlyos ellentétek támadjanak. Am ez a taktika visszájára is elsülthetett volna, és utólag is kiválthatta volna a zsinatról kizárt püspökök tiltakozását. Ez a taktika megmagyarázza tehát valamelyest a konszenzus kialakulását a zsinaton, de nem magyarázza meg általánossá válását. Itt mélyebb okok után kell nyomoznunk. Ezek közül főképp hármat említek meg:

1. Az új-nikaiai gondolkodónak teljesítménye lényegében az volt, hogy merőben új szemszögből közelítették meg a keresztény monoteizmus problémáját. Amikor a kérdés először felvetődött a IV. század kezdetén, két ellentétes felfogás állt szemben egymással: egyrészt a monoteista eszme, másrészt Jézus Krisztus istenségének megvallása. A kettőt sehogy sem lehetett összeolvasztani. A Nikaia utáni második nemzedék teológusai felismerték, hogy teljes egészében újra végig kell gondolni a monoteizmus problémáját. Rájöttek arra, hogy Krisztus és a Szentlélek nincsenek ellentétben a monoteizmussal, hanem éppenséggel ők tárják elénk a monoteizmust teljes nagyszerűségében. Az új-nikaiai teológusok felelevenítették a három hüposztaszis platonista tanát és ebből kiindulva felismerték: Isten egysége éppen az Atya, a Fiú és a Szentlélek egysége. A lét, a megismerés és a szeretet egysége magasabb rendű egység, mint a tagolatlan egység. Felismerték, hogy nem az atomból, az anyagiból, hanem a szellemiből kiindulva kell elgondolni Isten egységét; felismerték, hogy ilyenformán éppen Krisztus és a Szentlélek istenségének — a monoteizmussal látszólag ellentétes — megvallása tárja csak fel igazán előttünk isteni egységének lényegét, és csak így bontakozik ki előttünk a maga nagyszerűségében és ragyogásában az isteni Isten képe, ellentétben az ember által kitalált istennel. Így tehát a Szentlélek nem a monoteizmus

kérdésének újabb összekuszálását eredményezte, hanem a krisztológiai probléma megoldását jelentette, egyszersmind pedig nyitott a keresztény monoteizmusnak, mert sabbaddá tette az utat a szentháromságtan felé és lehetővé tette az ókor legmélyebb gondolatainak új szellemű elsajátítását.

gondolkodása és öntudata számára is az adott pillanatban, amely egy új történelmi küszöb

2. A konstantinápolyi zsinat kijelentései tehát bizonyos fokig evidensek voltak a kor átlépésének pillanata volt, Pusztai filozófiával azonban nem lehet egyházat összetartani. Általában véve csak akkor lehetséges a gondolkodás elmélyülése, ha megelőzi a tapasztalás elmélyülése. A kappadókiaiak új teológiája, amely lehetővé tette a konstantinápolyi zsinat sikerét, csakugyan új lelki tapasztalaton alapult, amely a nikaiai hit talaján bontakozott ki. E tapasztalat nem képzelhető el a mártírok szenvedése nélkül, akik az állam-egyházzal szemben síkraszálltak hitükért; a kor válságának közepette e tapasztalat kialakulásának feltétele az egyház imádságába és liturgiájába való odaadó bekapcsolódás volt. Nagy Szent Vazul egészen az egyház liturgiájából merítette a Szentlélekről, a keresztény monoteizmusról szóló tanítását; a Szentlélekről írott könyve pedig legmélyebb tartalma szerint nem más, mint a liturgia teológiája. Vazul főképpen a keresztiséghez kapcsolódik: Krisztus megbízta az apostolokat, tegyenek minden népet tanítvánnyá azzal, hogy megkeresztelik őket „az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevére” (Mt 28,18k). Vazul a keresztiség bibliai alakjában találta meg a keresztény imádság alaptörvényét. Így a keresztény imádság valósága mutatott utat a gondolkodásnak. Nem valamiféle istenfogalmat találtak ki először, amelyhez azután megpróbáltak imádkozni is; ellenkezőleg: a kezdet az imádság tapasztalata volt, ami a szentségen alapult, vagyis azon a tapasztalaton, amelyet Istenről maga Jézus Krisztus szerzett (és adott tovább tanítványainak, rajtuk keresztül pedig az egyháznak), aki azért lehetett a kinyilatkoztató, mert előtte Isten nyilvánvaló volt.

Mindehhez még egy döntő mozzanat járul hozzá Vazulnál, aki az új egység voltaképpeni úttörője volt. A Szentlélek megvallása nála összekapcsolódik az egyház reformjával. A Szentlélekhez fordulás nála nem teológiai elmélet, hanem a hit Lelkének keresése, a lelki életnek és az egyház Lélekből való megújulásának keresése: az államegyház kritikája és a hit egyházának, annak az egyháznak a keresése, amely a hitnek és az életnek valóban lelki közössége. Így lett Vazul a szeretetesség atyjává, amelyet azonban nem a többiektől elkülönült csoportként akart létrehozni az egyházban, hanem a hitből fakadó testvériség modelljeként, amelyben elevenen továbbélnek az eredeti eszmények: „A sok hívő mind egy szív, egy lélek volt... mindenük közös volt” (ApCsel 4,32; vö. 2,42—47). Ennek az egyházi életnek és ennek az egyházfoglalomnak az alapja a Szentlélekbe vetett hit volt. Megfordítva: a Szentlélek életre váltott megvallásának olyan meggyőző hatása volt, amely erősebbnek bizonyult a racionalista alkalmazkodás tendenciáinál és az állami rendeleteknél is.

3. Nagy Szent Vazul a hitnek és a gondolkodásnak ebből a mélységből kereste türelmesen a párbeszéd lehetőségét, és végezte el a meggyőzősnek azt a munkáját, amely nélkül nem lehetett volna betemetni a különböző pártokat elválasztó árkokat. Némelyek szerint túlságosan is messzire ment ebben; barátja, Nazianszi Szent Gergely a határozatlanoknak és ingadozóknak tett engedményt látott Vazul türelmében, amivel nem tudott egyetérteni. Szent Athanáz — aki a rágalmak és ellentmondások áradatában egy fél évszázadon át egymaga őrizte csodálatos hajthatatlanságával a nikaiai hitet — e tekintetben jobban megértette Vazult: elismerte, hogy a caesarei püspök ezáltal igazi apostoli módon „gyöngye lett a gyöngék között”. A konstantinápolyi zsinaton úgy érvényesült a közben elhunyt Vazul irányvonala, hogy a Szentlélek megvallásánál viszonylag nyitott megfogalmazást választottak, s a vallási tapasztalat nyelvét alkalmazták, ami a lehető legtöbb részvevő számára lehetővé tette e megfogalmazás elfogadását. Az ilyen kompromisszumok veszélyesek lehetnek, és Nazianszi Szent Gergely éles szavakkal fordult el ettől. Ebben az esetben a kompromisszumot a liturgia tanúsága és a lelki élet biztosította, amely egyáltalán lehetővé tette és egyidejűleg egyértelműséget is kölcsönözött neki.

4. A nyugati egyházat először felháborította a császári önkényes és egyoldalú eljárása, aki — mint már említettük — csak a keleti egyházak képviselőit hívta meg a zsinatra. A zsinati püspökök nagyon is tudatában voltak annak, hogy miféle veszélyekkel jár, ha az egyház újból hozzá lesz kötve az államhoz. Ebből a kötöttségből próbáltak kiszabadulni, amikor 382-ben újból összejövetelük alkalmából megindító levelet intéztek Damasus pápához, és eredményeik jóváhagyását kérték tőle. Bár a nyugat csatlakozása csak hetven évvel később, a kalkedoni zsinaton következett be, maga ez a lépés így is fontos maradt: mutatja azt, hogy az egyházi hierarchiát fölébe helyezik az államnak, továbbá azt a szándékot fejezik ki, hogy az összegyház egységéhez tartsák magukat, ami nem létezhet a Róma püspökével való egység nélkül. A konstantinápolyi zsinat ebben a vonatkozásban is példát mutatott, ami hozzájárult ahhoz, hogy még egyszer áthidalják a kelet és nyugat között már megnyílt szakadékot, és még évszázadokig bizottságok az egész egyház egységét.

Úgy vélem, nem nehéz észrevenni, mennyi mindent tanulhatunk ma ebből a hosszú történetből. Kompromisszum, alkalmazkodás és pusztá elméletek ma sem menthetik meg az egyházat; megmentést csak a magábaszállás és a hit mélysége hozhat, ami kaput nyit a Szentléleknek és egyesítő erejének. Bármily sok emberi tényező kellett is az egységhez — miként a konstantinápolyi zsinat példája mutatja —, végső soron éppen ezekből a tényezőkből derül ki világosan, hogy az egyház egységét nem emberek csinálják, hanem csak a Szentlélek műve lehet. De aki szemügyre veszi ezt a zsinatot, az azt is tudja, hogy mindez nem tétlenség és rezignáció, hanem a legnagyobb reménység, ami csak elképzelhető.

Endreffy Zoltán fordítása

Szennay András

AZ EGYHÁZ MISSZIÓS KULDETÉSE

(Missziós szituáció a világegyházban és helyi egyházunkban)

Az egyház általános küldetése

Az egyház krisztusi küldetésének létmeghatározó tényezője a világ végezetéig aktualitásából nem veszítő „missziós helyzet”. A misszió, illetőleg missziós jelleg nem olyan dimenzió egyházunk életében, mely mintegy csak kiegészíti azt. Nem, mivel szervesen hozzátartozik az egyház létéhez és feladatát, célját gyökerében határozza meg. A keresztény ember nemcsak saját személyében megváltott, nem magányosan álló „megmentett ember”. A keresztység és a bérmlás, az eukarisztia erősítő, az isteni Ige éltető ereje, — mindez csak akkor válik valóban üdvösségre, ha kész reá, hogy mások, hogy a többi ember számára is az üdvösség útkészítője legyen: ez a keresztény missziós feladat!

Az egyház a keresztény hívők közössége, Isten újszövetségi népe, mely az életnek pusztai vándorlása során sokak, sőt elvben mindenki számára az új Izraelt jelenti. Az egyház az üdvösség fölkiáltó és fölszólító jele, feladata, hogy a világ, az emberek üdvösségéért élje, vállalja Krisztus által kijelölt funkcióját. Az egyház mások, illetőleg az egész emberiség számára létezik, az egész emberiség reményének csirája és záloga (vö. Lumen Gentium 9.).

E megfontolás Jézus személyének és küldetésének legmélyebb lényegére utal. Ő a menygyei Atya küldötte (missus a Patre); aki Jézusban hisz, az abban hisz, aki őt küldötte, — aki Jézust látja, annak azt kell fölismernie, akinek ő a képmása. Az Atya azt bízta rá Küldöttrre, amit mondanía és tennie kellett. S e megbízás, küldetés: az emberek hazavezetése, az örök élet kapujának föltárása (vö. Jn 12,44—50).

Az a közösség, mely Jézus közösségének ismeri fel és vállalja magát, — vagy misszionárius közösség, vagy pedig egyáltalán nem hivatkozhat küldőjére, Jézusra, azaz akkor nem is keresztény közösség. Az egyház enélkül a missziós öntudat és a küldött-mivolthoz tartozó aktivitás nélkül életének táptalaját veszítené el, egzisztenciájának alapját húzná ki önmaga alól. — Ennyit bevezetéképp és általánosságban.

A konkrét missziós helyzet

A sajátos missziós szituációt az ősegyház, és a mindenkori egyes helyi egyházak számára a történeti és társadalmi kölcsönös összefüggés határozta meg és szabja meg ma is: az a környezet és az az idő, melyben az egyház élete realizálódik. A keresztényeknek, a keresztény helyi-egyházi közösségeknek a mindenkori általuk levő, illetőleg megváltozott helyzetben kell tudomásul venniük, hogy az adott helyzetben vállalják Krisztus küldöttként missziós munkájukat. Krisztus felé mutatva, őfelé vezetve kell környezetüket megváltoztatni, azaz kereszténnyé tenni. Ez a feladat és cél indokolja, sőt teszi szükségessé a keresztényeknek korok és helyek „helyzetek szerinti „inkulturációját”.

Egyházunk életében e tény valóságával először az Apostolok Cselekedeteinek 15. fejezetében találkozunk. A zsidó múlt felől érkező kereszténység a hellén kultúrkörrel, az új keresztényekkel találkozik. A megújulásnak, változásnak alapvetően fontos folyamata indul el hosszú útjára. Az út eleje nehéz: a zsidó- és pogány-hellén keresztények egymás létjogosultságát kölcsönösen megkérdőjelezzik. Az ősi zsidó környezetben élők és az új hellén kultúr-

világhoz tartozók már-már szakítanak egymással. A vezetők — mindenekelőtt Péter — valahol a közepén állnak. Látják a helyes irányt, de még nem tudják pontosan meghatározni a követendő utat. Kicsit ide is, kicsit oda is... És a megoldási kísérlet során egyre világosabbá válik, hogy nem is annyira ők, és nem is a nagy tömeg, a hívő nép, hanem az *Ur Lelke vezetői holnapja felé egyházát*. Jézus Krisztus egyháza nem marad meg zsidó szektának, hanem lassan a sok helyi kisebb egyházi közösségből álló, számos politikai hatalommal, kultúrával, néppel, nyelvvel kapcsolatba kerülő *világegyházzá* válik.

Történelmi párhuzamok, előzmények

Az egyház kétezer éves történelme során, ha nem is ismétlődött meg semmi, de számos hasonló helyzet, esemény, válaszut adódott. S a kissé is gondos vizsgálódás feltárhatja, hogy a történelemnek, a történelem eseményeinek, a társadalomnak és a környezetnek hatása nem valami többé-kevésbé esetleges, véletlen tényező volt az egyház számára, — hanem ahogyan azt századunk egyik jeles egyházi vezetője, *Faulhaber* bíboros jelmondata is hirdette: *Az idő szavában Isten szava, útmutatása jelentkezik* (vox temporis, vox Dei). Félre ne értsük: nem a napi és gyorsan változó, divatos frázisokra, jelszavakra gondolunk, hanem azokra a követelményekre, felszólításokra, igényekre, melyek egy-egy konkrét időben és helyen a kereszténység felé, a helyi egyházak, sőt gyakran az összegyház felé is elhangzanak. Ezek — végső soron — Isten üzenetei, fölszólításai és a Jézus küldetését — miszsióját — vállaló, továbbvivő keresztények kötelező feladatai.

E rövid gondolatmenet már jelzi: az egyháznak és mindenekelőtt az egyes helyi egyházi közösségeknek a hely- és időtényezőket, a környezetet tudomásulvevő, konkrét szituációja teológiailag, elsősorban pasztorál-teológiailag releváns, sokat mondó, sőt *létmeghatározó tényező*.

Igyekezzünk azonban kissé konkrétabbak is lenni. Kérdésünket, illetőleg saját helyzetünket most nem vallásszociológiai fölmérésekkel szeretném vázolni, hanem inkább egy történelmi közelmúltból vett ténnyel, eseménnyel próbálnám megvilágítani. A jelszó, mely fölszólítást foglalt magában: „Franciaország missziós ország”, — a negyvenes évek elején egyre inkább köztudottá, közsímertté vált. „Tényt állapítok meg: Népünk széles rétegei már nem gondolkodnak keresztény módon. Köztük és a valódi Krisztus-közösség között szakadék tántog. E tény azt követeli, hogy ha valóban el akarjuk érni őket, akkor ki kell lépnünk házunkból, otthonunkból és fel kell őket keresnünk, el kell hozzájuk mennünk. Ez ma az igazi probléma. Eddigelé szinte minden fáradozásunk eredménytelen maradt, még a Katolikus Akció (Actio Catholica) is tehetetlennek bizonyult. Annak, mert a — legalábbis — hitük szerint még katolikusok között végezte munkáját.” — Aki e sorokat leírta, az az 1940-ben párizisi érsekké kinevezett *Suhard bíboros* volt. Feljegyzéseinek tanúsága szerint ez volt a helyzet, amellyel Párizsban, de az országban is szembetalálta magát. Ugyanő azonban már 1929-ben, mint Bayeux püspöke feljegyezte: Franciaországot újra misszionálni kell, az országnak misszionáriusokra van szüksége. *Suhard bíboros* élete végéig hangoztatta: nem csak a „szent maradékkal”, a még katolikusokkal kell az egyháznak foglalkoznia, hanem az országa minden emberével, a kortárs újpogányokkal is. — És azóta számos európai ország keresztényei néztek szembe a problémával: vajon nem vagyunk-e mi is újra missziós terület? A kérdést olykor egyfajta keresztény sci-fi-történetig fokozták. Néhány éve például az Új Ember hasábjain olvashattuk: Európában a harmadik évezred elején majd afrikai bennszülött keresztények fogják a missziós munkát végezni, hogy az öreg kontinenst újra meátérítsék. — Több mint 30 éve, 1948-ban, Mainzban a 72. német katolikus napokon „Németország missziós terület” címmel tartotta *Ivo Zeiger* előadását. Többek között ezeket mondta: Jól tudom, hogy katolikus hiveink még komoly értékeket őriznek. Azoknak a százaléka, akik a szentségekhez járulnak, még örvedetesen nagy, nagyobb, mint számos ún. katolikus országban. A vasárnapi templomba járók száma még ennél is jelentősebb. De mindez nem lehet megvetett ágy, melyen pihenünk. Tőke, alapítke ugyan, — ez igaz, de ha komoly missziós munkákkal nem gyarapítjuk, akkor mihamar el fog sorvadni. — *Ivo Zeiger* annak idején e megállapításáért igen sokan bírálták, pesszimistának nevezték, sőt támadták. Voltak, akik szerint szavai sértették a katolikus egyházat, a híveket. Egyesek azt tartották, hogy a diaszpóra-szituáció és a missziós terület emlegetése nyomán a távoli földrészekén végzett misszió kerül majd veszélybe. *Zeiger* később, néhány év után nyomatékkal ismételte: Németország már missziós ország, területé változott. S csak úgy lehet azt misszionálni, az egyháznak, a híveknek küldetésüket ott vállalni, ha a még meglévők, a „maradék” — egyének és közösségek — valódi erjesztő kovásszá válnak. A missziós helyzet — missziós feladatok vállalását követeli. Valóban a Föld sójává, világosságává, kovásszá kell válni. — Mindennek 30—40 éve és nem rólvunk, hanem tőlünk nyugatra eső országokról van szó.

Es nálunk?

A 30—40 év előtti francia és német helyzetnek felemlítése után azonban most már önmagunknak tegyük föl a kérdést: Ha nálunk mondott volna, vagy mondana ma valaki hasonlót, vajon elgondolkodnánk-e, komoly lelkiismeretvizsgálatot kezdenénk-e tartani? Vagy defetistának, pesszimistának kiáltanánk ki a fölszólalót? Sajnos, a néhány évtized előtti francia, majd német prognózis Európa számos nyugati és keleti országában egyaránt valósággá vált, vagy legalábbis kezd azzá válni. Ma már idehaza is tényként kell elkönyvelnünk: *hazánkban — mindenekelőtt a nagy-, de a kisebb városokban is — az egyház valódi missziós szituációban él.* Krisztus küldetésében, missziójában járva már nemcsak kisgyermeket kell Jézushoz vezetnie, hanem felnőttek tömegeinek kell az ismeretlen, vagy az alig, esetleg rosszul megismert Krisztust és evangéliumát hirdetnünk. Európa számos országa között az egyik hazánk, ahol a kereszténység és az egyház már nem tartozik természetzerűen és föltétlenül az egyes ember és a társadalom életéhez, már nem döntően meghatározó tényezője annak. A keresztény tanításnak szinte minden tétele — talán a legalapvetőbb és legáltalánosabb emberi erkölcsi normákat leszámítva — a különféle korosztályok és társadalmi rétegek számára legalábbis megkérdőjelezett, ha nem elutasított. A keresztények pedig ebbe a helyzetbe születnek bele, a fiatalok ebben növekednek-nevelkednek és élnek, ez hat rájuk az óvodától egészen az öregek szociális otthonáig.

A világnézetek pluralizmusát ma közvetlenül tapasztalja meg az egyén, és realitás a társadalom élete számára. Nagyüzemeink beosztottjai és vezetői, egyetemeink tanárai és fiataljai között élő realitás a keresztény hívők és ateisták, sőt ma már például a mohamedánok jelenléte is.

A távolállók

A missziós szituációról tanúskodik a közömbösök, a *távolállók* nagy száma is. Azoké, akik nem eikötelezettek sem az ateisták, sem a keresztények táborában. Régi időkben mindaz, aki távol állt, aki nem vett részt a keresztény életben (a legtágabb és legáltalánosabb értelemben véve most a szót), többé-kevésbé kiszakadt a társadalmi életnek kommunikációs kapcsolatokat biztosító számos területéről is. Az ilyeneket legjobb esetben „peremkeresztényeknek” tekintették és könnyen kerülhettek a társadalom peremére is.

Nem lenne könnyű vállalkozás — még hosszas elemzés után sem —, ha meg akarnók válaszolni a kérdést: valójában ki is ma a *távolálló*? Kit lehet, vagy egyenesen kell is küldetésünkéből, missziós feladatunkból fakadóan hitjelöltként kezelünk és misszionálnunk? Missziós helyzetünket többek között épp az igazolja, hogy ma a közvélemény már másképp gondolkodik az ún. távolállókrol. Régen, az ún. keresztény korszak, kurzus idején, a magát kereszténynek mondó társadalomban a távolállók jelenségét azáltal határozták meg: vajon az általánoson elismert egyházi és az ehhez kapcsolódó társadalmi struktúrákba beilleszkedik-e valaki, vagy sem? Aki az egyházi élettől, a külső formák elfogadásától és gyakorlatától teljességgel távol maradt, vagy csak alig-alig vett részt e gyakorlatban, annak a társadalom életében is nehéz volt lábát megvetnie — a peremre szorult.

Ha viszont *ma* tesszük föl a kérdést, vajon *ki is áll távol*, ki szakadt ki a társadalmi kontextusból jobban: az, aki gyakorlati keresztény, aki a keresztény értékrendet fogadja el önmaga, családja és környezete számára, — vagy pedig inkább az, aki az egyre nagyobb többséggel — a mai „modern” elveket és életformát vallja és gyakorolja, akinek tavasztól őszig a kirándulás, ősztől tavaszig a szabadidő-kultusz legkülönfélébb formái elégséges okot nyújtanak, hogy távol maradjon az istentiszteletről, a szentségektől és az egyházi élet egyéb megnyilvánulásaitól, akinek számára az ünneplés már csak pihenést és szórakozást jelent, — ha mindezt számba vesszük, akkor nagyon el kell gondolkodnunk, hogy hiteles választ adhassunk a kérdésre: ki is a távolálló?

Ha a társadalomnak jelentős, esetleg nagyobb része elvben és gyakorlatában mást gondol és tesz, mint mi, ha tölünk távolabb, vagy igen messze áll, vajon nem nekünk, keresztényeknek kell-e önmagunkról állítanunk, hogy lassan-lassan a társadalom peremére kerülünk? — És épp ez a helyzet az, amit Európa-szerte és hazánkban is *missziós-szituációnak* nevezhetünk, sőt, annak kell fölismerünk. Nekünk, az egyre kevesebbeknek — mint valamikor az ősegyház idején, vagy a magyar hittérítés századában — *küldetésünk, misszióink* van: újra meg kell ismertetnünk és el kell fogadtatnunk Krisztust és evangéliumát. Nem várhatjuk többé, hogy hozzánk jöjnek az emberek. Krisztus küld, — és nekünk fel kell kerestünk, meg kell találunk őket.

Szembesülés a mai missziós helyzettel

Fontos, ha szem előtt tartjuk mindazt — és őszintén örülünk is neki —, ami hagyományörzésből, esetleg csak emberi megszokásból, de változatlanul még ma is hatékony. Még fontosabb, ha rámutatunk az újabb, zsinat utáni, olykor csak nagyon szerény eredményekre. Mindez fontos, de semmiképp sem elég. Meg kell állapítanunk, hogy a rendelkezésre álló hazai statisztikai adataink (pl. a papi utánpótlásról, a városi templomok egyre gyérülő látogatottságáról, az első áldozások számának csökkenéséről, a bérmlás utáni lemorzsolódásról), — nem éppen biztatóak, sőt... Az egyházi élet, a hívó vallási gyakorlat Európa-szerte, és nálunk is — fogyatkozóban van. Megfontolatlan, komolynak nem tartható vélemények gyorsan meg is adják a bajok okát: egyesek szerint mindenről a zsinat és az annak nyomán születő újítások tehetnek. Azután mások ilyeneket ajánlgatnak: tudomásul kell vennünk, hogy „kisedd nyáj” vagyunk és a jövőben még inkább azok leszünk. Mintha Jézusnak e szavát itt időtlenül, nem az adott helyre és korra, hanem pontosan ezredfordulónk végére kellene alkalmaznunk. És ha már azzá, egyre kisebb nyájja is kezdünk válni, vajon a többi jézusi kijelentést éppen olyan komolyan alkalmazzuk-e önmagunkra: vajon valóban a föld sója, a világ világossága, a hegyre épült város, a meghívás egyháza vagyunk-e, amely kitarja kapuit, — és nem ezernyi, csupán emberi tilalomfával akadályozza a belépést?

Kétségtelen, hogy a zsinat — egyéb vonatkozásait, tanítását most nem tárgyalhatjuk — valami igen lényegest kívánt tőlünk és valamit valóban el is ért. Amint a meglehetősen közismert német kifejezés jól érzékelteti: az Unterscheidung der Geister-t, a szellemeket, a különféle lelki-szemleli beállítottságú embereket egyfajta vizválasztóként határolta el, különböztette meg. Azokat, akik mintegy bele kívánkoznak temetkezni a múltba, a régi és nyugodt időkre, és azokat, akik a holnapot, az életet, az egyház jövőjét kívánják szolgálni. Évekkel ezelőtt jegyeztem fel Hermann Volk mainzi bíborosnak a liturgikus reform bevezetések papjaihoz mondott beszédéből a következő mondatot: „Egyről biztosíthatom a paptestvéreket: az új liturgiánál, az eukarisztia megújított ünneplésénél már nem vehet részt senki olyan, aki valóban nem részvevő. Szóval: az aktív részvétel elengedhetetlen.” — Ha pedig mégis vannak, és úgy tűnik, nem kis számban akadnak emberek, akik nem kívánnak, illetőleg nem is akarnak részt venni, akik visszasírják az időt, amikor békében és csendben elimádkozgattak a misén, ez a körülmény, sok minden egyéssel együtt — valóban megkülönböztető jellegű, és bizonyos értelemben szétválasztja a híveket. Az elégedetlenség és kritika nyomán támadó restaurációs törekvések (gondolhatunk pl. a Lefebvre-mozgalomra, vagy az ún. regensburgi csoportosulásra) a jövőbe vetett bizalom hiányáról és az idők jeleinek fel nem ismeréséről, az élni akarás feladásáról tanúskodnak.

A restaurációs törekvések és rezignációs tényezők mellett azonban szólnunk kell a másik végléről is. Azokra az ultra-alkalmazkodókra gondolunk, akik mindenben és minden áron modernnek kívánnak lenni. Sajnos, ún. moderneskedésnél tovább nem jutnak, épp ezért mélyebb hatást senkire sem gyakorolnak, sőt... és előbb-utóbb önmaguktól feloszlának. — Ezt az általános kijelentést az élet gazdag példatára igazolja.

Milyen módon konfrontálódjunk napjaink sajátos missziós szituációjával? — E kérdés megválaszolásánál elsősorban *napjaink pluralisztikus helyzetére* kell utalnom. Ez ma letagadhatatlan tény. Ennek következtében lett a missziós szituáció egyházunkban, hazai egyházunkban is kihívás, felszólítás és feladat. Bárcsak ma is meghallanók az Ő szavát! (vö. 94 zs.) — ismételjük újra a zoltárossal. Az a missziós helyzet, amelyben ma Európa-szerte és hazánkban is a papok és a hívek szembesülnek és élnek, teljességgel meghatározza a kiindulópontot, Krisztus küldő szavának jelenlegi „Sitz im Leben”-jét, élethelyzetét.

A missziós szituáció és egyházképünk

Mindenekelőtt *egyházértelmezésünk* néhány új, illetőleg újra fölfedezett *hangsúlyát* kell kiemelnem. A 2. Vatikánum ekléziológiájának egy pontjára szeretnék itt rámutatni: a re-prezentáció gondolatára. Az egyház *látható és hatékony jel*, és ebben az értelemben — Semmelroth kifejezésével élve — *ős-szentség*. Az a látható jel, mely világunkban szüntelenül, így ma is, újra meg-megjeleníti, re-prezentálja, hogy a Jézus nevében összegyűlő kisebb-nagyobb hívő közösség az emberiséget ugyanannak a Jézusnak nevében és kegyelmének erejében hivatott hazavezetni. Ez az egyház Krisztust nemcsak bemutatja a világnak, hanem hatékonyan közvetíti is Krisztus szabadító, életet biztosító kegyelmét. Az összegyűlés is, és a konkrét helyen megélt egyház (a plébániai, a kisebb helyi közösség) e feladatot tölti be. Minden közösség, amelyben a püspök megbízása, fölhatalma-

zása nyomán az eukarisztiát ünneplik, megjeleníti Krisztus Jegyesét, az egyházat. Erre mutatott rá újabban II. János Pál Redemptor hominisz enciklikájában is: Az egyház Krisztusban egyszersmind az a Szakramentum, az a jel és eszköz, mely Istennek, az emberiségnek belső egységét mozdítja elő és szolgálja (VII. vö. Lumen Gentium 1.).

A *küldetés*, a *misszió* fogalma alapvetően függvénye annak az egyházképnek, egyház-fogalomnak, amelyet elfogadunk. A két fogalom természetesen kölcsönhatásban is áll egymással: az egyházkép, az egyházzól alkotott fogalom meghatározza a misszióról kialakított fölfogásunkat is. Ugyanakkor azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a folyamatosan változó világ, a társadalmi-történeti átalakulások hatással vannak az egyház küldetésének, missziójának gyakorlására, illetőleg gyakorlati megvalósítására. A szekularizációs folyamat és újabban az ún. politikai teológia szinte kényszerítik az egyházat, hogy kritikusán fölülvizsgálja, — nem küldetését-misszióját, hanem a missziójához való hűségét, illetőleg misszionáló gyakorlatát. E téren nemcsak Isten, de a környezet, a társadalom, korunk kereső-kutató-kérdező embere is igényeket, sőt követelményeket támaszt az egyházzal szemben. Az említett szakramentális perspektíva nem annyira belső egyházi fogalomtisztázást, illetőleg szintézist szorgalmaz, hanem az egyház küldetésének realisabb föltárását a környező világ előtt. Azt, hogy bemutassuk: az egyház Istentől érkezik — miként Megváltója — és a világot, annak megváltásáért hivatott szolgálatot vállalni, miként Ura, Jézus Krisztus is tette. Kétségtelen, hogy az egyház sajátos módon különbözik is a világtól, ugyanakkor ebben a világban végzi számos, szinte megszámlálhatatlan világi tényezőt figyelembe véve és fölhasználva küldetését.

Eszkatologikus szemléletből és semmiképp sem egyfajta egyház-központú fölfogásból ered az itt vázolt fölfogás. Krisztusra, az őtöle útjára induló küldetésre hívja fel a figyelmet. Krisztusra, aki a Népek Világossága (Lumen Gentium). Ez a szemlélet óvhatja csak meg napjainkban az egyházat bizonyos ön-szekularizálás veszélyétől és ébresztheti egyre jobban tudatára, hogy léte, küldetése, minden életmegnyilvánulása: *actio Dei*, azaz Istennek hatékony működése világunkban. És ugyancsak ez a szemlélet számolhatja végre fel a Tridentinumnak azt a — korábban talán megfelelő — de ma már szekularisztikusnak mondható fölfogását, hogy az egyház, mint „*societas perfecta*” integrálódik világunkban, a világi, társadalmi, politikai környezetben. Ez a *societas perfectarum* vallott vélemény előbb-utóbb szükségképpen konfliktusokhoz vezetett a világi-politikai hatalom birtokosaival, az államok vezetőivel, a társadalommal. Hogy sok minden úgy alakult az elmúlt mintegy négy évszázad során, ahogyan azt a történelem elénk tárja, annak számos oka, összetevője volt. De azt hiszem, nem tévedek, ha az egyik lényeges okot, ha nem éppen az okot abban jelölöm meg, hogy az egyház már-már elfeledkezett szentháromságos küldetés-missziós eredetéről; arról, hogy az Atya küldte Fiait, és a Fiú küldi a Lélek erejében misszionáriusait (a legáltalánosabb értelemben véve itt a szót), hogy megszenteljék és hazavigyék a világot.

E trinitárius perspektívában a Szentháromságnak — bármily szokatlanul is hangozzék — története van a világgal, működik és hat világunkban. S erre gondolva, a misszió, mint teológiai téma és mint egyházi, azaz minden hívőt kötelező feladat, nemcsak egy fejezete az eklézsiológiának, vagy a lelkipásztori teológiának, hanem az a „hely”, az a sajátos tárgyalási nézőpont, az a szegletkő, ahol mindent be lehet és kell mutatnunk, ahol minden megfordul, minden eldől. Az egyház „természete” szerint missziós egyház, tagjai mind Krisztus küldetésében járnak (vö. S. Dianich in: Concilium 1981. 522—526).

Korunk megosztottsága

Korunk legnagyobb problémája és veszélye az emberiség megosztottsága, pártokra, sőt ellenséges, szembenálló csoportokra való szétszakadása. E megosztottság a társadalmat, de a népeket is egykönnyen pusztulással fenyegeti. Ha valaha, hát ma kell — Krisztus küldése nyomán — az egyháznak az *egység hatékony jeleként és eszközeként* földünkön működnie. Hivatása, hogy életképessé tegye az emberek szívében a reménység és egység csiráját (vö. Lumen Gentium 9.). A statikus egyházkép ezt a nagy aktivitást, minden emberi erőt megmozgatni képes feladatot alig, vagy egyáltalán nem hangsúlyozta. Ezért kell napjainkban fokozott mértékben a dinamikus — szentségi — egyházképet, éppen missziós helyzetünkre való tekintettel, újra magunkévá tennünk és mások szívében is elmélyítenünk.

A missziós feladatokról az elmúlt néhány évszázad alatt kialakított kép és értelmezés sok vonatkozásában már *idejét múltá*. Az egyház ma már valóban eljutott a „föld határáig”. A néhány fehér folt glóbuszunkon, ahová az evangélium hirdetése még egyáltalán nem érkezett el, előbb-utóbb eltűnik. Ugyanakkor egyre inkább megállapítható, hogy az

evangélium számos ún. keresztény országban csakúgy, mint például Távol-Keleten még maig sem érte el, vagy már nem érte el az emberek szívét-lelkét és még kevésbé hatotta át a társadalmakat, a népeket. Igaz ugyan, hogy a kereszténység majdnem mindenütt jelen van, és az evangélium számos ősi értéke ma már ott és úgy is hat, ahol nem gondolnak erre tudatosan. De vajon megelégedhetünk-e ezzel az implicit, vagy ha úgy tesszük, anonim kereszténységgel? — Az evangélium ugyan elért már a föld határáig, de még mindig nem kapott helyet, vagy már nincs helye a keresztény Európa, a keresztény múltú Magyarország tömegének szívében. És talán azért, mert maig is — úgy tűnik — gyarló küldötteknek, misszionáriusoknak bizonyultunk. Mi tagadás, az ateista humanizmus napjainkban igen széles rétegeket érint. S ami talán egyeseket meglephet: a jelen-ség nem 30—35 évre, hanem közel két évszázadra, a fölviigóságosodás korára vezethető vissza.

Missziós feladataink

Tegyük föl tehát a kérdést: vajon a szívek mélyéig hatni kívánó misszionálás nem követeli-e meg tőlünk, hogy számos újszerű, modernként jelentkező kulturális és élettapasztalatot jobban szemügyre vegyünk? Vajon egyértelműen és fejtetlenül azzal hozzuk-e közelebb az evangéliumot és a kereszténységet a ma emberéhez, a mai fiatalabb generációhoz, hogy régi nyelvezetet, formákat igyekszünk — olykor görcsösen — fönn tartani, ill. felújítani? Vajon a kétezer éves evangéliumot nem új tömlőkben kell-e minden kor számára továbbítani? Anélkül, hogy a szerteágazó problémát itt részletesen elemeznénk, csak arra utalnék: a kereszténységet, az evangéliumot minden időben és helyen, minden társadalmi környezetben és kulturális összefüggésben kell „beültetnünk”, otthonossá tennünk.

Ennek a feladatnak alapfeltétele, hogy 1. a módszerében és útkeresésében az embereket elérni kívánó missziós munka nem hagyhatja figyelem kívül a konkrét embert és a mai társadalmi-kulturális környezetet. Vonatkozik ez Távol-Keletre, Közép-Afrikára, de hazánkra is. A megváltozott társadalmi kontextusban az egyház helyzete is változott és folyamatosan változóban van. — 2. Mindennek következményeképp (és nem fordítva) változnia kell az értelmező teológiai és a gyakorlati lelképásztói munkának is. A kezdő lépéseket a helyzet feismerése nyomán a 2. Vatikánum megtette, a folytatás a mi feiadatunk. — 3. Az intézményes egyházzal alkotott képet egyre jobban szakramentális egyházképpé kell alakítanunk. Az új egyházkép a világgal való kapcsolatteremtés feladatainak légióit vonja maga után. „Az egyház a mai világban” lelképásztói konstitúció néhány fontos feladatot már fölvezet. A zsinati szemléletet erősíti a teológiai megfontolás is. A hívő nézés úgy szemléli a világot, mint Istennek eszkatologikus aktivitását, mely végcélja felé vezet — az ember közreműködésével — egyházát és az egész világot.

Mindez a szempont szükséges ahhoz, hogy végre tudomásul vegyük: küldetésünkben, missziós feladataink végzésében Istenhez, a Vele való együttműködéshez kell elvezetnünk környezetünket, hogy a világot és benne minden embert valóban hazavezethessük.

Jézus felé tekintve

Az egyház missziós munkáját szüntelenül Jézus küldetéséhez kell viszonyítanunk. Jézus szeretetből vállalta küldetését. Számára az Atya, az Isten neve nem a „siker”, nem az eredményesség volt, legalábbis nem evilági értelemben. Az egyházi missziót sem motiválhatja semmiféle statisztikailag, vagy egyéb módon rögzíthető siker, egyfajta sikerélmény. Ami a mi küldetésünkben fakadó feladatunk, az — Joachim Wanke érturti püspök szavát használva — Jézus „halálszolgálatának” (Todesdienst) vállalása. „Halálra valóni”, azaz önkéntesen, szeretetből fölajánlani azt is, hogy lassan odaadhassuk a missziós munka számára önmagunkat. Ez az önmagunk-halálra-adása, ez a fölörldést is vállaló szolgálat lassan „életszolgálat” magasztosul. Tudunk kortárs-példákat fölhozni, ismerteket, mint pl. Kalkuttai Teréz anya Szeretetmisszionáriusait, vagy Charles de Foucauld kistésvéreit. De élnek közöttünk is ismertek, vagy ismeretlenül olyanok, akik saját életkörülményeik között és küldetés-tudatukból nem kevésbé életmentő „halálszolgálatra” vállalkoznak. Az önmagát kiüresítő Jézus követésére elszegődni: missziós feladat vállalása és végzése. A kenózisban, az ön-feladásban, ön-kiüresítésben mindig jelen van és hatékony a soteriologikus momentum. Akik Jézus küldetésében járnak, azok hitben tudják és olykor eleven erővel át is élik ezt (Joachim Wanke: Der „Todesdienst” und der „Lebensdienst” Jesu und der Kirche, in: Diakonia 1981. 155—58.).

A humanista ateizmus ember-szolgálata értékes és megbecsült feladatokra vállalkozhat. A küldött, azaz missziós tudatból vállalt, az Isten felé nyitott, az eszkatologikus távlatok felé kitért munka számára azonban mellékes, hogy mennyi evilági értékelést, megbecsülést kap. Sohasem dícsérő oklevélért, evilági elismerésért, pénzért, vagy bárminemű földi jóért vállalja küldetését, hanem szeretetből, hogy valóban elérkezzék az „Ő országra”. Egy önmaga körül, saját gondolatai, tervei, tettei körül sűrű-forgó egyház — nem válnék soha missziós egyházzá.

Jézusnak az emberekhez szóló küldetése, feljük fordulása *eszkatologikus jel*. Az egyház missziójának végzése során a szervezés, a hivatali munka, az apparátus működése — minden sajátos jelentősége mellett — másod- meg harmadrendű feladat. Semmiféle organizáció és hivatalnoki serénykedés önmagában nem képes elérni az emberszíveket. A szeretetet nem lehet megszervezni, bár olykor a szeretet képes arra is, hogy ügyesen szervezen. A prófétai küldetés, Isten küldése nem szorítható bele semmiféle szisztémába. A missziós egyház soha nem teheti fel jó lelkiismerettel a kérdést: vajon megéri-e? A prófétai küldetés — ahogyan erre a szentírási események is gyakran rávilágítanak — általában értelmetlennek, olykor félelmetesen értelmetlennek tűnik.

A liturgikus teret az újabb időkben újra fölfedeztük és alakítottuk. A küldetés és szolgálat tere, illetőleg területei — minden szép vállalkozás mellett is — jobbra fel nem tártak, még árnyékban vannak.

Az egyház mai teológiai vitái során, melyek a nagy nyilvánosságot is érdeklik és a fiatalokat mintegy belülről mozgatják, a *központi téma, a témák témája maga Jézus Krisztus*. „Az egyházat mintegy átfogja, átöleli a megváltás misztériuma, ez élete küldetésének alapprincipiuma. Isten Fia megtestesülésével bizonyos mértékig minden emberrel egyesült, emberi kézzel dolgozott, emberi szelíemmel gondolkodott, emberi akarattal cselekedett, emberi szívvel szeretett, — Ő, Jézus, az emberek megváltója (Red. Hom. 78. vö. GS. 22.).

Ez a megállapítás természetesen még nem jelenti azt, hogy az a társadalom, az a környezet, melyben élünk, nyitott kapukkal várja, sőt alig várja, hogy megismertessük vele Krisztust és evangéliumát, hogy az mindenkinél egészséges és kitért szívre talál. Sőt, a tapasztalat általában ennek ellenkezőjét bizonyítja. Nemcsak elutasításra találunk (az elutasítók olykor odafigyelve ellenkeznek), hanem közönyre, sőt lenéző mosolyra is. Oly mosolyra, amilyennel Pálhoz szóltak az areopágoszi beszéd után: No, erről majd még máskor is meghallgatunk (vö. ApCsel 17,32). II. János Pál is látja, érzi ezt, amikor írja: „Ha megbízatásunk manapság nagyobb ellenállásra talál, mint más időkben, ez csak azt igazolja, hogy küldetésünk napjainkban még sürgetőbb és — az ellenkezés ellenére — többet követel tőlünk, mint valaha. Közvetve az isteni üdvrendnek azzal a titkával állunk itt szemben, mely a megváltást és a kegyelmet a kereszttel kapcsolta össze” (Red. Hom. 11.).

Mind ezen megfontolás egyre jobban rámutathat, hogy *helyzetünk valóban missziós szituáció*. Az egyház missziós munkájának történetében aligha akad egyetlen oly korszak és helyzet, amikor a keresztyén üzenetet minden ellenkezés nélkül, szinte tárt karokkal várták és fogadták volna el. Az ősi elv több-kevesebb keménységgel mindig realitás marad: Sanguis martyrum — semen christianorum, — a tanúknak, a küldötteknek vére, vagy legaiábbis véres verítéke, küszködése. A születő új kereszténységnek, az evangéliumot szívükbe fogadóknak életet ébresztő magva, táptalaja. A keresztnak ezerfajta megtapasztalása a missziós szituáció velejárója. Az egyház tanúságtevő küldötteinek, papoknak és világi hívőknek egyaránt számos testi-lelki szenvedése, kereszthordozása a megváltás titkában, Krisztus keresztyében nyeri végső, illetőleg egyetlen feloldását és értelmét.

Hogyan éljük meg hívő gyakorlatunkban a missziós szituációt?

Mindenekelőtt úgy, hogy az éppen adott órát, az adott élethelyzetet, mint Kairoszt, mint az üdvösség számunkra adott óráját, mint Isten föl hívását és küldésének helyét, idejét, módzatait fogadjuk el. Nézzünk szembe önmagunkkal: ezt tesszük-e, vagy helyzetünket-sorsunkat úgy realizáljuk, mint pillanatnyi átmeneti rosszat, — melyet akarva nem akarva csak eltűrünk. Vajon nem a jóllakott tanítványok helyzetében éreztük és érezzük-e olykor magunkat? (Vö. csodálatos kenyérszaporítás Mk 6,45—52) De tudjuk azt is, hogy Jézus — miután jóllakva elküldte a tömeget, amely királlyá akarta tenni — tanítványainak kisebb csoportjával, apostolaival, „küldötteivel” csónakra szállt. Amikor tovább arról olvasunk, hogy a jóllakott apostoloknak izadniuk, dolgozniuk kell, mert *ellenszélük* van, nemcsak meteorológiai híradást hallunk; sokkal inkább a tanítványok

egzisztenciális helyzetéről kapunk itt képet. Az ellenszél — ez Krisztus kiválasztott küldötteinek, misszionáriusainak *mindenkori élethelyzetére* utal. — A néhány órás, többé-kevésbé jóllakott állapot után az első kis keresztény közösségnek az ellenszéllel is meg kell birkóznia. Ha nem tetszik, nem juthatnak előbbre, sőt létbizonytalanságba kerülnek. Vajon nem ez-e az egyháznak szünet nélküli missziós tapasztalata?

Kétségtelen, hogy az egyház minden korszakában és napjainkban is az „ellenszeles” helyzetek jelentették és jelentik a valódi missziós szituációt. — Csak egyet ne tegyünk, mert nem szabad tennünk: ne tekintsük az éppen adott helyzetet, történelmi órát egyértelműen „Isten büntetésének”, ne gondoljunk és beszéljünk úgy, hogy „elhagyott, magunkra hagyott az Isten”. Krisztus mindig velünk van, és ha esetleg alszik is a hajóban, nem engedhetünk a kicsinyhitűség kísértésének. Az ellenszél újra és újra fölszólítás arra, hogy eszünkbe jusson: Akinek hite van, az nem fél, nem remeg (XXIII. János pápa). A missziós helyzetek mindig indítást adnak a komolyabb megtérésre, erőnk megfeszítésére. Az ún. keresztény kurzusok ideje: komoly kísértést, veszélyt jelenthet a helyi egyházak számára. Saját „nagy” terveiket, emberi, olykor látványosságra törekvő igyekezetüket túl gyorsan úgy ítélik meg a keresztények, mint Isten tervének valóra válását. Természetesen olykor ez is lehetséges; lehetnek és legyenek is eredményeink, sikereink. De nem iktathatjuk ki mindebből Krisztus keresztjét. Minden valódi missziós helyzetben Isten, mint a fölfoghatatlan, mint a munkára, erőfeszítések kifejtésére, keresztthorodásra fölszólító Isten áll előttünk, Missziós törekvéseinknek nem emberi eredményeket, nem a hatalmat kell biztosítaniuk, még kevésbé vagyont, földi birtoklást. Az egyetlen háttér és bázis: mindig Isten küldő szava. S bár az új helyzetekben, kiváltképp az ún. ellenszeles helyzetekben Isten gyakran fölfoghatatlan, olykor mintha eltűnnék a horizontról, mégis, Ő jelenti a biztonságot, a tartást és a kitartást (vö. H. U. v. Balthasar: *Sich halten an den Unfassbaren, Geist und Leben* 1979. 246—258.).

II. János Pál első enciklikájában világosan mondja: Az ember az első és alapvető útja az egyháznak (Redemptor Hominis 14.). Nem árt, ha e kijelentést nemcsak elvben és általában értjük, hanem az egyház mindennapi életére, gyakorlatára is alkalmazzuk. Sajnos, elméletben és gyakorlatban általában csak mint szükségmegoldást fogadjuk el, hogy minden emberre, tehát a világi hívőkre is szüksége van a keresztény missziós munkának. Azok az idők — úgy tűnik — végleg elmúltak, amelyekben a klérus, a püspökök, plébánosok és káplánok szervező munkája nyomán megszülető kisebb-nagyobb rendezvények, ünnepek igazolták, hogy az egyház jelen van az emberek között, a társadalomban. A missziós szituáció nem, vagy legalábbis nem ilyen jelenlétet igényel. És bár környezetünk, helyi egyházunk vonatkozásában nem mondható egyértelműen keresztényellenesnek, azt sem feledhetjük, hogy — Európa számos más országához hasonlóan — legalábbis könnyen tudja nélkülözni a kereszténységet.

Az egyház fényes ünnepeire — mint egykor a kánai menyegző vőlegénye, — nagyszámú vendéget hívott meg már a múltban és ezt teszi ma is. De voltak már idők, és ilyenek tűnnek napjaink is, amikor ébereknek kellett és kell lennünk: a pezsdítő, erőt adó, szív-vidámító ital fogytán van. Még van ugyan bor a poharakban, de a vőlegény már tudja, hogy nincs, amit utána töltsön. Mária mint jó anya és háziasszony érzi a bajt és üzen Jézusnak: Nincs már több boruk. Jézus válasza talán merevnek tűnik, mégis biztató: Asszony, még nem jött el az én óráim. — Úgy tűnik, hogy az adott órában, bár a veszély, a nehézség már előrelátható, még semmi nem történik. De eljön majd az óra, Mária ezt tudja. Végül is az ünnepség nem fiaszkóba fullad, nem kell senkinek szégyenkeznie, nem végződik katasztrófával, sőt...

Valahogyan ezt élte és éli át az egyház is — az összegyház és a világ számos helyi egyháza egyaránt — sokszor és sok helyen. Mintha itt is, ott is az egyház bora fogyatkozóban lenne. Mégis — mint Mária —, ha Jézushoz fordulunk, meghallhatjuk biztató szavát: Még nem jött el az én óráim. És végső soron az Ő órája; a kereszt órája volt. A kereszté, melyen új élet fakadt. A Golgota órája óta, a föltámadás óta terített asztalainkon Jézus, az Élet Kenyere vár. A kenyér, mely erőt ad, hogy az ellenszéllel szemben is előre haladjunk, hogy megfeleljünk a küldetésnek, hogy missziós egyház maradjunk.

PÉLDAKÉPUNK, TESTVÉRUNK, KORTÁRSUNK:
ÁRPÁDHÁZI SZENT ERZSÉBET

24 évet élt, 750 esztendeje világít az emléke.

Egyike a legnagyobbaknak, akik megmutatták, milyen lehetne az ember, ha valóban méltó lenne erre a névre.

Az ő irgalmassága: a mi időnk legfájóbb hiánya. És mégis „modern” asszony ő, sok tekintetben kortársunk, eszméinknek társa, miközben saját korának is gyermeke, csak éppen századokkal előre mutató, haladó: egészen az örökkévalóságig.

„Kizsákmányolás”, „értéktöbblet” — ismeretlen fogalmak a XIII. században; ő azonban szégyelli a fejedelmi pompát, gyötrődik a nép nyomorának láttán, enni sem hajlandó az étkekből, melyek a fejedelmi birtokokról származnak, ahol a robot, a dézsma szokásos mértékű; csak a maga jegyajándéku kapott földjének termékeit fogyasztja, ahol nem engedi a nép sarcolását. Irgalmasságát törlesztésnek tekinti, vissza kívánja adni a szegényeknek, amit a nagyurak elvesznek tőlük, s amint maga dönthet sorsa felől, a legszegényebb dolgozó nők életformáját választja. Vallja, hogy a Krisztus követőknek — mesterükhöz hiven — a legegyszerűbben kellene élniük, s e gondolattal megelőzi a későbbi eretnekmozgalmak kommunisztikus irányzatait. Őnála, s a kortárs szent Ferencnél tör újra elő az ókeresztények vagyunközösségének búvápatakként eltűnt gondolata, de míg azok nem „valaki ellen”, csupán hitük és szívük parancsára osztották meg egymással javaikat, Erzsébet és Ferenc a fényűző és pompakedvelő keresztény Európával szegültek szembe a maguk szelíd, egyéni forradalmával, a Szentírás ígéinek mélységes komolyan vételével. A hívők testvériségének eszméjével összeegyeztethetetlennek tartották, hogy az egyik ember pazar jólétben éljen, míg a másik éhezik, pontosabban, hogy az egyik gazdagságának a másik nyomora legyen az ára. Korai kommunisták voltak a szó legnemesebb értelmében, s az már a kor körülményeiből következett, hogy Ferenc férfirendet alapított és szerte küldte szegénységet vállaló testvéreit a világba, míg Erzsébet, a nő, csak a maga egyéni útját járhatta, makacsul, önfeljűen, megalkuvás nélkül, kevés követővel. Nem tehetett más-ként: követnie kellett szívének parancsát. Egyedül. elszigetelten. És így is messzire világító tűzoszloppá vált.

Erzsébet százada

1207-ben, Sárospatakon született. Annak az évszázadnak kezdetén tehát, melyet joggal nevezhetünk a középkor zenitjének, beérett és fénylő korszaknak, rövid pillanattal az alkony beállta előtt. Ez a „flamboyant” gótika égbetörő kora, az istenszerelemtől lángoló lélek nagy alkotásaié, a kőcsipkéké és karcsú boltozatoké; ez a katedrálisokat teremtő idő, amely — pápaság és császárság viaskodása ellenére — sohasem látott nemzetközi egységbe foglalja Európát, mert közös a hit, közös a művészet, és közös a nyelv, kultúra és kultusz egyazon idiómája, a latin. E század évtizedei a „daliás idők”, lovagok vonulnak a Szentföld felé, s ha viselkedésük ritkán közelíti is meg a lovagi erények előírásait, mégis létezik eszme és értékrendszer, melynek legalább a jobbak számára felfelé húzó vonzása van.

De ez a kor az ellentétek ideje is: a várakban édes az élet, trubadurok epednek gyors-lábú paripákon solymászó hölgyeikért, míg a kolostorokban szigorú regulák szerint sanyargatják testüket a szerzetesek, életélvezet és aszkézis találkozik olykor egyazon élet-sorsban; a szeretet hitét hirdetőket kegyetlen harcosok a hitetlen szaracénokkal, de még a hívő szomszédokkal megvívott háborúkban is; Provence daltelt mezőin ezidőtájt lépnek máglyára az albigenek; járványok és éhínségek pusztítanak, nincs realitább alkotás, mint a Haláltánc-ének; egy-egy rossztermésű év végromlásba dönti a jobbágyokat, miközben a városokban szép csöndesen tollasodik a polgárság (a keresztes háborúk föllendítik az ipart, s a kereskedelmet, nőnek az igények). A szélsőséges ellentétek kora ez, fény és árny villódzása. „Sötét” középkor? Mosolyra készítő a jelző. Az a kor vesse e századra az első követ, mely ártatlanabb nála.

Thüringia fejedelmesszonya

A sárospataki újszülött királylány „nemzetközi” gyermek, mint ez idő tájt minden királyi sarj. Apai dédanyja félig görög, félig szíriai, anyja a merániai Gertrúd majd annyira olasz, mint amennyire német. A kislány mediterrán típus: aprócska, vékony, barnabőrű, fekete-szemű.

Katona József Bánk bán-ja nyomán általános nemzeti antipátiával viseltetünk Gertrúddal szemben, feledvén, hogy a dráma: irodalom. Való azonban, hogy Gertrúd nem volt „szeretett királyné”. Pazariása, uralomvágya, rokonainak magas állásokba juttatása népszerűtlenné tette. Pedig a rokonok pártfogolása mindenkor honos volt a Duna-tájon, a protekciót nem a meráni királyné találta ki, és bármilyen volt is személye, a kortársak jó anyának mondták. Annál nehezebb lehetett a kislánynak elszakadnia tőle, bár ezáltal megmenekült a legrosszabbtól, nem lett kénytelen tanúja anyja halálának, mint bátyja, a későbbi IV. Béla.

A korabeli királyi családok politikai megfontolásokból házassították gyermekeiket, s ha már ezt tették, jó pszichológiai érzéssel elensúlyozták is a helyzetet: együtt nevelték a jegyeseiket kicsi koruktól fogva. Eltérő szokásrenddel, különféle gyermekkori emlékekkel, más anyanyelvvél, honvággyal súlyosbítva elviselhetetlen lett volna az ilyen házasság. Így még szerelem is lehetett belőle. Az anyós sem anyós volt csupán, hanem nevelőanya, egyazon várban élve a jövevény ara beleszólt az új családba.

A kis Erzsébetet négyéves korában jegyezték el a thüringiai örgrófság örökösével, s a házasság előnytelennek látszana, ha nem tudnánk, hogy Thüringia ura egyben Szászország, Hessen, Ausztria és Csehország egy-egy részének is uralkodója volt, a legnagyobb német fejedelemségek egyikéé tehát, s a császár unokaöccse. Még így is megtszítettetés számba ment, hogy a nagyhatalmi státuszi Magyarország királya odaadta a lányát. (Bár Tiborc panaszában nem kételkedhetünk, Magyarország mégis Kánaánnak számított ebben az időben, s Európa népei közül egyik sem táplálkozott olyan jól, mint a magyar.) A leányka arany-ezüst hozományát oly hosszú kocsioszlop szállította, hogy a korabeli krónikás szerint: „akkora tömeg drágaságot és ékszert nem láttak Thüringia földjén még soha...”

Nem igaz tehát, hogy ő később új családjá vagyonát pazarolta. Tellett a magáéból. Az sem igaz, hogy a thüringiai család fukar lett volna, vagy legalábbis takarékos, józan, kuperogató. Korántsem.

Vannak kisék a köztudatban, melyek legendák nyomán alakulnak ki, s tartósak, noha hamisak. Szép történet a rózsacsoda, csak éppen: legenda. (Mely szerint Erzsébet kenyeret vitt az éhezőknek, s összetalálkozván férjével, annak kérdésére, hogy mit rejt palástja alatt, azt felelte: rózsákat. S a kenyerek rózsákká változtak.) Nem igaz, mert Erzsébet oly mélységesen szerette férjét, hogy soha, a legkisebb dologban sem capta be, nem is kellett, Lajos bőkezű, nagyvonalú uralkodó volt; de nem igaz azért sem, mert Erzsébet ekkor még nem kötényre való kenyérszállítmánnyal ment szegényei közé, hanem szekerekkel. Kivált az 1225—26-os nagy éhínség idején, amikor nemcsak Thüringia lakóit menti meg, de a „birodalom minden koldusát” összegyűjti, s abban az évben naponta 900 ember rendszeres étkeztetéséről gondoskodik a Wartburg lejtőjén és Eisenachban alapított kórházai-ban és a körülöttük kialakult táborban. Ez idő tájt alapított a kissé távolabb fekvő Gothában is kórházat.

Ezt a tömegélelmezést már valóban rossz szemmel nézi a sógora, Heinrich Raspe, aggodalmát osztja az anyagrónő, Zsófia is, aki valaha hosszú éjszakákat virrasztott át a kislány mellett, míg az bele nem szokott az új környezetbe, és aki férje halála után rögtön kolostorba is vonult, ám eleinte gyakorta hazalátogatott, és megrádt a Wartburg alatt talált koldushadtól. Zsófia félt, s ezen nem kell csodálkoznunk, hiszen már épp eleget aggodott életében az örgrófság vagyoni helyzete miatt.

A fejedelemség korántsem volt gazdag. Mindenütt erdőborította hegyek, amerre a szem ellát, a táj gyönyörű, de a termőföld kevés. Vasat ugyan ad a bánya, de a wartburgi udvar Lajos apjának, Hermannnak idején a dalnokok vidám fészke; itt pengette lantját Wolfgang von Eschenbach, s a híres Tannhäuser; bohém udvar volt ez, örökösen a tönk szélén álló, egyéb sem hiányzott itt már, csak egy irtalmas szívű fejedelemsasszony...

Amikor Erzsébet völegénye, az ifjabb Hermann gróf is meghal, a család fontolóra veszi, ne küldje-e haza apjához az özvegy menyasszonyt? Másként könnyelmű ugyan, mint volt az apósa, de a vagyoni helyzet szempontjából nem mindegy, ki mire költ.

Csakhogy a soron következő örökös, Lajos ragaszkodik hozzá. A testvérként nevelkedő két gyermek között legendás, mélységes szerelem bontakozott ki az évek során. A Lajos életét megörökítő krónikás írja: „Walter von Vargila lovag megkérdezte Lajostól: — Fejedelmem, házastársadul akarod-e megtartani a magyar király leányát vagy azt kívánod-e, hogy visszatérjen hazájába?”

„Erre Lajos rámutat az Inselbergre és így szól: — Látod-e lovag azt a hegyet előttünk? Ha az a hegy rőt aranyból lenne, annál is többet érne nekem az én kedves Erzsébetem... Ő nagyon-nagyon drága nekem, és számomra nincs nála drágább az egész földkerekségen.”

14 éves a leányka, „kedves bátyjának” felesége lesz, s adatik neki hat boldog eszten-

dő... Három gyermeke születik; temperamentuma, eleven, villódzó jókedve betölti a várat, Assisi Szent Ferenc, noha csak hírből ismerte, ezt mondta róla: „Magyarországi Szent Erzsébet szívesen játszott és táncolt. Gyakran vett részt boldog vigasságokban, anélkül, hogy Istenhez való ragaszkodása törést szenvedett volna, mert jámborsága olyan mélyen gyökerezett lelkében, hogy az minden pompa közepett is csak bensőségesebbé vált. A nagy tüzek a széltől csak erősödnek, míg a kicsinyek, ha nem védjük őket, kiálszanak!”

A fiatal pár 1222-ben hazalátogat Magyarországra, Erzsébet állandó kapcsolatot tart apjával, s nyelvét sem felejtette el, magyar dajkája, udvarhölgyei, kísérő lovagjai mellette maradtak.

Mint fejedelemasszony szabadon gyakorolhatja az irgalmasság cselekedeteit, a jószívű, szerelmes férj szabad kezét ad neki, ő pedig már ekkor is naponta kétszer látogatja beteget wartburglejtői és eisenachi kórházaiban. Eteti őket, sebeiket kötözi, sző és fon számukra, mai szóval élve az ápolónői hivatás megszállottja.

Mégsem csupán „jótékonykodó fejedelemasszony”, amilyen több is akadt ez idő tájt, hiszen az alamizsnáldokos illem és jómodor kérdése is volt, és olybá vették, mint később a közadókát. Nem is csak az adományok mennyisége különbözik az övékétől — mert míg mások a feleslegből adtak, Erzsébet pénzzé tette ékszereit, ruháit, hozományát, s végül elosztogatta mindenét —, hanem elsősorban gondolkodásmódja és életvitele. Éjt nappalálá tevő, megállást nem ismerő dolgozó nő már ebben az időben is, miközben fejedelemasszony, kisgyermekes anya, törékeny szervezetű serdülő; s a kor legszebb, legromantikusabb szerelmi regényét éli, a beteljesült, boldog szerelem románcát, melynek híre messze földön is dalra készíti a minnesängereket.

Az irgalmasság, a szeretet messzefénylő példája lehetett volna akkor is, ha ez az élet így tart tovább. Hiszen nemcsak sebeket kötözött, éhezőket táplált, de önmagát is adta; ő volt a kedves szent, aki senkitől sem sajnálta a meleg szavakat, a gyöngédséget. Kivált a szülő anyákat, s a leányanyákat pártfogolta, az elhagyott gyermekeket gyűjtötte maga köré. Nagy gondja volt a legelesettebbekre is, a leprásokra, bélpoklosokra.

Mindössze 20 éves, amikor férje, a kereszteshadjáratba induló Lajos Otrantóban a sereget megtizedelő láz áldozatául esik. Halálának hírére véve, szinte esztét veszti, mintegy önkívületben száquld fel s alá a vár termeiben, úgy érzi, mindennek vége. Mélységes összeomlásából végül is egészen más életre ébred.

Már özvegy, amikor harmadik gyermeke, a később boldoggá avatott Gertrúd megszületik.

A fejedelmi ház szokásai szerint Erzsébet fia a fejedelemiség várományosa, ám felnövekedéséig Heinrich Raspe a régen és a gyám. Ez a testvérféltékenységtől mindig is gyötört, irigy és rosszindulatú sógor gyakorolja a hatalmat. Lajos vonzó volt, daliás, kedves, szép külsejű, tehetséges szervező, népszerű uralkodó, boldog szerelmes. Heinrich Raspe mindenképpen az ellentéte. Bátyja iránti ellenszenvét átvitte sógorőjére is. Első ténykedéseként zárta Erzsébet birtokait, s beszüntetett onnan minden élelemszállítást.

Erzsébet helyzete oly tarthatatlanná vált, hogy 1228 telének egyik éjszakáján egyedül hagyja el a várat, Eisenachban rövid időre menedéket kap ugyan, de miután sógora megtiltja a városka lakóinak, hogy befogadják, egy városzéli disznóólban húzódik meg. Hűséges udvarhölgye, Guda utánaszökteti ugyan gyermekeit, ő azonban nem akarja kitenni őket a tél hidegének, s visszaküldi a két nagyobbat a várba, a kis Gertrúdot pedig gyalog viszi el az ötóra járásra levő Altenberg kolostorába. — Erzsébet átgondolja sorsát, életét, és az önként vállalt szegénység mellett dönt. A maga erejéből, munkájából akar élni, betegek ápolására szánja további éveit. Nem a maga ura azonban: kiszolgáltatottabb, mint gondolná.

Az ápolónő

Elsőbben is német földön terjed el Erzsébet méltatlan helyzetének híre, s az anyai rokonnok jóakarató akcióba lépnek érdekében. A jámbor életű Mechtild, kitzingeni apátnő menedéket ad kolostorában unokahúgának, és levélben kéri fivérét, Eckbert bambergi püspököt, hogy keljen védelmére. Közben a magyar király is hírére veszi lánya sorsának, küldöttséget meneszt hazahívására. Erzsébet — gyóntatója kívánságára — Eckbert püspök gyámolítását fogadja el, s gyanútlanul siet udvarába. Nem sejtje még, hogy jótettnek szánt csapda várja: a nagybácsi férjhez akarja adni a császárhoz. Kétségbeesetten tiltakozik, hiszen megesküdött férjének, hogy sohasem dobja el az özvegyi fátyolt. A püspök fel akarja menteni az eskü alól, és váltig nem érti húga makacsságát. Azt sem, hogy ha végképp nem hajlandó új házasságra, miért nem vonul hát kolostorba. Erzsébet mindkét lehetőség ellen tiltakozik. Kórházban akar élni és dolgozni. (Akkor, ott még nem volt ápolórend.) Eckbert visszaköveteli számára móríngjának és jegyajándékának maradékát. Erzsébet nem akar pereskedni.

Nagybátyja valóságos rabságban őrzi, míg csak a lovagok haza nem hozzák Lajos földi maradványait. Am amikor meglátja, miként borul a fiatal özvegy férje csontjaira, szívét megérinti a látvány, visszaadja szabadságát. A dolgok egymás után megoldódnak, a thüringiai ház pereskedés nélkül kifizeti Erzsébet maradék vagyonának ellenértékét, ebből épít kórházat Marburgban, és ettől kezdve a legnyomorultabb betegek ápolásának szenteli életét minden percét.

A kor gyermeke

A határozott, saját életeszményét követő Erzsébet azonban egy tekintetben mégis korának gyermeke volt: teljes mértékben kiszolgáltatta magát önként választott gyóntatójának, s ez a tény utolsó éveiben végzetessé vált számára. Ez a gyóntató Marburgi Konrád, a rettegett eretnek-üldöző, akit 1232-ben a lovagok gyilkoltak meg. A félelmetes szerzetes két életcélra látott maga előtt: a kereszteshadjáratok állandó szorgalmazását és az eretnek felkutatását. Besúgóinak hálózataival a gyanú és bizalmatlanság légkörét teremtette meg az egész Németországban. Ezt az embert választotta Erzsébet gyóntatóul, noha Lajos erősen óvta tőle, annak ellenére, hogy egyházi ügyekben Konrádot tartotta bizalmas emberének.

Amikor Erzsébet magára maradt, kiszolgáltatottsága teljessé vált: egyik oldalán az irigy sógor, másikon a nagyravágyó nagybácsi, és mindegyik felett a lelki hatalom eszközeivel dolgozó lélekidomár, aki a tökéletességre törekvés jelszavával igyekezett minden örömet kiölni a tragikus sorsú fiatal özvegy szívéből. Ő vette rá, hogy ne térjen haza atyja hívására, hogy lemondjon gyermekei neveléséről, hogy sanyargassa testét, hogy utolsó, megmaradt hűséges barátját, Gudát is elküldje magától. Ő oltotta be a büntudattal, hogy vezekelni tartozik korábbi, fejedelmi életéért. Ő tiltotta neki a vidámságot, és megdorgálta, amiért Erzsébet azt hirdette: „örömet kell adni az embereknek!” Lehet, hogy Erzsébetnek az esetleges iránti vonzalmában is eretnekséget szimatolt. Erzsébet szenttéavatási pere idején maga írja IX. Gergely pápának: „testi fenyegetésben részesítettem, Isten bocsássa meg nekem!”

Az öröm képességét akarta kiűzni Erzsébetből, holott ez volt lényének legbelső lényege, elpusztítása nélkül nem lehetett kitépni belőle. Derűs lélekkel született, még beteg, szakadatlan munka és önsanyargatás közepett is dalolt, boldog volt, ha betegek jobban érezték magukat vagy ha meggyógyultak.

Egy ismert magyar író nemrégiben az Árpád-ház szélsőségei rajongóinak nevezte a királyi család szentéletű tagjait, s közéjük sorolta Erzsébetet is. Pedig nem volt rajongó, és nem is olyan vezeklésre született lélek, mint unokahúga, Marait, Erzsébet vidám kedélyű, tett-erős fiatal teremtés volt, aki nem vezekléskeppen munkálkodott, hanem mert szeretett dolgozni, és szerette munkájának eredményét látni. Szerette az embereket, és szeretetének fénye visszaverődött rá ápolójainak arcáról. Kedvességének glóriája évszázadokon ragyog át; ha komor, szenvedő, szomorú lett volna, nem tudott volna annyi vígaszt sugározni. De ez a fényben fürdő lélek végtelen szerénységében kicsinek és győnőnek érezvén magát, elfogadta Marburgi Konrád irányítását, és a keze alatt felmorzsolódott. Ebben, és csak ebben volt kora gyermeke.

Követe vonla inkább példaképét és lélekrokonát, az Assisi Szentet, aki úgy tudott örülni a természet minden szépségének, aki énekelve és táncolva prédikált! Hallott róla, szerette ismeretlenül is, egyszerű „kis testvéreit”, a minoritákat ő telepítette le Eisenach mellett. Az ő kozmikus, mindent átfogó szeretetük, hervadhatatlan derűjük honolt Erzsébet lelkében is, hiszen ő is minden szenvedőben a Megváltót látta, és boldog volt, hogy Neki is ajánlékot adhatott, amikor enyhülést nyújtott valakinek az Ővéi közül.

Örök példa

Azon a novemberi hajnalon, 1231. november 17-én, az első kakasszókor csendesen ezt mondta:

„Most jó az óra, amelyben gyermeket szült a szűz.”

E szavak után szép csendesen elaludt, elhagyta ezt a világot, mely annyi fájdalmat árasztott rá, s mely azóta is visszasírja.

Kevés az ápolónővér, munkaerőhiány van az öregotthonokban, nincs utánpótlás a sérült gyermekeket gondozó intézetekben. Hol van Erzsébet szeretete, irgalmassága? Árpád-házi királyleány, darócba öltözött fejedelemasszony merre rejtőzől? Ő bárha példája megilletné korunk leányainak szívét, ha szeretetének egy sugarát visszajuttatná a földre! — Kortársunk lehetne, hiszen dolgozó nő volt, határozott egyéniség. Szegény árva madárként vergődött a rávetett hálóban, de mindig azt tette, amit helyesnek látott. Ha másokról volt szó. Csak önmagát nem védte soha.

Marburgi Konrádot, aki, hogy „tökéletességre vigye”, az irgalom cselekedeteit tiltotta neki — mert örömet lel bennük! — kijátszotta. — Nem Lajost, hanem Konrádot. Őt igen! Mondhatta neki, hogy ne keresse fel a városszéli szegényeket, kereste ő mégis. Mondhatta, hogy nem adhat egész cipőkat, mert az pazarlás, hátára vetett batyuban apróra vágott kenyérszeletek halmazát vitte. Mondhatta neki — korábban — hogy biztassa férjét a szentföldi hadjáratra, ő bizony nem biztatta. Egyetértett Assisi Ferencel: téríteni kell a szaracénokat, nem öldökölni, emberek azok is, ölni pedig még Krisztusért sem szabad, sőt Őérte semmiképp, hiszen az ő parancsa: „szeresd ellenségedet!”

Vergődő lélek volt, vergődött, mert érezte, hogy igaza van, s ha másokról volt szó, megküzdött az igazért.

A szeretetből szőtt lélek hamar elszállt, de ha néha-néha valami jót tapasztalunk az életben, ha megérint egy meleg hang, értő szó, segítőkész mozdulat, abban az ő lénye is jelen van. Szegényebb lenne a világ, ha ő meg nem születik Patak várában, ha léptei nyomát nem őrzik a Wartburgot övező erdők, s ha személyét nem hordozza századok emlékezete.

Érsébettől Albert Schweitzerig, Teréz anyáig és névtelen követőikig ível a híd, és valamennyien egyek ők a Krisztusban.

KORUNK EGYIK JELLEMZŐ JELENSÉGE a szocializálódás, vagyis a társas kapcsolatok fokozódó sokasodása, a társas élet és tevékenység, valamint a jogi intézményesítés különböző formáival. E tény oka többféle történelmi tényező, köztük a tudományos és műszaki fejlődés, a nagyobb termelési hatások, az állampolgárok magasabb életszínvonala.

A szocializálódás nem determinisztikusan érvényesülő természetes erő terméke; ellenkezőleg, mint megállapítottuk, az emberek teremtménye, tudatos, szabad lényeké, akik természetüknél fogva felelősségteljesen cselekszenek, jóllehet tevékenységükben fel kell ismerniök és tiszteletben tartaniök a gazdasági és szociális fejlődés törvényeit és nem vonhatják ki magukat környezetük hatása alól... E célból azonban arra van szükség, hogy a közhatalommal felruházott emberekben elevenen éljen a közjó egészséges felfogása; e felfogás azon szociális körülmények együttesében konkretizálódik, amelyek lehetővé teszik és előmozdítják az emberek személyiségének teljes kibontakoztatását.

XXIII. János: Mater et Magistra enciklikájából

* * *

Hallottad a zsolttáros szavát, aki a szent titokban való részesedésre hív és így szól: Izleljétek meg és lássátok, milyen jó az Úr. Ezt hallva ne kitért tenyérrel, de ne is szétnyitott ujjakkal közeledjél hozzá, hanem balkezedet mintegy trónusként a jobb alá helyezd, — mint amely királyt készül fogadni — és kissé meghajtott kezembe fogadd az Úr testét, azt feelve: Amen. S miután szemedet a szent test érintésével óvatosan megszentelted, vedd magadhoz vigyázva, hogy belőle semmi el ne vesszék, mert amit elveszni engedsz, úgy foadd fel, mintha saját taajaid csorbultak volna meg. S akkor a Krisztus szent testében való részesülés után menj a vér kelvéhez, nem tárva ki kezedet, hanem meghajolva, imádvá és hódolattal ezt mondva: Amen, — s measzentelődsz magadhoz véve Krisztus szent vérét is. És ha még az ajkadon valami kis csepp marad belőle, kezdeddel megérintve szemedet. hom'okodot és a többi érzékszervedet, szenteld meg. S véaül várd meg a könyöröást és adi hálát Istennek, aki téged ilyen szent titokban részesíteni méltóztatott. — Ezeket a hagyományokat sértetlenül tartsátok meg és magatokat feddhetetlenül őrizzétek meg. Az áldozásból ne vonjátok ki magatokat és a bűnök szennye miatt ne fosszátok meg magatokat e szent és lelki eledeltől.

Szent Cirill jeruzsálemi püspök ötödik beavató hitoktatásából

ÉLET AZ IGAZSÁG, A JÓSÁG ÉS A SZÉPSÉG JEGYÉBEN

Erre a beszélgetésre — megbízatásom mellett — az az egyéni vágy indított, hogy a régóta jól ismert orvosprofesszornak megismerjem felfogását. Olvasóinkat, az egyházi lelkipásztorokat és az értelmiségi világiakat a jobb, igazabb életre buzdító elvei érdeklik. Kérdéseimnek elsősorban az „Évszázad gyermeke” életrajzi kötete adta az indítást, amelyben a személyiségformálásnak legfontosabb elveit írja le belső tapasztalatai nyomán, közvetlen őszinteséggel.

* * *

— *Elsők között szembetűnik, hogy milyen döntő fontosságot tulajdonít az „ősboldogság” korai megtapasztalásának. És mint írja, az anyatej édes íze egész életében visszatér, „a melegség, puhaság, és a védelem. Mi hiányzott volna még a boldogsághoz?” — És milyen erőt ad az anya biztonsága az önálló élet első lépéseiben: „fehér fűzetbe kék tintával szántom a sorokat... A lakásban csend volt. Anyika mögöttem állt, fölém hajolt, éreztem a megnyugtató, biztonságos meleget... Éreztem a biztonságot.” — Mennyire hiányzik ez ma sok gyermek és felnőtt életéből? Hogyan adjuk vissza a biztonságot?*

Az „Évszázad gyermekét” avatott szemmel először Kodolányi János olvasta, akivel többször beszélgettünk a szülői ház, a család befolyásáról az egyén életútjára. Az ő gyermekora szülei áldatlan torzsalkodása közben telt el és mindig irigykedve emlegette azt a szerencsés környezetet, amelyet regényemben leírtam, amelyet, szerinte legjobban az a könyvemben megemlített momentum jellemez, hogy a szülők, apám elindulásakor és megérkezésekor hosszú évtizedeken át mindig megcsókolták egymást. Ez természetesen csupán külsőség. De nem kétséges — a csecsemő és az anya testi közelségének nagy jelentőségét a csecsemő fejlődésében fiziológusok is bizonyították —, hogy a család légköre, a melegség, a harmónia olyan védettséget nyújt a gyermek számára, amely megővja személyiségét a külvilág elháríthatatlan befolyásának ártalmaitól. A külvilág gyakran ijesztő a gyermek számára, aki jól megéri és érzékenyen észleli a külvilág közömbösségét és néha kegyetlenségét, annál inkább támaszkodik azonban az otthon védelmére, és biztonságára. Talán az egész világon kezdik észlelni a család felbomlásának ártalmait; már gondolkoznak azon, hogy milyen módon lehetne visszaállítani a családi közösséget a nagyobb közösségeken belül és mindenütt történnek kísérletek, melyek lehetővé teszik, hogy a dolgozó anyák gyermekeik mellett maradhassanak legalább azok életének első éveiben. A nők sok tekintetben kívánatos egyenjogúságának legsúlyosabb nehézsége az anyának a gyermek iránti elkötelezettsége, melynek áthárítását, de még megosztását is a gyermek sínyli meg.

— *Professzor úr gyermekközpontú nevelést kapott és adott is tovább. Szüleinél 35 évig változatlanul a kölcsönös szeretet, a megbecsülés boldogságát látta, míg édesapját el nem vitték egyszer örökre... A jócsaládról, a nagycsaládról, a családon belüli áldozat értékéről mondana nekünk néhány megszívlelendő szót!*

Az elhamarkodott házasságok és ennek következtében a válások nagy száma súlyosan nehezíti az ilyen házasságokból származó gyermekek erkölcsi fejlődését. Sajnos, a mai házasságok jelentékeny része kellő anyagi és erkölcsi alap nélkül jön létre; a házastársak rendszerint nem eléggé érettek, nincs a kiegyensúlyozott élethez elegendő jövedelmük, nincs lakásuk. A fiatalok és idősök kénytelenek együttélni, az ebből a tényből és a zsúfoltságból származó torzsalkodások szaporodnak. A dolgozó nő munkahelye és a férfi munkahelye — ezekben tölti a házaspár életének nagy részét — eltér egymástól, a két házaspár érdeklődési köre különböző, a környezeti hatások különbözőképpen érvényesülnek, gyakran rivalizálás alakul ki, a férj és a feleség egymás ellenségévé lesz, vagy közömbössé válnak és útjaik is elkülönülnek. Az ilyen házasságokban a gyermek meg van fosztva az otthon me-

legétől és kívánatos harmóniájától, az elvált szülők gyermekének nevelése legtöbbször megoldatlan.

Magam nem vagyok a „nevelés” híve, nem szeretem azokat a szülőket, akik gyermeküket „nevelik”. Az ideális szülő — véleményem szerint — az élet minden pillanatában úgy viselkedik, hogy példaképe lehessen a gyermeknek, és ha a szülők viszonya háborítatlan, az otthont a megértés, a szeretet levegője és az egymást becsülés hangulata tölti el, akkor a gyermek megfelelő fejlődése is biztosítva van. Azt hiszem, hogy a gyermek vagy gyermekek megfelelő lelki és erkölcsi fejlődésének legfőbb feltétele az, hogy a család tagjai mindig tekintettel legyenek egymásra, megértsék, tiszteljék és becsüljék egymást. Ez a nagyobb családokra is vonatkozik. A nagyszülők lenézése és kigúnyolása — noha a nagyszülők segítségére ma talán nagyobb szükség van, mint bármikor volt a múltban — számos családban előfordul. Az unokatestvérek viszonya is testvéri legyen. A bölcs és tudós, vagy esetleg csak egyszerű, de jólelkű és szerető nagynénik vagy nagybácsik értéke ugyancsak igen nagy a gyermek fejlődésében.

— *Később behatolt a családjába a gonosz pusztítása, az ártatlanok tömeghalála. Csak közvetlen hozzátartozói közül 19 áldozatot említ. — Hogyan tudott mindezek után segíteni mások szenvedésén? — Nem fásult el! Mindvégig megőrizte optimizmusát? Mi adta mind-ehhez a lelki erőt?*

Az emberi természet a legsúlyosabb lelki gyötrelmeket is kiheveri, elpusztulni csak az életet lehetetlenné tevő testi sérülésekben lehet. A kibírhatatlan lelki fájdalom, az elviselhetetlen lelki szenvedés leginkább csak frázis, kifejezési forma. A legszörnyűbb lelki csapások nyomán keletkező lelkiállapot is enyhül az idők folyamán. Az élet lehetetlen körülmények között is tovább folyik. Ugyanakkor azonban az élet véges, és már a születésünkkor biztosan tudjuk, hogy meghalunk. Ha az emberiség ismert történetének csak tízezer esztendejét vesszük tudomásul az évmilliók helyett, egyetlen ember hetven- vagy nyolcvanéves élete semmiségnek tűnik, tisztavirágéletnek. Ennek a valóban néhány percnél túlzott jelentőséget tulajdonítunk. Ezt a rövid időt természetesen az öntudatos ember mégis igyekszik úgy végigélni, hogy életének valami emléke fennmaradjon; a többi ember érdekében véghezvitt cselekedet, az emberiség jólétének javítása, valamilyen eszme vagy mű vagy hang, vagy ha semmi más, néhány utód. Véleményem szerint a rövid életet *cselekvéssel, munkával, alkotással* kell kitölteni. Amít elviselhetetlennek érzek az a cselekvés, a munka, az alkotás akadályoztatása. Minden más csapás túlélhető, de a munka akadályozása csak akkor viselhető el, ha tudjuk, hogy csak átmeneti. Ezt pedig mindig remélni lehet. Azt hiszem, hogy az erő a sorscsapásokkal sújtott élet folytatásához, reménykedés abban, hogy az életet érdemes lesz egyszer folytatni. Ez a remény éltetett engem is csapásoktól sújtva, üldözötten, elnyomva, a munkában akadályoztatva. Azt tapasztaltam, hogy az emberiséget ért legsúlyosabb csapások, katasztrófák, háborúk, Dzsingisz kán, Napóleon, Hitler, a paranoiások nagy sora, egy pillanatban hirtelen, vagy néha hosszú idő után lassan megszűnik. Erre olykor hosszú ideig kell várni de sohasem reménytelenül. Azt mondhatnám, hogy reménykedem valamilyen „istenigazság”-ban és biztosan tudom, hogy az mindig elkövetkezik.

— *Professzor úr egyházi iskolába járt és vallásában is jó nevelést kapott. Műveltségét nagyrészt a Biblia alapozta meg. Milyen segítséget adhat a Biblia a mai embernek?*

Egyházi iskolába jártam és visszamenőleg meg merem állapítani, hogy az egyházi iskolák általában magasabb színvonalúak voltak, mint a nem egyházi iskolák. Ennek — azt gondolom — nem annyira a vallási nevelés volt a fő oka, hanem a pedagógusok jobb kiválasztása és ambíciójuk, emberségük. A vallásos nevelés sajnos nem fogott rajtam. Isten megfoghatatlan volt számomra. A világban zajló, számomra teljességgel megokolatlan szörnyűségek és gatzettek valamilyen istenfogalommal nem voltak összeegyeztethetők. Négyéves voltam, amikor a világháború kitört. A sebesülteket, az idegsokkosokat, a koldusokat, a nyomorúságot, a koplalást már kiskoromban sem tudtam összeegyeztetni a „jóisten” fogalommal. Később, megismerve a történelem eseményeit, az ókor tömegmészárlásait. Róma császárait és pusztulását, a középkort, a pestisjárványokat, a tatárjárást, az inkvizíciót, a máglyahalált, a pogromokat, a földrengéseket, árvizeket és járványokat, a nyomorékokat, az elmebetegeket, nem voltam képes hinni valamilyen általános gondviselés vagy irányító akarat létezésében. Hitetlenségemre a koronát a hitlerizmus szörnyűségei, csecsemők és gyermekek ezreinek kivégzése, Auschwitz és Maidanak, az orosz és német milliók pusztulása, a krematóriumok működése tette fel.

Ami azonban a Zsidó Gimnázium számomra nyújtott — a kitűnő pedagógián, az ember-séges és jóságos szellemen kívül —, az a *Biblia volt*, amelynek Ótestamentumát eredeti, héber nyelven ismerhettem meg. Mindig vallottam és ma is vallom, hogy a Biblia a ma-

gasztos, emberi kultúrának olyan alapja és felülmúlhatatlan kincse, melynek irodalmi és kulturális értéke felülmúlhatatlan és az emberi alkotások legnagyobbika. Minden benne van, ami az emberre vonatkozik. Úgy érzem, hogy kultúránknak legalább olyan, de mindenesetre szélesebb körű alapja, mint a homéroszi mű vagy a keleti és nyugati klasszikus irodalom bármely alkotása. A Biblia kimeríthetetlen kincsesházában a hívő megtalálja lelkének szükséges táplálékát és hitének pilléreit; a nem hívő a szépség és a jószág, a tisztesség és az igazság alapelveit. Évtizedek óta harcolok azért írásban és szóban, hogy a Bibliát ne hagyják ki a műveltség alapjainak felépítéséből. A Bibliában, annak olvasója, erkölcsi, filozófiai, kulturális irányelveket talál és a szociális, társadalmi fejlődés alapelveit is felleli. Nem hiszem, hogy műveltség lehetséges a Biblia ismerete nélkül. Mindennapi életünk számos fogalma, hasonlata, kifejezése a Bibliából származik. Adám—Évától egészen a békegalambig. Az irodalom folyton ismétlődő alaptémái bibliaiak, Káin és Ábeltől Rutig és Boázig. Boldogan vettem tudomásul, hogy Gece Gusztáv: *Bibliai történetek* című szép könyve megjelent és remélem, hogy mindenki elolvassa, aki a Bibliában irodalmat, történetet kultúrát keres. Aki a vallás alapjait kutatja, magát a Bibliát olvashatja egy egész életen át.

— *Gyermekkorából idéz egy választ, amit a sok szenvedés láttán tett fel: „úgy van elrendelve, Isten engedi, hogy a hamisság legyen úrrá — és mint írja — azóta egyre reménytelenebbül vitatkozom ezzel az állásponttal.” Könyvében viszont másutt olvasható, hogy „szüntelenül kereste” az igazságot. Edith Stein mondja: „Wer die Wahrheit sucht, der sucht Gott, ob es ihm klar ist, oder nicht” (Aki az igazságot keresi, az az Istent keresi, akár világos, előtte akár nem).* — *Hogyan találta meg élete igazságát, boldogságát?*

Sohasem nyugodtam bele abba, hogy a szenvedés, a szegénység és a betegség Isten rendelése, hogy a jószág mellett hamisságnak is lennie kell. Sohasem nyugszom bele abba, hogy elnyomottak vannak, kizsákmányoltak és első-, másod-, harmad- és tizedrangú emberek. Emberi butaság van, néha csak korlátoltság és emberi közömbösség formájában, ezek azonban nem isteni tulajdonságok. Én elfogadom, ha Edith Stein idézésének megfelelően, valaki az igazságot Istennel azonosnak tartja. Van, aki a természetet tartja azonosnak Istennel. Magam valóban az igazságot keresem, a szépséget, a jószágot. Ha ezek nyomát megtalálom —, és sokszor találok meg, de nem elég-szer —, boldog vagyok. A boldogság sohasem tartós. Legtöbbször csak pillanatnyi, mindig újra és újra meg kell keresni. A gyakorlatban az életpályám, az emberek gyógyítása, az emberi szervezet működésének tanulmányozása, új megismerések kutatása, végeredményben a boldogság keresése az igazság jegyében. Hobbim a szépirodalom aktív és passzív élvezete és a zene: a boldogság keresése a szépség jegyében. És boldogság marad a szerelem, a család, különös tekintettel az unokákra, a jószág jegyében.

— *Gyermekkorától kezdve — mint írja — féltékeny volt, idegenkedett az emberektől, borzadt az állatok kinzásától és megrendült az emberi szenvedés láttán. Mégis „sokak” szolgálatára szánta életét, vállalta az áldozatos hivatást. Mit mond a szülőknek, a lelkipásztoroknak, akiknek útra kellene indítani az új nemzedéket, akikkel meg kellene láttatni a legegyszerűbb munkában is a hivatást, a munka örömét, nem csupán a pénzszerzés kényszerű eszközét...?*

A hivatástudatot és a hivatás szeretetét belső erő hordozza. Neveléssel nagyon nehéz valakiben hivatástudatot kelteni. Sokkal inkább példával. Nem tudom, hogy vagyok az emberiséggel, de szeretem az embert, azt az embert, akivel éppen dolgom van, nagyon érdekel, minden erőmmel igyekszem befolyásolni, nevelni, javítani, gyógyítani és legfőképpen megismerni, valamint tanulni tőle. Különös szeretetet érzek a gyenge emberrel, a beteggel, a műveletlennel, a félrevezetettel szemben. Nagyon szeretek tanítani, vigasztalni, felvilágosítani, gyógyítani. Úgy érzem mindig, amíg erre módom volt, hogy viselkedéssel, beszéddel, előadással, példával befolyásolni tudtam embereket, tanítványokat, hogy legalább azt érezzék, amit én. Már mondtam, hogy az élet értelmét — tudom, hogy ez közhely — a munkában látom. A hivatás választásában rokoni, családi hatások befolyásoltak. Azt hiszem, mint tanár, pedagógus is megálltam volna a helyem. Sajnos, az életet csak egyszer lehet élni és most már nincs módom tanárként újra kezdeni. De talán karmester is lehettem volna, vagy archeológus, vagy nyelvész. Mindebből az következik, hogy a hivatástudat nem egy bizonyos szakmához kötődik, hanem önmagában van és bármely hivatásban érvényesülhet. Azt gondolom, hogy az ilyen értelemben vett hivatástudat apám és nagybátyáim példája alapján rögződött belém. Ezzel megint vissza kellett térnem a család hatalmas jelentőségéhez. Lehetséges hogy gyermekeimben ez a hivatástudat — a modern idők hatásától függetlenül — tovább él.

— A gyógyítás hosszú évtizedei során milyen tapasztalata van a vallás erősítő, vigasztaló erejéről? Milyen távlatot ad a kétségbeejtő helyzetekben, a halál bizonytalansága idején? Karl Jaspers szerint „az élet határhelyeteiben” kitisztul az istenkeresés...

Orvosi pályafutásom elején klinikán dolgoztam, ahol kitűnő ápolónővérek, szerzetesnők, apácák voltak. Ha egy beteg rossz állapotba került, az apácák papot hoztak és a közös kórteremben a még öntudatánál levő betegnek feladták az utolsó kenetet. Ez a beteg számára gyakran megrendítő esemény volt: akkor jött tudatára annak, hogy halálán van. Olyan betegeket is láttam, akik maguk kérték a pap hívását. Szavait nyugodtan fogadták, de mások sírtak, lelkük nem volt megbékélt. A halál biztos tudatát — néhány magasrendű szellemiség kivételével — senki sem képes elviselni. A haldoklót az orvosnak utolsó pillanatig a remény tudatában kell tartania. Ismerjük azoknak a nagy szellemiségeknek a történetét, akik Istent el nem fogadó életük utolsó pillanataiban megtértek és örömmel fogadták a vallás vigasztalását. Azt gondolom, hogy a nagyon egyszerű emberek és bizonyos, magas szellemiségek számára a vallás vigaszt tud nyújtani — sok, átlagember számára azonban nem. Az élet határhelyeteiben sok minden megváltozik, a változás iránya is sokféle lehet.

— Nagyon érzékeny volt a professzor úr egész életében az emberi méltóság megalázására. Az emberi méltóság az orvosi etika alapja is. II. János Pál pápa — aki nemcsak Aquinói Szent Tamásnak korszerű követője, de Max Schelernek és Husserlnek is tanítványa — az emberi méltóság megőrzésében látja az egyháznak, az egész világnak létfenntartó erejét. Most ő is az embertelenségnek, a terrornak szenvedő áldozata lett.. Mit tehetünk mi az emberi méltóság további megőrzésére?

Az emberi méltóságról néha beszélünk, de maga a fogalom egyre kopik és halványodik. Méltósága az egyéneknek van és világunkban egyre inkább a közösség fontossága lép az egyén fontosságának a helyébe. Pedig a közösség jóléte az egyének jólétén múlik. A kereszténység elvei — melyek e tekintetben megegyeznek a szocializmus elveivel — az emberi méltóság megőrzését fontosnak tartják. Minden embernek egyformán joga van az élethez és a munkához és ezt a jogot sem születési kiváltságok, sem anyagi függőségek nem csorbíthatják vagy erősíthetik. A gyakorlatban, sajnos, az ember nemegyszer objektummá, számmá, a sor egyik tagjává a sok közül, egyre alacsonyodik. Ha szükségletei biztosíthatók is, igényei legtöbbször nem. Egyre több szabállyal kötik gúzsba, egyre kevesebb megbecsüléssel szólnak hozzá, egyre kevésbé veszik tekintetbe egyéniségét, rendelkeznek vele, rákiabálnak, rendre utasítják, tilalmakat állítanak eléje. Ennek a helyzetnek egyik szélső reakciója a lelkiismeretlen terrorizmus, mely a világ nagy részét ellepi és amely ellen az erkölcsi törvények, a hit és a vallás ígéi nem védenek. A terrorizmus az emberi méltóságot nem ismeri, s ha ismeri, sárba tiporja; sem Istent, sem embert nem tisztel, egyetlen célja valamiféle változás elérése. Az ilyen eszközökkel elért változás azonban csak ronthat az emberiség helyzetén. Eredménye az emberi méltóságot el nem ismerő diktatúra vagy atomhalál lehet. Orvosságot nem tudok. Valamikor a műveltséget tekinttem az erkölcsi normákat lehetővé tevő legfőbb erőnek, a tudást, a felvilágosítást, a megértést, a tudományt, a szépség kultuszát, ma már ezek erejében is kevésbé hiszek. Most valóban nagyon jó volna hinni az Istenben, aki megoldást hoz, és az Isten Fiában, aki végre igazán megváltja a világot.

— Végül felidézem azt az ismertényt, hogy a zsidó vallás hagyományai folyamatosságára épül a keresztény vallás. A reményfilozófus Martin Buber ezt így fejezi ki: „Egy a könnyünk, egy a reményünk!” A 2. Vatikáni zsinat több helyen kifejezetten hangsúlyozza: „Az egyház mindig szem előtt tartja, hogy... nagy a keresztények és zsidók közös szellemi öröksége, szent zsinatunk támogatja és ajánlja a kölcsönös megismerést és nagyra-becsülést mindkettő között.” (Az Egyház viszonya a nem keresztény vallásokhoz, 4.)

A vallásokkal csak történelmi és kulturális érdeklődésből foglalkoztam. Sohasem láttam alapvető különbséget a zsidó és keresztény vallás között, hiszen az egyikből alakult ki a másik. Mózes harmadik könyvének, a Leviticusnak 19. fejezetében olvasható a 18. vers, amely így szól: „Veohavtó leréacho komavchó”. Ez azt jelenti: „Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat!” — Azt hiszem, a zsidó vallásnak és a keresztény vallásnak egyaránt ez a parancs az alapja és a lényege. Ezért olyan szomorú, ha egyre kevesebben tartják be.

Széll Margit

TÁVLATOK

GYÓGYÍTÁS, EGÉSZSÉG, ÜDVÖSSÉG

„A vallás a tartós lelki egészség jelentős feltétele” — vallja *Christa Meves*. Ez az elv már magába foglalja, hogy a gyógyítás-üdvösség fogalma feltételezi egymást. A latin „salus” a német „Heilen” egyaránt jelenti a jólétet, az egészséget, az üdvöt és a boldogulást: „Mens sana in corpore sano!” — tartja a klasszikus közmondás. A mai pszichoszomatikus irányzatú orvosi szemlélet kidolgozza a gyógyítás-üdvösség belső összefüggéseit. Ezt a látásmódot ismerhetjük meg *Hans Schaefer* élettanprofesszor jelentős tanulmányából.¹

Ahhoz, hogy az embert testi és lelki oldaláról kiindultán egységes egészében szemléljük, össze kell vetnünk a két tudománynak, az orvostudománynak és a teológiának nézőpontjait, módszereit. A *módszer* — *methodosz*, *metódus* — a tudománynak azt a sajátos útját jelenti, amelyen haladva megvilágítja ismereteit. A módszertani alapkérdés: honnan tudjuk mindazt, amit az adott tudomány állít? — Az orvostudomány egzakt módszerekkel, közvetlenül mérhető adatokkal dolgozik. A teológus ilyen esetekben rendszerint zavarba jön, mivel állításaiiban nem hivatkozhat mindig közvetlenül az isteni kinyilatkoztatásra, válaszaik gyakran nem találhatók meg kifejezetten a kinyilatkoztatott szövegben, ami tudománya alapját jelenti. — Mindenesetre óvakodnunk kell attól az egyoldalú felfogástól, hogy az ún. természettudományos módszer csak a természeti, a testi jelenségek magyarázatára alkalmas. Az egészség és a betegség kérdése például a teológiai dimenziókban is egzakt látásmódot kíván. Itt nem módszertani határátlépésről van szó, mivel az orvostudomány és a teológia egy és ugyanazon egész emberrel foglalkozik testi, illetőleg lelki vonatkozásban. Mindkét tudománynak tehát olyan sajátos antropológiát kellene művelnie, amilyent évtizedekkel ezelőtt *Victor v. Weizsäcker* kezdett el, és amit ma *W. Kütemeyer*² fejleszt tovább. A módszertani kérdés jól megközelíthető a szóhasználat segítségével is a gyógyítás-üdvösség összefüggésében.

Az „üdvösség” szó szemantikája

Az üdvösségnek, mint nyelvi jelnek és szónak értelmi megvilágításával az orvosi és a teológiai nézőpontot jobban összekapcsolhatjuk. A német *Heilen* és *Heil* — a gyógyítás és az üdvösség — közös indogermán szótöbblől ered (a német szavakból kell kiindulnunk, mert a gyógyítás-üdvösség összefüggésével elsősorban a német kutatók foglalkoztak). A *heilen* igei alakjában annyi mint orvosolni, gyógyítani, gyógyulni, megmenteni. A *Heil* az egész ember épségét, sértetlenségét, boldogulását jelenti, teljesebb értelemben kifejezi az ember evilági és örök üdvét. A *heil* mint jelző: sértetlen, egészséges. Ohajtó alakjával: *Heil!* az emberek jó egészséget, boldogságot kívánnak egymásnak. A *heil-szótő* továbbképzett birtokló alakja a *heilig*, a szent. Kifejezi, hogy az adott személy, vagy tárgy valakinek a tulajdona. Ez a Valaki az Isten. Aki vagy ami szent, az teljesen az Ővé, Ő teszi teljessé, Ő formálja egész boldogságát.

Sokkal régebbiek a latin *salus* főnév, és a *salvus* és *sanus* melléknévek, amelyek szintén a testileg és lelkileg egészségeset, az üdvöset és boldogított jelentik. Egy másik töből eredő *sanctus* szó sem csupán a szentet jelenti, hanem az épnek, a sértetlennek is a kifejezője. A franciában feltűnően hasonló a *sain*, egészséges, ép — és a *saint*, a szent, sérthetetlen melléknéve, a *salutaire* pedig ugyanúgy jelenti az egészségeset, mint az üdvösségest.

Ha valakit tehát szentnek tartunk, azt — mint említettük — Isten tulajdonának tekintjük. *Schaefer* az Isten-szó díszítőjelzőivel keresi a kapcsolatot az emberileg szent és üdvös, valamint az isteni jegyek között.

— 1. Istent egyrészt számunkra *negatív kategóriákkal* jellemezzük: láthatatlan, nem érzékelhető, felfoghatatlan stb. Az Istent a *tapasztalati világból* tehát *nem lehet értelmezni*, az innen vett szavak elégtelenek rá.

2. Másrészt Istent az *emberi vonások* tökéletes fokaival írjuk körül, Ő a mindenható, a mindentudó, a jóság teljessége. Istent tehát *egészen más módon* tapasztaljuk meg, mint a világ dolgait.

— 3. Végül az Istent a *közösséghez tartozás* vonásaival az atyaság, a szeretet, a védség, az igazságosság jegeivel közelítjük meg.

A szent, az *üdvös* kifejezése jelzi azt, hogy az ember evilági épségét az Istenből való részesedés útján nyeri. Istenből árad felénk az épség, az egészség és az *üdvösség*. Az Isten jellemzői tehát nemcsak jelzesszerűek, hanem az ember evilági és örök üdve Istennel létrendileg is összetartoznak. Az ember értelmezésében ezért szétválaszthatatlan a *gyógyítási és a teológiai szemlélet*.

Hogy az *üdvösségnek* és az *egészségnek* az összekapcsolódását a szenttel kimutassuk, ahhoz látnunk kell, hogy az Istenhez való hasonlóság miként formálja az ember evilági üdvét, éppen úgy, mint végső beteljesülését. Közelítsük meg ezért

- a teológia *üdvösségszemléletét*,
- a gyógyítás új szemléletét,
- hogy majd felismerjük az *üdvösség és gyógyítás kölcsönhatásait*,

A teológia *üdvösségszemlélete*

Hogy az Isten az említett kiválóságoknak, a közösségi kapcsolatoknak és az egyéni élet beteljesedését magába foglaló jegyeknek tökéletes egésze, azt minden vallás hirdeti, de igazi emberközeli a kereszténység állítja. — „Évekig tartó teológiai tanulmányaim megerősítettek abban — írja H. Schaefer —, hogy a kereszténység sajátosan a *antropológiai* irányzatú vallás, mivel középpontjában az istenember: Jézus Krisztus áll. A kereszténység a Biblia tanúsága szerint éppen úgy, mint az egyház fejlődésében *közösségi beállítottságú*, mert megvallja, hogy ahol az egyház tagjai egybe gyűlnek, ott jelen van Krisztus.” (i. m. 275.)

A KERESZTÉNY *ÜDVÖSSÉGSZEMLÉLETTŐL* különböző, eltérő vélemények is vannak.

— Egyesek leegyszerűsítve — főleg orvosi nézőpontból — úgy tekintik a vallást, mint az egészség védelmére az évszázadok tapasztalataiból összegyűjtött *egészségügyi előírásokat*. Eszerint a táplálkozási ritusok előírják az egészséges böjtölést, a trichinával fertőzött hús eltávolításával (mohamedánoknál, valamint a kóser-hús a zsidóknál), a tisztálkodási szabályokkal védik az egészséget, a családtabukkkal megóvnak a vérfertőzéstől. A mai teológiával együttműködő gyógyító tudomány, az ún. *medicinális teológia* a vallást nem intézheti el ilyen egyszerűen. Az összefüggések sokkal mélyebbek és szerteágazóak.

— Számolnunk kell azzal, hogy ma az emberek *nem veszik komolyan az egyházi előírásokat*, de ugyanakkor *hiányzik* belőlük a *kellő egészségtudat* is, a helyes élet ismerete és akarása. Még tőlünk keresztényektől is távol van a helyes emberi élet egységes megfogalmazása.

— Vannak, akik a keresztény üzenet evilági üdve ellen azzal próbálnak érvelni, hogy a *szentek sem* voltak egészségesek. Tény, hogy volt közöttük például neurotikus, de sokan éppen betegségük által szentelődtek meg. Nem lehet tehát az a tétel általános, hogy aki vallásos, annak egészségesnek kell lennie. Azonban mégis állíthatjuk, hogy az *általános keresztény* eszmény testileg-lelkileg ép, egészséges, világot megszentelő életet kíván, aminek folyamatos beteljesülése az örök *üdvösség*.

— Szembetűnik az is, hogy a 2. Vatikáni zsinatnak az élet szinte minden területét érintő dokumentumai, valamint a püspöki szinodusok szövegei *alig tesznek említést az egészségről*. A beteg ember, mint a karitás tárgya szerepel, a betegséget pedig csak a miselátogatástól, vagy egyéb előírástól mentesítő okként említik meg. Az egyház betegségszemléletében nyilvánvalóan még az eddigi orvosi felfogás tükröződik. Az orvostudomány a betegség kifejlődésének közvetlen kóros kialakulását figyeli, a betegség távolabbi alapokait módszeresen még nem kutatja. Így a megfelelő gyógyítási szempontok hiányában a lelkipásztorok sem képesek a betegség testi-lelki okait feltárni, azoknak elhárítását, szublimálását megfelelően az emberekben tudatosítani. A szenvedést

ma is inkább mint keresztet, passzív módon próbálják elfogadtatni, máskor viszont úgy említik, mint a bűnnek a közösségre való kihatását (vö. Liturgikus konst. 109/b.).

A keresztény tanítás tehát még nem hangsúlyozza eléggé az *egészség, a betegség és a végső üdvösség összefüggését*. Úgy is mondhatjuk, hogy a teológia a hitet még mindig a „szellem-tudományok” szintjén fogja fel és ezért nem, vagy nehezen találkozik napjaink realitására épülő gondolkodásával. Az egyháztól közvetített üdvösség gyakran még ma is „a lélek üdvösségét” jelenti, mintha az elkülöníthető volna földi üdvüktől, egészségüinktől. Ezért hat ránk olyan idegenül például a Christian Science vallási közösség hitvallása, mely a keresztény üzenetet a krisztusi gyógyító erő felfogásában hirdeti. A gyógyítás nálunk az üdvösség jele (és itt nem rendkívüli csodajelről van szó), amennyiben a krisztusi üzenet elősegíti az egész ember egészségét, a lélek uralmát a test felett, és ezzel az idegi folyamatokban fontos integráló, egészségi szerepet tölt be.

AZ ELMÚLT ÉVSZÁZADOKBAN *Bingeni Szent Hildegard*⁵ bencés apátnő már leírta az emberi természet és a kozmosz kapcsolatát úgy, amint azt jóval később Max Scheler fogalmazta meg. *Bingeni Hildegard* a „*Liber Vitae Meritorum*” című művében (II. 45.) hangsúlyozza, hogy a megdicsőült lelkek mindig ráutaltak maradnak testükre és azért visszakívánják azt: „Ha majd a test és a lélek végleg összekapcsolódhat, Isten akkor tárja fel színét egészen az ember előtt”. Hildegard ezzel korát megelőzően kifejti, hogy az egész megdicsőült ember szükséges az Isten szemléletéhez. Mindezekből következtethetünk arra, hogy a szentség a testi-lelki egészségben élő emberben valósul meg igazán. Ez a gondolat a Biblia hagyományainak éppúgy megfelel, mint a teológiai gondolkodásnak. A zoltáros testi-lelki üdvösségért könyörög: „Uram, ...*gyógyíts meg, hisz reszket minden tagom!... Fordulj felém Uram, és ments meg, irgalmasságodban szabadíts meg!* (6, 3, 5). — *Eugen Biser*⁴ az üdvösség és a gyógyulás összefüggéseit a filozófia történetéből szemlélteti. Különösen értékel *Manlius Boëthius* (V. sz.) „*De consolatione philosophiae*” művét, amelyben hosszú fogságának szorongatott lelkiállapotát gyógyítja a filozófiával és ezen az úton rátalál Istenre, „az igazi boldogság örök Forrására.”

NAPJAINK GYÓGYÍTASTEOLÓGIÁJA széles körben kezd kibontakozni. *Dietrich Stollberg*⁵ mélyebben kifejti, hogy az egyházban nem lehet a betegség kérdése csupán mellesleges vagy csak karitatív tevékenység, áldozatos, gyógyítási feladat. A teológus és orvos személyében és módszerében széles területen találkozzék és működjék együtt, mert csak így lesznek képesek az egészséget helyesen megőrizni, a beteg testi-lelki állapotát megérteni, a betegek kórokozó tényezőit feltárni és feldolgozni.

Amint a gyógyító tudomány a testen keresztül közelíti a lelket, úgy a teológia a reális alapokból kiindulva vezeti az embert az üdvösségre. A két tudomány együttműködését a pszichoszomatikus szemlélet teszi lehetővé. Az ember megismerésének és gyógyításának ez az irányzata (pszüché = lélek; szóma = test) a negyvenes években kezdődött az USA-ban és ma az egész világon elterjedt. Az irányzat képviselői az embert testi-lelki működésének egységében vizsgálják. Az egészséges embert a testi-lelki egyensúly, harmónia jellemzi. *A. Jores*⁶ szerint az emberi betegségek (kb. 2000) háromnegyed részének okait az orvosok nem ismerik, csak a közvetlen elváltozásokat konstatálják. Feltehető, hogy ezeknek a betegségeknek távolabbi, vagy közelebbi okai lelki eredetűek, pszichogének. A pszichoszomatikus jellegű betegséget a személyiségben lejátszódó egyensúlyzavar hozza létre, tartja fenn. A működésbeli és szervi zavaroknak elkülönítő diagnózisa nehéz. „*Élettörténetünk* ugyanis — mint személyiségünk és környezetünk dinamikus együttműködéséből származó élmények sorozata — szintén szerepet vállalhat szervi betegségeink keletkezésében és lefolyásában” — írja *Németh György* orvospszicháter.⁷

A vallásos gyógyítással foglalkozó *G. Bennett*⁸ megállapítja, hogy a kereszténység korunk tudományos szintjének megfelelően kezdi újra felfedezni gyógyító feladatát. Az evangélikusok „gyógyító istentiszteleteket” tartanak. A katolikusoknak is mélyebben és kulturáltabban kellene gyógyító zárandokhelyeiknek (Lourdes stb.) testi-lelki fontosságát közérthetően kidolgozni. A hit erejéből fakadó gyógyulások a mai fejlett pszichofiziológiának nem okoznak megoldatlan nehézséget. Mégsem a rendkívüli gyógyulások adják a gyógyítasteológia tárgyát, hanem az a testnek nyújtandó mindennapi szolgálat, amit orvosi és teológiai megközelítésben egyaránt *terápiának* nevezünk. Mindkét irány az ember egészségét, kat'holón-ját akarja biztosítani. A kettőnek egymásra kell épülnie. Különösen nagy fontosságú ez a harmonikus személyiség fejlődésére, amire kissé ki kell térnünk.

AZ ŐSBIZALOMNAK testi-lelki szinten való kialakítása és egyre magasabb fokra való felemelése az emberi fejlődés alapfeltétele. Az ősbizalom ajándék az ember számára, amire

felépítheti önmagát. De az ösbizalom helyes kialakításának már kezdettől fogva fontos pszichoszomatikus feltételei vannak: — csak az örökletesen egészséges, épen született gyermek tudja bizalommal elfogadni a világot. A szülők tehát már a párválasztástól és az élet elindulásától felelősek a gyermekért. — A születés után az anya közvetlen testi jelenléte, szeretettel való elhalmozása a gyermeknek a fejlődésben serkentő és betegségvédő szerepet nyújt. Később az anyai védetség hiánya testi-lelki, mozgási, testtartási zavarokhoz vezethet. Az anya—gyermek jó kapcsolata tehát az a biztonsági bázis, amire a jövőendő társas kapcsolat épül. Az anya biztató viselkedését látva táru fel a gyermek az ismeretlen világ felé.

Bizonyított tény, hogy csak az, aki már korán megtapasztalta az anyai védetség biztonságát, tud teljes értékű nagykorúvá lenni és az lesz képes élete folyamán megtalálni a hozzá illő társat. Az ilyen tud majd igazi nyitottsággal behelyezkedni az isteni teljesség védelmébe is. „Az ember azonban *nemcsak testileg születik meg*, nemcsak az anyaméhben és az anya karjaiban tapasztalja meg a védetséget, hanem élete során fokozatosan történik a *pszichikai születés*” is — írja *Margret Mahler*.⁹ Ebben a hosszúra terjedő lelki fejlődésben a legfontosabb segítő erő az egyre magasabb szintre emelő, igazán emberhez méltó *alapbizalom*, a *létezés értelmébe vetett reménység*.

A KETTŐS ALAPBIZALOMNAK széles körű *közösségi*, társadalom-lélektani vonatkozásai vannak. Különösen döntő szerep jut a *vallásnak*, hiszen itt nyeri el az ember a bizalmat fenntartó hitet. Amint a testi védetségben megtapasztalható, *elsődleges ösbizalomnak* közvetítői a szülők, úgy ebből a közvetlen védetségéből is nekik kell átvézetni gyermekeiket az egyre táguló világképük kialakulása idején az *átfogó*, az egész létezésre kiterjedő, Istenbe vetett *híten alapuló bizalomba*. Az ösbizalom vallásos formájára éppen akkor van a legnagyobb szükség, amikor a gyermek először hagyja el a szülői házat, és kikerül a családi fészek védetségéből. Nem állhat kidobottan (ex-sistit), egyedül, támasz nélkül a táguló élet veszélyeiben, mert a külső bizonytalanság és a belső szorongás egyaránt gátolja személyisége további alakulását.

Az egészséges élet kibontakozásában nagyon jelentős támogató erő a közösség, ahol a bizonytalanok, a betegségekre hajlók egyre nagyobb biztonságot nyernek. A fiatalok a vallási közösségükben különböző meditációk útján találnak rá az alapvető bizalom Urának védelmező erejére. A vallási közösségeknek ez a reálisan gyógyító hatása egyre ismertebbé válik. A közösségeket vezetőinek, tagjainak folyamatos és kísérő jellegű szavai és magatartásformái segítik az egyesek személyi azonosulását. A teljesebb vallási terápia megértéséhez néhány szóval jellemezzük a mai gyógyítási felfogást.

A gyógyítás új útja

A KOZOSSEGI GYÓGYÍTÁS ÚTJÁT Schaefer egyik átfogó művében fejti ki.¹⁰ A betegségben épségünk elvész, egészségünk egyensúlya megbomlik (Unheil). A betegségeknek létrehozó okait nagyjából ismerik és két nagy csoportra osztják.

— 1. A megbetegedések *örökletes okaira*,

— 2. de ennél sokkal jelentősebb a számos *környezeti*, kórokozó (patogén) tényező, mely az örökletes adottságokat is hátrányosan befolyásolja. — a) A *fizikai környezet* főleg katasztrófális veszélyekkel fenyeget, ami a mi életterünkben nem mindennapos veszély, főleg ha — b) a *társadalmi környezet* patogén hatásaihoz viszonyítjuk.

A *társadalmi hatótényezők* tovább oszthatók: — 1. Az egyéni és közösségi *magatartásnormák* és azoktól eltérő *aberrációk*. — 2. Azok a *technikai felépítmények*, amelyek az élővilágot, a lakó- és munkahelyeket károsítják. — 3. A környezet sokféle *pszichoszociális hatása*, amely az ember érzelmi állapotát kórosan változtatja. — 4. és ezzel súlyos *személyiségi károsodást* okozhat. A négy csoport kölcsönhatásaiban Schaefer felismerte a betegségekre hajlamosító, a védetséget és halált okozó *rizikófaktorokat*, kockázató tényezőket. A rizikófaktorok folyamatairól, kölcsönös hatásainak mechanizmusáról még keveset tudunk, de a Framingham-i és Tecumseh-i, a népbetegségek terjedésére vonatkozó kutatások már mérhető tényezőket állapítottak meg. A szívinfarktus például nagyban elősegíti a magas vérzír- és vércukortartalom, a dohányzás stb. De hogy ezek a közvetlen elváltozások minék a hatására keletkeznek, arról csak annyit tudunk, hogy — bizonyos hajlamosság mellett — az *emberi érintkezések visszasságainak* a következményei. A jelentős népbetegségek esetében (infarktus, cukorbetegség) már kimutatják, a rák esetében kezdik sejteni, hogy az emberi magatartások elfajulásai és hatásukra keletkező érzelmi, működési és szervi elváltozások alkotják a betegség kialakulásának lényeges tényezőit. A legújabb adatok szerint például a vakbélgyulladás tüneteinek 50%-át lelki tényezők okozzák. A megoperáltak felének ugyanis a vakbele egészséges volt,

A sejtek változásait, szaporodását érzékenyen befolyásolja a testi nedvek anyagcseréjének egyensúlya. A külső változások kóros eltolódására pedig éppen az anyagcseréi folyamatok adnak abnormis reakciót. Az évekig tartó *hibás táplálkozás*, a mindennapi életet átszövő *szorongásos helyzetek* éppen úgy, mint a fokozott testi élvezetek, evés, ivás, erkölcsi kilengések egyaránt káros irányba tolják el az egyensúlyt, csökkentik, végül egészen megfosztják a szervezetet attól a képességtől, hogy enzimegyensúlyát helyreállíthassa. Megállapították, hogy bizonyos erősségű *konfliktushelyzetek ismétlődése* rossz kórjelölő betegségeket idézhet elő. Ha a fenyegető veszély el nem húrul rólunk, szervezetünkben a stressz állandósulhat. A sokféle feszültségből fakadó stressz — bármennyire is változik ennek a kifejezésnek a tartalma — lényegileg mindazt a külső hatást jelenti, ami a vegetatív idegrendszer egyensúlyát megbontja.

A VEGETATÍV IDEGRENDSZER akaratunktól függetlenül működik és testünk belső szerveit, a véredények falát, a mirigyek működését szabályozza. Beidegzése egymással ellentétes hatású, azaz szimpatikus és paraszimpatikus jellegű. A *szimpatikus idegi hatás* (ilyenkor sok adrenalin kerül a vérbe) a külső izgalommal szemben fokozott erőfeszítésre serkenti a szervezetet: A szív működés felfokozódik, az arc kivörösödik, nő a vérnyomás. A *paraszimpatikus idegi hatásra* (az idegvégződésekből acetilcholin kerül a vérbe) lelassul a szív működés, viszont fokozódik a bélműködés, szorongás, izzadás lép fel. Egyeseknél a külső, zavaró hatások különös módon mindig izgalmi állapotot keltenek, másoknál pedig szinte ájulásig menő félelmet, szorongást váltanak ki. Az egészséges szervezetben a külső, zavaró hatások után az idegi egyensúly hamarosan helyreáll. Ahol viszont az említett rizikótényezők szinte állandó stresszhatást tartanak fenn, ott a vegetatív idegrendszer egyensúlyzavara állandósul, és ez a működési elégtelenség egy idő után különféle szervei betegségeket elindítja les.

LELEKTANILAG Erich Fromm¹¹ szerint a fokozott *szimpatikus idegműködést a birtoklás* (Haben) ösztönös küzdelme szítja fel, ami hatalmi törekvésekben, agresszióban és terrorizálásban nyilvánul meg, azaz mindabban, ami az „antiszeretet-elvből” ered, és az akaratnak a folytonos küzdelmével pattanásig feszíti a szervezetet. A fokozott *paraszimpatikus* hatást viszont a *létért való szorongás* (Sein), az egzisztenciális félelem állandósítja. Minden külső és belső hatásban az elveszettség tudata tartja szorongásban az egyént, ez bénítja szervezeti működését és lehetetlenné teszi az akarat cselekvést.

A SZORONGÁS, a bizonytalanság rizikója, az „insecuritas humana” — amint Peter Wust nevezi — jól kihallható az elhagyott csecsemő sírásában éppen úgy, mint az anyjától elszakított kölyökállat nyöszörgéséből. A pszichopatológia régóta hangsúlyozza, hogy az *egzisztenciális szorongás* korunk jelensége és alapbetegsége. A szorongás, mint a szó is kiejtési (anxietas-angustiae) a szűk helyre szorítottság érzését kelti, ami testileg az „angina pectoris”-nak, a mellkasi szorongásnak felel meg. Ez a szorongás infarktushoz vezethet, okozhat vesevértelenségből fakadó ájulást, sőt az ún. „pszichogén halált” is. A szorongás súlyos pajzsmirigyzavart kelthet, ami szintén halált okozó tényező. Megfigyelték, hogy a vadnyulak a puska lövéstől gyakran azonnal szörnnyethalnak, anélkül, hogy golyó érte volna testüket. — Heidegger szerint a szorongás a kibotottság, a magunkra hagyottság felismerésének következménye. A szorongás gyökerében tehát olyan érzések feszülnek, melyeket a vallás, a vallásos közösség könnyen feloldhat, hiszen az Istenbe vetett *bizalom* és a *közösségbe ágyazottság* védelme felkelti a *reményt*.

HA A LEGFONTOSABB KERESZTÉNY ERÉNYEKKEL vetjük össze az egészséget, akkor lényeges, belső összefüggésekre találunk. A négy sarkalatos erény: az *okosság*, az *igazságosság*, a *bátorság* (ielki erősség), és különösen a *mértékletesség* gyakorlása az egészség fenntartásában döntő jellegű. A bátorság szoros kapcsolatban áll a szimpatikus idegi hatásokkal és kiegyensúlyozott gyakorlása tudatosan erénnyé alakítható. A bátorság helyreállíthatja a biológiai egyensúlyt és erénnyé lesz, ha higgadtsággal és emberséggel párosul. Az okosság, mint értelmi erény, lehetővé teszi a helyzetek gyors belátását, ami jelentős belső épségünk helyreállításában, mivel az egyén pozitív és negatív érzelmi felfokozottságát minimumra csökkenti és így képes kiállni az elkerülhetetlen életkonfliktusokat.

A *hit*, a *remény* és a *szerelem* teológiai erényei főleg állandó háttéri hatásukban jelentős alapfeltételei a stressztől való felszabadulásnak. Az *alázat* és az *önátadás* magartartása az agresszióval ellentétes irányú és ezzel kedvező életlenni hatást vált ki: feladja a szervezetet és ezzel csökkenti az infarktusra, cukorbetegsége, a magas vérnyomásra való hajlamot és egyéb károsító jelenségeket előidéző tényezőket.

Az *egészséges életvitel tehát egybeesik a keresztény erények gyakorlásával*, még akkor is, ha valaki ezt nem tudatosan, mint erényt teszi. „Küszöböljük ki életünkől a durva-

ságot, tegyük életünk értékmérőjévé a szeretetet! — írja Németh György — az egyénért aggódó szeretet formáló ereje óriási." (i. m. 229.) Csökkenti az agressziót, oldja a belső feszültséget, a depresszióban felkelti a reményt, a testi-lelki visszaesésből (regresszió) felemel a magasabb életszintre. A szeretetből fakadó hála és dicséret fokozza az egészséges önbizalmat, az egyéni tetterőt és kedvet csinál a legnehezebb körülményekben is.

A REMÉNYSÉG FELKELTÉSE a szorongás igazi gyógyszere. Az orvosok megpróbálták felkelteni a haldoklóban az élet, a gyógyulás reményét és szinte csodával határos eredményeket értek el. A hit és a remény képes reaktiválni az egész idegrendszert. A biztatás hatására újra megindulnak a káros anyagokat semlegesítő hormonális és szervi működések, melyeknek leállása okozza a betegséget és a halált. Mindenekelőtt a szeretet az — mint már Paracelsus is megállapította — ami mindent gyógyít, legyőz és hozzásegít ahhoz, hogy a beteg magatartását egészséges irányba terelje. Élettanilag nézve a szorongásra való hajlam kétségtelenül egy velünk született reakciómintá, de annál kevésbé lesz belőle tényleges szorongás, minél biztosabban tudja az egyén, hogy be van ágyazva egy védő, szerető közösség ölébe. Ebben az értelemben kellene kidolgozni az egyházközségnek védő-gondoskodó hálózatát is. Korunk szorongása — Schaefer szerint — végső fokon a vallásos védettség összeomlásának a kifejeződése és következménye. Akik csupán a tetszetős társadalmi szokásoknak akarnak megfelelni, azoknak rendszerint egészségük vallja kárát a felfokozott munkával, a környezeti stresszhatással, a dohányzással, az alkoholizmussal, a tömegben is átélt magányosság félelme által.

A keresztény erényektől való elszakadás tehát nemcsak vallásilag bűnös állapot, hanem ösztársadalmi értelemben is bűnnek nevezhető. Az épség, a szervezetet helyreállító gyógyulás, az egészség tehát szorosan összefügg az erények gyakorlásával, ezért mondható, hogy a közösségi gyógyulás biztos „helye” a vallás. Az ortodox teológia különösképpen kiemeli, hogy Istennél leginkább a közösségben találkozunk. A gyógyulás azonban mindenkiben egyéni módon megy végbe. A közösséget ezért nem lehet egyértelműleg egészségesnek vagy betegnek mondani. A közösség és egyén viszont egymást feltételezi. Az egyeseknek a megszentelődése erősíti és gyógyítja a közösséget. Viszont az egyént az üdvöt hozó gyógyításhoz, a megszentelődéshez a közössége vezeti el. A fel-lazult, a beteges közösségben élőknel a kialakuló betegségek az egyénekben szinte már előre beprogramozottak. Az egyéni bizonytalanságot is csak a közösség védetségében képes a gyermek és a felnőtt egyaránt leküzdeni, de csak olyan közösségben, ahol az embertársi szeretet lelki előfeltételei adva vannak. Minden közösség — így az egyházi közösség is — az emberi szervezetben kettős hatást hoz létre;

1. Egyrészt szabályozza a testi működéseket, a külső visszasságokra való érzelmi reagálást, és ezzel megelőzi a betegséget.

2. Másrészt védelmet nyújt, ezzel csökkenti a szervezet rizikóit, és az egyén normális, lelki fejlődését biztosítja.

Ebből következik, hogy az ember egészsége szempontjából nézve az egyháznak egyfelől *normatív intézménynek* kell lennie, ami rendezi, szabályozza az egyéni magatartást, a kölcsönös cselekvést, — másfelől az egyház legyen olyan *lelki közösség*, amely békességet áraszt tagjai felé. Az egyház tehát mindkét funkciójában az orvosság, az épség, a jó közérzet, az erkölcs, az evilági gyógyulás és az örök üdvösség feltételeit nyújtja. Az egyházi közösség a lélek üdvét a test üdvösségével szervesen együtt gondolja.

Az evilági és örök üdvünk kölcsönhatásai

A közösségre kiterjedő pszichoszomatikus orvostudomány világosan tanítja, hogy az embernek egészsége érdekében két irányban kell figyelnie: — 1. Mindenekelőtt *tartsa állandó felügyelet alatt saját egészségét*. Ezt azonban *nem teheti elszigetelten*, hiszen mint már korábban láttuk, az egyik ember a másik számára komoly kórokozó tényező lehet. Ennek hátterében a birtoklás és a létezés gondja áll, amely tudatosan vagy öntudatlanul állítja szembe az embereket egymással. „A létezés gondja ősi strukturális egészként van jelen (életünkben), és mint ilyen, aprióri módon megelőzi... a létezés minden más, konkrét-egzisztenciális viszonylatát” — írja Heidegger.¹² — 2. Egyéni létezésünk gondját *kölcsönös gondoskodássá* kell átalakítanunk.

A „CURA” TEOLÓGIAI FOGALMA mindig a gond és gondoskodás keresztény alapfeladatát jelentette. A gyógyítás teológiájában H. Schipperges¹³ dolgozta ki a gond és gondoskodás szoros összefüggését. A „cura” mint gondoskodás az egész ember elkötelezettségét jelenti társai felé. A közösségi pszichoszomatikus szemlélet a kölcsönös gondozást, gondoskodást a mindennapi életre akarja kiterjeszteni. Csakis abban az érte-

lemben lehetünk egymásnak testvérei, egészségének őrzői, ha a lehetséges káros belső megérzésekkel, valamint a külső rizikó-hatásokról kölcsönösen igyekszünk egymást megóvni. A megelőzés az óvásnak, a gyógyulásnak és az üdvösségszerzésnek a harmadik dimenziója, amely ténylegesen gyógyít is. És itt többé már nem lehet elvont szeretetről szó, hanem arról a gyakorlati tevékenységről, melynek követelményeit az egyházban a sok-sok élő példa ellenére sem fogalmazzuk meg elég konkrétan. — Az alapvető szeretet-cselekvés kívánja, hogy ismételten vizsgáljuk felül magatartásunkat, miben vagyunk fenyegető rizikófaktorok a másik számára, és hogyan kerülhetjük el mindazt, amivel a másik testi-lelki egyensúlyát megzavarjuk. Lelkiismereti katalógusokat kellene kidolgoznunk, melyek az emberi tevékenység, a családi és munkahelyi élet igazi humanitását tartalmazzák, olyan helyzeteket, melyekkel megelőzhetnénk az önző nyereszkesedést és a világban jobban uralkodhatna a segítő és erősítő szeretet.

A hitre és szeretetre való képesség erősítése szükséges ahhoz, hogy *pszichikailag is normálisnak* szülessünk és fejlődjünk. Ebben az általános emberi feladatban a vallásnak és az egyháznak szervesen kell közreműködnie. Ma nehéz dolguk van az egyházaknak, mert előbb vissza kell találniuk a társadalmi élethez és csak úgy kezdhetnek igazán a testi-lelki gyógyításhoz. A társadalomban mindenütt sok a sérült ember, ennek a következménye a bűnözési hullám, a terrorizmus terjedése, a testi és lelki betegségek eddig nem tapasztalt elhatalmasodása. Ezekben a jelenségekben ma még nem elégséges a „társadalmat stabilizáló” teológia és egyház közreműködése. Mégis azt kell mondanunk, hogy az egyházi élet és a profán világ számos kölcsönhatásban reményteljes jelek mutatkoznak. Sokan kezdik megtapasztalni, hogy a vallásos hit milyen nagyban segíti az egészség helyreállítását, a betegség jobb elviselését és azt, hogy a növekedő ember valóban egészséges érzelmű személyiséggé váljék. A testnek, a léleknek és a társadalomnak az egészséges üdvössége egyre inkább megkívánja a gyógyításban és a teológiában a közös együttműködését, mert a közösségnek és a vallásnak csak olyan egyén tud igazi tagja lenni, aki lelkileg is normálisan fejlődött. A gyógyító tudománynak megvan a maga közösségi teológiai irányulása, a teológia hatásköre pedig egyre inkább kiszélesül, hogy mindazokban a dimenziókban együttműködjék, amelyek hozzátartoznak az élethez.

A VALLÁSNAK feladata, elkötelezettsége és illetékessége van az evilági élet minden területére. Ezért mondjuk, hogy az üdvösség és a gyógyulás is elválaszthatatlan kapcsolatban van egymással. Bár az üdvösségnek evilági és örök dimenzióit soha nem cseréljük fel, de joggal feltételezzük és *valljuk evilági egészségünk végső beteljesedését*. — „Alapvető felfogásunk — tanúsítja Schaefer — hogy a kereszténység jól értelmezett antropológiájának rendkívüli esélyei vannak, hiszen a test-lélek belső egységének élő példája, az istenember Jézus Krisztus élteti.”

Irodalom

1. *Hans Schaefer: Heilen und Heil, Internat, kath. Zeitschrift 1981/3. 274—287.* — 2. *Wilhelm Kütemeyer: Die Krankheit in ihrer Menschlichkeit. Göttingen, 1963.* — 3. *Hildegard v. Bingen: Der Mensch in der Verantwortung (H. Schipperges Hrsg.) Salzburg, 1972.* — 4. *Eugen Biser: Das Heil als Heilung. In: Heilkraft des Heiligen, Freiburg, 1975.* — 5. *Dietrich Stollberg: Seelsorge in der Offensive, Wege zum Menschen, 1975. 7.* — 6. *Idézi Nyírő Gyula: Psychiatria. Bp. 1961. 40.* — 7. *Németh György: Lelki egészségünk, Bp, 1976. 161.* — 8. *G. Bennett: Heiligung brauchen wir alle, Aschaffenburg, 1974.* — 9. *Margret Mahler—F. Pine—A. Bergman: Die psychische Geburt des Menschen, Frankfurt, 1978.* — 10. *Hans Schaefer: Plädoyer für eine neue Medizin, München, 1979.* — 11. *Erich Fromm: Haben oder Sein, Tübingen, 1979.* — 12. *Martin Heidegger: Sein und Zeit, Tübingen, 1979.* — 13. *Heinrich Schipperges: Die Entwicklung der „Cura“ im Verständnis der therapeutischen Dienste, In: Vom Handeln zum Heilen, Freiburg-Göttingen, 1980.*

Széll Margit

KÖRKÉP

AZ EVANGÉLIUMI SZEGÉNYSÉG PÁPÁJA

XXIII. János pápa egész életét a szegénység jellemzi. Sokat nélkülöző, sokgyermekes földműves családban látta meg a napvilágot. Gyermekkorában állandóan azt látja, hogy szülei szorgalmas munkájuk ellenére csak a legszükségesebbeket tudják biztosítani. Állandóan tapasztalnia kell a nélkülözést. Tudatos vallásos élete ezt erénnyé formálta. Anyagi javait egész életében a szegénység szellemében használta fel. A pápa családi levelezését volt titkára, Msgr. Capovilla rendezte kiadás alá. A könyv előszavában ezt írja: „Sajátos alaphang uralkodik és vonul végig az egész levélgyűjteményen: a szegénység” (XXIII. János pápa levelei családjához 18. o. Rövidítve: CSL). Azt is nyugodtan megállapíthatjuk, hogy küldetésének teljesítésében igen jelentős segítséget nyújtott az evangéliumi szegénység.

A következőkben családi levelezései és lelki naplója (rövidítve: LN) alapján azt szeretnénk bemutatni, hogy az új korszakot nyitó pápa hogyan élte meg, magatartásában hogyan öltött testet az evangéliumi szegénység szelleme.

A szegénység mint erény tudatosan vállalt és alakított magatartás, amelyre többféle indítéka lehet az embernek. Így az erkölcsi szemléletben egymástól merőben eltérő emberek a szegénység gyakorlásában hasonlíthatnak egymáshoz. A keresztény ember életét a Szentírás formálja. A szegénység tudatos gyakorlásához is itt keresi az eligazítást. A szegénység lelkületét a Krisztus misztériummal való közvetlen kapcsolata jellemzi. „Az evangéliumi szegénység más rendbe tartozik, amelybe csak a misztériummal való kapcsolat útján lépek be”, írja Congar (Theologie de la matière 106. o.). Ezért XXIII. János pápa életében is a szegénységet a krisztusi alapokkal való kapcsolatában mutatjuk be. Ez adja meg a szegénységnek sajátos evangéliumi jellegét. Az evangéliumi szegénység nemcsak azt jelenti, hogy valaki türelmesen elfogadja a szegénységet, vagy szegénnyé teszi magát mások szolgálatában. Sokkal inkább azt, hogy az ember megtalálja a lélek igazi gazdagságának titkát és ennek szellemében a lélek szabadságában él az anyagi javakkal embertársi szolgálatában. Az ehhez vezető útra szeretnénk rámutatni XXIII. János pápa életében.

Gondviselésbe vetett bizalom

A szükséges anyagi javak hiánya az embert bizonytalanná és nyugtalaná teszik, jelenlétük pedig megnyugvást ad. A keresztény ember ennek a lelki nyugalomnak a forrását mélyebben találja meg: a Gondviselésbe vetett hitben. Az ifjú Roncalli mint kispap ezzel kapcsolatban írja szüleinek Rómából, a szemináriumból:

„Soha nem kívántam családom számára a világ javait és nem fordultam ilyen kéréssel az ég felé: gazdagság, megelégedés, jólét. Inkább azt kértem, hogy mindnyájan jó keresztények legyenek, erényesek, simuljanak az isteni Gondviselés szerető karjaiba és legyenek békében mindenkivel” (CSL 25.).

Szófiából — már mint felszentelt püspök és apostoli vizitátor — írja egyik nagyon hideg januári télben nővérének:

„A szegények tele egy kicsit mindig vigasztalan, Reméljük azonban, hogy mindnyájan jól és egészségesen kiálljuk. Mondd meg Severónak és Mária sógornőnek, hogy az Úrba vetett bizalom és a szívbeli öröm boldoggá tesz” (CSL 28. o.).

Szüleinek há'as szeretettel ír arról, hogy lelki békéjét elsősorban a szülői ház mélyen vallásos légkörének köszönheti.

„Azt, hogy magamat nyugodtan a Gondviselés karjaiba tudtam helyezni, és a szent engedelmességet részben annak köszönhetem, hogy falun születtem egy olyan családban, amely szegény volt anyagi javakban, azonban gazdag az istenfélelem ajándékában” (CSL 88. o.).

Közömbösség önmagával és a földi dolgokkal szemben

Az evangéliumi szegénységhez nem elegendő a Gondviselésbe vetett mélységes bízalom. Szükséges ehhez a közömbösség a földi dolgokkal szemben és önmagunk kicsinységének alázatos elfogadása. Roncalli erről elmélkedik azon a lelkigyakorlaton, amelyen tízéves papi évfordulója alkalmából vett részt.

„A papi méltóság, a sokféle kegyelem, amelyben a tíz év alatt részesültem, lehetővé tették számomra, aki kicsiny és szegény teremtmény vagyok, hogy éneket kioltsam. Erőmet csak arra kell fordítanom, hogy szerényen és egyszerűen együttműködjek Krisztus országának építésén gondolataimmal, tetteimmel, rejtett jófeltételeimmel, és mindezt egyre erőteljesebben kell gyakorolnom” (LN 215. o.).

Más helyütt ezeket írja lelki naplójában:

„Az ember soha nem olyan nagy, mint amikor térdel. Tartsuk ezt jól emlékezetünkben. Tehát nem a tudomány a csúcsa a nagyságnak és a dicsőségnek, hanem önmagunk megismerése, saját semmiségünk Isten előtt, az a tudat, hogy szükségünk van Istenre, aki nélkül mindig nagyon kicsinyek vagyunk még akkor is, ha az óriások magasságába emelkedünk” (LN 140. o.).

Az első világháború utáni első lelkigyakorlaton ezek a gondolatok további vonásokkal gazdagodnak. A háború alatt katonai kórházban dolgozott, súlyos sebesülteket ápolt, gyóntatott. „A szenvedések látványa, a végiggyóntatott ezer és ezer katona, a kezét kereső hidegülő szoritások, s megaláztatások megérlelték” (Ijjas: Isten igaz embere 113. o.).

„Kész vagyok arra, hogy azonnal és vonakodás nélkül mindent elhagyjak és azon akarok fáradozni, amíg élek, hogy megőrizsem a minden személyes birtoklástól való elszakadás készségét. Ez alól a legkedvesebb dolgok sem lehetnek kivételek” (LN 222. o.).

A következő mondatokat a háborús élmények is érelelték, az a sokszor visszatérő tapasztalat, hogy mennyire elenyésző értéke van a földi javaknak, és a hívő ember mégis gazdagnak és megbékéltnek tudhatja magát.

„Milyen igaz az, hogy az embernek teljesen az Úrra kell bíznia magát, hogy úgy érezze, el van látva mindennel. Szemeim előtt naponta megismétlődik, a „semmivel sem rendelkezni” és mégis „mindent birtokolni” (LN 223. o.) (vö. 3Kor 6,10).”

Püspökszentelési lelkigyakorlatán is tovább foglalkoztatja a lelki kicsinység és a világgal szembeni közömbösség gondolata. Ezeket mint püspök is meg akarja őrizni szívében.

„A világnak már nincs vonzása számomra. Csak Istenhez akarok tartozni, azt akarom, hogy az ő világosságába hasson át, amellyel irtalmasságában elárasztja egyházát és a lelkeket” (LN 229. o.).

Párizsi nuncius korában, amikor úgy érzi, hogy mint öreg embernek már nem lehet sok ideje hátra itt a földön, a misztikus halálról elmélkedik.

„A misztikus halálnak ez az állapota ma döntőbb módon, mint valaha, a föld minden kötelességétől való elszakadást jelenti számomra. Elszakadást önmagamtól, hajlamaimtól, a tisztelettől, a sikertől, anyagi és szellemi javaimtól, tökéletes közömbösséget és függetlenséget mindennel szemben, ami Isten velem kapcsolatos akaratának nem felel meg” (LN 295. o.).

A külsőségek, a dolgok, az ember parányiságáról akkor sem feledkezik meg, amikor már Szent Péter utódjának székében ül. Nem igényel magának semmit, nem ragaszkodik semmihez, továbbra is kicsi, egyszerű embernek tartja magát.

„Amióta az Úr engem, a nyomorultat erre a nagy szolgálatra hívott meg, úgy érzem, nincsenek saját magamnak fenntartott területek az életemben. Családhoz, otthonhoz, a hazához és különösen a tudományos irányokhoz és tervekhez, még ha jók is, nem kapcsolnak egyéni érdekek. Jobban, mint valaha, Isten méltatlan és alázatos szolgájának vallom magam, a szolgák szolgájának” (LN 321. o.).

Ennek a szemléletnek, lelkiségnek természetes következménye, hogy idegenkedik a pompától, a tisztelettől. 1903-ban éppen Rómában van, amikor VII. Edward angol király az olasz fővárosba látogat, és így tanúja lehet a királyi udvartartás pompájának. E káprázatos külsőségek nem ragadják magukkal, inkább hiábavalóságukról elmélkedik.

„Ézt az embert magas hullámokban veszi körül a világ lármája. Csodálják elegáns öltözetét, pompás kíséretét. A világ azt hiszi, hogy ennél szebb és nagyszerűbb semmi sem lehet. Nem gondolnak arra, hogy már a Monte Mario csúcsán sem lehet semmit hallani és látni abból, ami a városban történik” (LN 149. o.).

A szegénység szeretete

Az előbbieken vázolt lelkiség biztosítja annak előfeltételeit, hogy a hívő ember nagyra értékelje a szegénységet. Roncalli a Szentszék képviselőjeként tíz évet tölt Bulgáriában.

Ezt az időszakot saját emlékei szerint a magány jellemezte. Egy kicsit az is volt az érzése, hogy elfeledkeztek róla. Innen írja 1932 karácsonyán szüleinek:

„Milyen nagyságot rejt magában a betlehemi szegénység szeretete. Tegnap olvastam titkárommal — aki szintén egyszerű és szegény családból származik — egy könyvben a következő szavakat: Ahogyan Jézus a szegénységet szerette a dolgok között, úgy szerette Máriát az emberek között. Tudjátok milyen nagyszerűek ezek a szavak?” (CSL 96. o.).

A szegénységet tehát saját életében tudatosan vállalja. Nem szégyenkezik miatta, hanem nyíltan hangoztatja értékét.

„A szegénység már mint gyermeket karjaiba zárt és nem hagy el engem most sem, amikor püspök vagyok. Ne panaszkodjunk emiatt, ugyanis a szegénység, amelyet türelemmel viselünk, mindig hasonlóbbá tesz minket Krisztushoz és jobban biztosítja az örök életet” (CSL 63. o.).

Amikor püspökké szentelésére Rómába várja szüleit, testvéreit, rokonságát, arra kéri őket, jöjjenek régi falusi ruháikban, egyszerűen, de tisztán.

„Tudom, hogy a nővérek írni fognak nektek és azt tanácsolják majd, hogy csináltassatok magatoknak megfelelő öltönyöket. A luxus, a látványos viselkedés nem tetszik nekem. Nem tudnák benneteket mint szüleimet és testvéreimet megismerni. Tisztaság és méltóság azonban mindig elengedhetetlen” (CSL 54. o.).

Családjának tagjait éppen azért szereti, mert szegények és istenfélők.

„Tudjátok, életem egyik legnagyobb vigasztalását családom jelenti. Folytonosan dicsökszem azzal, hogy egyszerűek, szegények és szerények, de jók és istenfélők” (CSL 116. o.).

Egyik testvéréhez írott levele jelzi, hogy bár rendszeresen és örömmel segíti hozzátartozóit, a szegénység értékére is figyelmezteti őket.

„Örülök, hogy annak a segítségnek hasznát érzitek, amelyet az elmúlt novemberben küldtem nektek. Abban a mértékben, ahogyan engem a Gondviselés segíteni fog, titeket is részesíteni foglak benne, azonban abban bizonyosnak kell lennetek, hogy ami a legjobban tetszik az Úrnak, az a mi egyszerű és bizakodó szegénységünk” (CSL 126. o.).

Az evangéliumi szegénység tudatos vállalása jut kifejezésre püspöki, majd pápai jelmondatában is, az „oboedientia et pax”-ban. Ennek jelentését ő maga így magyarázza: „Az Isten úgy akarta, hogy szegény emberek gyermekeként jöjjenek a világra, és mindenre gondolt. Én mindenben reá hagyatkoztam. Már mint fiatal papra Baronius szavai mély hatást gyakoroltak oboedientia et pax, engedelmesség és béke. Ezt ő akkor szokta mondani, amikor a Péter szobor lábánál (ez a Szent Péter bazilikában látható ma is) annak megcsókolására hajolt le. Így engedtem, hogy a Gondviselés tevékenykedjen és teljes hozzájárulásommal engedtem, hogy rendelkezései vezessenek. Valóban „Isten akarata az én békém” (LN 316. o.)

A szív igazi gazdagsága

A lemondás, igénytelenség, a kicsinység, tökéletlenség megvallása, a megvetések elfogadása, nem öncélú törekvés a keresztény ember életében. Mindez egy olyan felismerés következménye, amelyet bátran nevezhetünk a keresztény ember igazi titkának. Ennek vonzásában, ígázatában él, ez adja meg életének célját értelmét. XXIII. János pápa nagyon szerette a titoknak azt a megfogalmazását, amelyet Szent Athanáznál olvasott: „A feláldozott Krisztus az ember életét szüntelen ünneppé tette.” Ebben az eseményben ismeri fel Isten műveinek nagyszerűségét, ajándékainak gazdagságát és azt, hogy milyen egyszerű ennek birtokában és tudatában élni. A szegénység, a kicsinység elfogadásának az értelme az, hogy ezen a kiüresítésen keresztül a hívő befogadja Isten ajándékait, és egyre inkább ezekből éljen.

„A rendelkezésre álló dolgokban meg szeretném tagadni magamat, hogy az Úr egész személyemet, lelkemet, testemet a pápi szabadság fényébe merítse és így mindenütt Krisztus jóillata legyek. Tudom, ha Isten mellettem áll, mindenre képes vagyok” (LN 226. o.).

Földi életének utolsó lelkigyakorlata alkalmával, pápaságának utolsó előtti évében, 1961 novemberében írja lelki naplójában:

„Mindenekelőtt folytonosan ápolni akarom a szent, meghitt kapcsolatot az Úrral, amennyiben csendes és szeretetteljes beszélgetést folytatok vele. „Az Atya Igéje Testté lett.” Ez az esemény az élő középpontja a misztikus Testnek. És azt az isteni — isteni és egyszersmind emberi — testvériséget, amely által testvére vagyok és ezzel együtt fia is anyjának, Máriának, tevékenyen tovább szeretném adni” (LN 343. o.).

A szegénység mint emberszolgálat

Az evangéliumi szegénység lelkülete nemcsak azt kívánja meg, hogy a szív független legyen az anyagi javaktól, nemcsak tanúságtételt jelent az isteni ajándékok igazi szeretete mellett, hanem egyben együttérző és tevékeny közösségvállalást is a szegényekkel, rászorulókkal. Ez a szolgáltató lelkület is sokirányú. Párizsi nuncius korában írja lelki naplójába egy lelkigyakorlat alkalmával:

„A bizalmatlanság és udvariatlanság minden formája bárkivel szemben is nyilvánuljon meg, de különösen, ha kicsinyek, szegények, alacsonyorsók ellen irányul, minden elutasító és megfontolatlan ítélet fájdalmat okoz és szívemet szomorúsággal tölti el” (LN 296. o.).

A szegények felé irányuló együttérzéshez hozzátartozik tehát az igazságtalanul elnyomottak, megaláztatottak iránti együttérzés és segítőkészség is. Az Úr Jézus szavainak minden őszintén hívó ember szívében visszhangra kell találnia. „Az Úr Lelke van rajtam, mert felkent engem, elküldött, hogy jóhírt vigyek a szegényeknek. S a foglyoknak hirdessem a szabadulást, a vakoknak a látást, hogy felszabadítsam az elnyomottakat és prédikáljam: az Úr esztendeje elérkezett” (LK 4,18—19).

Az anyagi szükségben szenvedőkkel szemben különleges figyelemmel rendelkezik. Isztambulból írja nőtestvérének:

„Mint püspöknek a szegények atyjának kell lennem” (CSL 137. o.).

Amikor ezt szerény anyagi lehetőségei megengedik, igyekszik a környezetében élő szegényeken segíteni. Édesanyja halála alkalmából a szegényeknek nyújtott támogatást imádságként ajánlja fel az elhunytért.

„Természetesen az volt a szándékom, hogy elhunyt anyánkat nagylelkű, segítséget nyújtó ajándékokkal is tiszteljem és támogatom. Itt ugyanis nagyon sok szegény van és nagyon százalomra méltók. A bergamói és Sotto il Monte-i szegényekért is fogok tenni valamit, azonban hagyjátok, hogy azt nyugodtan és a magam módján tegyem, mintha erről semmit sem tudnátok. Nektek sem szabad azonban arról elfeledkezni, hogy erőtök szerint jótékonykodjatok, mint szegények a szegények iránt. A jótékonyosság kegyelmet és áldást hoz az otthonra” (CSL 135. o.).

A 60. születésnapja alkalmából tartott lelkigyakorlatán, amikor úgy érzi, hogy kezd öregedni és kezdik öregnek tartani, lelki naplójában beszámol arról, hogy egy bizonyos összeget bocsátanak rendelkezésére, amelyet a szegényekre, egyéni szükségleteire és hozzátartozói-nak támogatására fordított (LN 260. o.). Egyéni szükségleteinek szolgálata azt jelentette, hogy az apostoli delegatura épületét kívülről és belülről egyaránt megújította.

Anyagi javakkal magasabb célokért

Az anyagi javak felhasználásának itt egy olyan területére értünk, amely szintén az evangéliumi szegénységhez tartozik, amelyre azonban ritkábban szoktunk figyelni. Ezeknek a javaknak az is rendeltetéséhez tartozik, hogy szolgálják a magasabb célok felé törekvő embert, felszabadítsák az anyagi egzisztenciájával együttjáró teherterelektől. „Fokozatosan felszínre kerülnek azok az emberi értékek, amelyekben ez a remény és lehetőség rejtőzik: a fizikai túlterhelés, az éhség, a nyomorúság, amely az emberiség kétharmadának nyomasztó terhe, a természetből adott megterhelések alól felszabadulni és szabaddá válni a szellem élete számára, ahol az életszínvonal lehetővé teszi a kultúrát és szabadidőt.” Így fogalmazza meg Congar a technikai kultúra anyagi bőségével lehetővé váló emberi célt (i. m. 114. o.). Ebből a szempontból az anyagi javak által nyújtott támogatás nem egyszerűen a szegénység és a szükség megszüntetését szolgálja, hanem ahhoz akar támogatást nyújtani, hogy az ember magasabb síkon, a szellemi élet síkján találja meg önmagát. Ezen a területen igen fontos feladat az, hogy megjelenésének különböző formáihoz, az ízléshez, a kultúrjavakhoz minél több ember jusson el. E cél elsősorban nem úgy valósul meg, hogy valaki anyagi feleslegéből minél többet áldoz könyvek, vagy például képek vásárlására, hanem inkább azzal, hogy szabad idejéből egyre többet szentel olvasásra, múzeumok, képtárak, színházi előadások látogatására, és így tovább.

Ez a szemlélet világosan érvényesül az evangéliumi szegénység pápájának életvitelében. Bár egész életében szegény akart maradni és a szegényeket tudatosan segítette, ez nem akadályozta meg abban, hogy lehetőség szerint szép környezetet alakítson ki maga körül. Ennek egyik jele, hogy amikor párizsi kinevezése következtében elhagyja Isztambul, valamósa szerint szeretettel pihen meg szeme az ottani nunciatura épületén, berendezésén, amelyet ő újított meg és alakított ki ízléses hozzáértéssel. Egy kicsit fáj is, hogy most mindent el kell hagynia, ahogyan erről testvéreirez írott egyik levelében beszámol (CSL 170—171. o.). Amikor szülei aranylakodalmukat ünneplik, a szegénység szellemének megfelelő

ajándékot gondol ki számukra. Mindkettőjüknek biztosítja egy lourdesi zárandoklat anyagi fedezetét: „Szívesem hozom meg ezt az áldozatot, hogy örömet szerezzek nekik, amelyet keresztény lélek számára nem lehet pénzzel megfizetni” (CSL 65. o.).

Az evangéliumi szegénység megtartása és gyakorlata igen széles területet ölel fel, több lelki törekvés együttes jelenlétét tételezi fel. Gyakorlását csak akkor mondhatjuk hitelesnek, ha ezek együttesen vannak jelen. — XXIII. János pápa életében ez világosan felismerhető. Ezért nyugodtan nevezhetjük őt az evangéliumi szegénység pápájának. A gondviselésbe vetett bizalom és ugyanakkor annak tudata, hogy az embernek hivatása van a gondviselés tevékenységében, az anyagi javaktól való függetlenség és a szegénység szeretete, az ember kicsinyiségének tudata és a szegényekkel, elnyomottakkal való együttérzés, a szegényeken való segítség lehetőségeinek felismerése és kihasználása, az anyagi javaknak magasabb vallási, kulturális, művelődési célok szolgálatába való állítása határozottan jellemzi XXIII. János pápa életét, tevékenységét. E magatartás kialakításának igen nagy jelentősége van a mai technikai kultúrában. János pápa ezt is világosan felismerte. Ezért tartja az Egyházról szóló hittani rendelkezés az ő kezdeményezése nyomán a mai egyház egyik fontos jellemző vonásának az evangéliumi szegénység gyakorlását (vö. LG 42.).

Király Ernő

A KERESZTÉNY KULTUSZ SZÍVE: AZ EUKARISZTIA

Az idén július 16—23. között tartották az Eukarisztikus Világkongresszust Lourdesban. Ezeknek a kongresszusoknak a célja az, hogy megújítsák lélekben a világ keresztényeit, újra és újra elmélyítsék az eukarisztikus Jézus tiszteletét. A Lourdes-i kongresszus jelszava: „Megtört Kenvér a világ életéért” — kifejezi Jézus eukarisztikus áldozatának mélységét és megváltó értékét.

A Szentírásban a Zsidóknak írt levél az, amelyik leginkább az áldozat szempontjából szemlélteti Jézus művét: a megváltást. Mélyedjünk el néhány gondolattal az önmagát feláldozó Krisztus titkában. A levél ismeretlen szerzője *Krisztust mint az önmagát feláldozó főpapot* mutatja be, aki ugyanakkor *a hitben kitartó hűséghez és becsületes élethez ad erőt a keresztényeknek*. A bibliamagyarázók között hallható az a nehézség, hogy a Zsidóknak írt levél „*csupán az áldozat*” szempontjából értékeli Krisztus életét, tanítását, megváltó művét és ezt az áldozatot tekinti a keresztény élet lényegének, nem pedig az evangéliumi örömhírt. Ilyen felfogást képvisel — többek között — René Girard lélektani, szociológiai jellegű művében.¹ Szerinte a krisztusi örömhír lényege, hogy eltörölte az Ószövetség áldozotmtítozását és ezért nekünk sem áldozatként kell értékelnünk Krisztus művét, ki kell küszöbölnünk a „bűnbak” szemléletét és mindazt, amit áldozatként magasztaltak a keresztény kultuszban és lelkiségben. R. Girard azt vallja, hogy az áldozat mítoszát annak embertani, lélektani és társadalmi hátrányai miatt kell lelepleznünk és az örömhír nevében ki kell iktatnunk a keresztény világnézetből.

Nézzük meg, mi a helyzet az áldozat kérdésében biblikus szempontból. Albert Vanhoye, a római Institutum Biblicum tanára éppen a Zsidókhöz szóló levél alapján kiemelten hangsúlyozza Krisztus áldozatának és papságának jelentőségét az áldozati kultuszban és a keresztény lelkiségben, valamint gyakorlati életben.²

Krisztus áldozata

Az újszövetségi Szentírás több, más helyen is áldozatként említi Krisztus megváltói művét. „Húsvéti bárányunkat, Krisztust feláldozták!” (1Kor 5,7). Krisztus „szeretett minket és odaadta magát értünk jóillatú áldozati adományként az Istennek” (Ef 2,5). Szent Pál Jézus engesztelő áldozatát ugyanazzal a görög szóval (hülasztérion) fejezi ki, mint amelyet a Levitikus könyvének görög fordítása használ az ún. „áldozati tábla” jelölésére (Róm 3,25; vö. Lev 16,14). Jézus Krisztus „engesztelő áldozat bűneinkért, — írja Szent János első levelében — nemcsak a mieinkért, hanem az egész világ bűneiért is” (2,2). Az első Péter-levél tanítása is ugyanez: „Nem veszendő ezüstön vagy aranyon szabadultatok ki, ... hanem Krisztusnak a hibátlan és egészen tiszta bárányának drága vére árán” (1,18. 19). Ezeket a jelzőket (hibátlan, egészen tiszta) a húsvéti báránynak, illetve az áldozati állatnak a leírására használták.

Jézus az utolsó vacsorán az eukarisztia alapításakor a „szövetség véréől” beszél (vö. Mt. 26,28; Mk 14,24). Szavaival félreérthetetlenül utal az első szövetségkötésre, amikor a zsidó nép vezére, Mózes az áldozati állatok vérével meghintette a népet és így szólt: „Éz annak a szövetségnek a vére... melyet az Úr... kötött veletek” (Kiv 24,8). Jézus is áldozatul adta értünk életét és Istennel kötött szövetséget vérével pecsételte meg. Szeretéből fakadó önfelajánlását többször is hangsúlyozza: „Az Emberfia nem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem, hogy ő szolgáljon és életét adja váltságul...” (Mk 10,45; Mt 20,28). Mint jó pásztor „életét adja juhaiért” (vö. Jn 10,11). Helyes és a Szentírás tanításának megfelelő, ha az Úr életét — főleg szenvedését és halálát, feltámadását — *áldozatnak fogjuk fel* és az ószövetségi áldozati szokás felhasználásával közelítjük meg.

Mit jelent az áldozat a Szentírásban?

Mai szóhasználatunkban az „áldozat” valamitől való megfosztottságot, valamiről való lemondást, vagy valamilyen szerencsétlenséget jelent. Halljuk, hogy egy járványos betegség „szedi a maga áldozatait”, a gyilkos „megkínozta áldozatát”, valaki az elsőbbséget meg nem adó gépjárművezető „meggondolatlanságának esett áldozatául”. Egy nép „nagy áldozatot hoz” szabadsága kivívásáért, az egyszerű szülő „sokat áldoz” gyermekéért, a jószívű ember „minden áldozatra kész”. Az „áldozat” — latinul sacrificium — a sacer (sacra, sacrum) = szent szóból származik. A Bibliában az áldozat szentté tevést, szentté válást fejezett ki, nem értékcsökkenést, hanem *értéknövekedést jelentett*.

R. Girard viszont — csoportlélektani közelítéssel — a „szent” jelentését egybekapcsolja az erőszakkal. Egy csoporton belül támadó konfliktushelyzet a csoport tagjait arra készíti, hogy „bűnbakot” keressenek és arra ruhazzák át a bűnért érzett felelősségüket, rajta vezessék le a agresszívításukat. A csoport tagjai ezért arra szövetkeznek, hogy a bűnbakot megöljék „áldozattá” tegyék, és ezt az eljárásukat áldozatbemutatóként értékeljék. Esetlegesen felmerülő, újabb lelki válság esetén az egyszer megölt áldozatot szertartásos módon mintegy újból megölik és ezzel az áldozatbemutatóval helyreállítják a csoporttagok megbomlott, lelki egyensúlyát. Am az így megszerzett lelki béke forrása nem lehet igazi, vallásos kultusz, mivel erőszakos cselekmény: gyilkosság az alapja.

Jézus történeti szenvedésének és halálának, valamint az eukarisztikus áldozatnak ilyen értelmezése önellentmondás. Jézus Krisztus önmagát áldozta fel. Áldozata nem azonos az erőszakkal kivégzett áldozattal. Krisztus újszövetségi áldozatának kiemelkedő értéke éppen az, hogy a kiáradó túlcserélődő *isteni szeretet győzött az emberi erőszak fölött*. Isten végtelenül gyöngéd és erős szeretete feloldja az emberi erőszakot, gonosztságot.

Keresztény szempontból tehát nem fogadhatjuk el R. Girard lélektani értelmezését, amely az áldozati állat (adomány) megsemmisítésében, megölésében látja az áldozatbemutató lényeges elemét.³ Tudjuk, hogy az ószövetségi áldozat bemutatásakor sem a pap ölte meg az állatot⁴ (vö. Ez 44,10—30). Az áldozati adományt tehát nem annak megjelölése, elpusztítása teszi szentté, hanem az a tény, hogy „érintkezésbe lép az istenséggel”. Jézust nem hóhérai áldozták fel a keresztfán, ők semmiképp sem „áldozatbemutatók”.

Krisztus, a pap önmagát áldozta fel. De ez az áldozat nem önkínzás, nem is csupán passzív elszenvéde az a másoktól okozott gyötrelmeknek, hanem Jézus áldozatának az a *lényege, hogy szeretetben feltáru Isten felé és emberségébe befogadja azt a megbocsátó, isteni irgalmat, amellyel legyőzi az emberi bűnt és erőszakot*.⁵ Ha így tekintjük a keresztény áldozatot, az sohasem csupán emberi, hanem mindig *isteni cselekvés is*: Isten alakítja át az áldozati adományt és adja meg értékét. Az ember a maga részéről felajánlhat ugyan valamit Istennek, de áldozattá csak Isten teheti, csak Ő szentelheti meg, mint minden szentség forrása. Az Ószövetségben ezt az Isten részéről történő megszentelést fejezte ki az „égből alászálló tűz” (vö. Lev 9,24; 6,5k; 2Mak 1,18,22; 1Kir 18,20—40). Az Újszövetségben az égből alászálló tűz a *Szentlélek jelképe* (vö. első pünkösdkor a fellobbanó lángnyelvek alakjában száll le a Szentlélek: ApCsel 2,3k). Jézus Krisztus az „örök Lélek által saját magát adta tiszta áldozatul az Istennek, hogy az élő Istennek szolgáljunk” (Zsid 9,14). Jézus Krisztus szent emberségét ugyanis — hitünk szerint — a Szentlélek alakította áldozattá. Az ember Jézus félt a haláltól. „Földi életében hangosan kiáltozva, könnyek között imádkozott és könyörgött ahhoz, aki meg tudta menteni a haláltól, és hódolatáért meghallgatásra talált. Annak ellenére, hogy ő volt a Fiú, a szenvedésből engedelmességet tanult. Műve befejeztével pedig örök üdvösséget szerzett azoknak, akik engedelmeskednek neki” (Zsid 5,7—9). „Engedelmes volt a halálig, még pedig a kereszthalálig” — írja Szent Pál (Fil 2,8).

A Zsidóknak írt levél Jézus mindhalálig tartó *engedelmességét papi áldozatként írja le*. Jézus imájával átadja magát a mennyei Atyának, megengedi, hogy életébe belehatolva

átalakítsa azt, Isten Lelke hozza létre ezt az „áldozati alakítást”, amely Jézus szenvedésén és halálán át vezetett a feltámadásba és megdicsőülésbe. A levél szerzője ezt az „áldozattá-alakulást” egyetlen szóval fejezi ki „teleiötheisz”, ami azt jelenti: b e t e l j e s e d e t t, tökéletessé vált. Ennek az igének az Ószövetségben mindig az a jelentése: „pappá szentelni, felkenni, beiktatni” (vö. Kiv 29,9,29; Lev 4,5; 8,33; 16,32; Szám 3,3). A szónak itt kettős jelentése van: Krisztus önmagát felajánlotta az isteni átalakító cselekvésnek, „tökéletessé vált” és egyúttal „pappá szentelődött” (vö. Zsolt 110,4.), Melkizedek rendje szerint (vö. Zsid 5,9k).

A mi papunk: Krisztus

A Zsidókhöz szóló levél szerint *Krisztus áldozata* nem más, mint az ő t ö k é l e t e s m e g s z e n t e l ő műve. A papság és az áldozat összetartozik; a pap sajátos tevékenysége az áldozat bemutatása. Az Ószövetségben a papság és az áldozati állatok „megszentelése” külsőleg tisztává szenteli őket, hogy elkülönítették a „profán” világtól őket. „Lehetetlen, — írja a Zsidóknak írt levél —, hogy a bikák és bakok vére bűnök töröljön el!” (10,4). Éppen ezért „Krisztus, a ránk váró javak főpapja... nem a bakok és borjak vérével, hanem *saját vérével* lépett be egyszer s mindenkorra a szentélybe és örök megváltást szerzett. Ha ugyanis a bakok és bikák vére, meg az üsző hamva a tisztátalanokra hintve *külsőleg tisztává szenteli őket*, mennyivel inkább *megtisztítja lelkiismeretünket a holt cselekedetektől Krisztus vére*” (Zsid 9,11. 12. 13. 14). Amíg az ószövetségi áldozatok csak külső, rituális-kulturális tisztaságot és megszentelődést adtak, Krisztus vére a lelkiismeretünket tisztítja meg és szenteli meg, eltörli a „holt cselekedeteket”, — vagyis a bűnöket — és Isten előtt tesz kedvessé. „*Krisztus... egyszer áldozta fel magát, hogy sokak bűnét elvegye*” (Zsid 9,28). A levél szerzője ezért a világba lépő Jézus szájába adja a zoltáros imáját: „Áldozatot és ajándékot nem kívántál, de emberi testet alkottál nekem... Nézd, megyek Istenem, hogy teljesítem akaratodat amint a könyvtékercsben rólam írva van” (Zsid 10 5,7,8; vö. Zsolt 40,7—9). Isten előtt csak az ő *szent akaratának* önként, *szerelemből vállalt teljesítése* kedves, és ez nyit utat Isten megszentelő tevékenységének. Krisztus a főpap és az áldozat: a mi főpapunk és a mi áldozatunk. Az Atyaisten iránti készséges engedelmissége és az emberekön könyörülő, végtelen irgalma nyit utat Isten felé és az emberek felé, kapcsolja egybe önmagában Istent és az embereket. Szerevével, kereszthalálával és feltámadásával, kiottont vérével pecsételte meg Atyja iránti engedelmségét és az emberekkel vállalt szolidaritását: „Mivel szerette övét... mindvégig szerette” (Jn 13,1). Ez a szeretet meakívánta, hogy „minden tekintetben hasonlóvá váljon testvéreire, hogy irgalmas és hűséges főpap legyen és levelezkelje a nép bűneit” (Zsid 2,17). Szent embersége, amely előbb meg „szolgai alakja” volt (Fil 2,6), megdicsőült az áldozatban: „A szentség lelke szerint... a halálból való feltámadásával Isten hatalmas Fiának bizonyult” (Róm 1,4).

Így lett Krisztus, a pap, K ö z v e t í t ő Isten és emberek között. Ez a kettős kapcsolat egymásba gyökerezik és egymástól elválaszthatatlan. Krisztus papságának ebből az értelmezéséből is kitűnik, hogy téves minden olyan elképzelés, amely szerint úgy akarna valaki Isten pártjára állni, hogy szakít az emberekkel. Téves az is, hogy az emberekkel vállalt szolidaritás szakítást jelent Istennel. Jézus Krisztus kettős begyökerezettségű papsága mutatja, hogy a keresztények Isten ügye mellett és az emberek iránti elkötelezettsége azonos. Az Istenbe vetett élő hit azonosul az igazi humanizmussal. Látjuk azt is, hogy Jézus Krisztus tökéletesen engedelmeskedett mennyei Atyjának és éppen ezzel az engedelmségével lett az emberség Megváltója, Felszabadítója, legnagyobb Jótévője! Jézus Krisztus önmagán, *saját testében bemutatott áldozatán át kapcsolta össze Istent az emberekkel*. Az emberek megváltásának művét a mennyi dicsőség koronázza meg. „Ő (ti. Krisztus)... örökre megmarad, s így papsága is örökké tart. Ezért mindörökre üdvözítheti is azokat, akik általa járulnak az Isten elé, hiszen örökké él, hogy közbenjárjon értünk” (Zsid 7,24k).

Jézus Krisztusban szoros és bensőséges egységben él a mennyei Atya iránti és az emberek felé feltáruuló szeretet. A feltámadt Krisztus a tökéletes pap, mivel képes arra, hogy *egységbe fűzzön minket Istennel és önmagán át közösséget kovácsoljon az emberek között is*. Krisztus keresztje jelképezi és kifejezi ennek a két közösségnek egymásba kapcsolódását, amit a szeretet egy főparancsának kettősége is kijelent. Az *Isten felé irányuló és az emberekre áradó* (vertikális és horizontális) dimenziók érintkeznek, találkoznak Krisztusban egymással. „Elérkezik az idők teljessége és (Isten) Krisztusban, mint főben újra egyesít mindent, ami a földön és a mennyben van” (Ef 1,10). Végül „Isten lesz minden mindenben” (vö. 1Kor 15,28).

Következik ebből, hogy Jézus szenvedését és halálát sem szabad a szeretet egységéből kiszakítva szemlélnünk. A szenvedés és halál magában véve pusztító erők. Nem segítik elő sem az egyéni, sem a közösségi életet. Sőt, a szenvedő ember úgy érzi, hogy elszakad a közösségtől. Különösen pedig azoktól válik el, akik szenvedésének előidézői. A kereszten haldokló Jézus imája milyen hősiés szeretetből fakadt: „Atyám, bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit cselekszenek” (Lk 23,34). A közeledő halál előérzete pedig megkísérti az embert, hogy Isten ellen lázadjon, zúgolódjék. A halál végső próbára teszi Isten és emberek iránti szeretetünket. „Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el engem?” — panaszkodik a keresztfán végső gyötrelmében haldokló Jézus (Mt 27,46; vö. Zsolt 22,2). A szenvedés és a halál szöges ellentétben vannak az áldozattal és csak úgy lehetnek az áldozat alkotó részei, ha a szenvedő, haldokló embert átjárja Isten szeretete és az isteni tevékenység visszaadja értelmüket és értéküket. Krisztus keresztáldozatában is ez történt. A keresztre feszített Jézus testi gyöttrődései és lelki kínjai a végsőkig fokozódtak. Jézus Krisztus határtalan nagylelkűséggel vállalta mindezt az emberek Isten iránti és egymás közti kiengesztelődésének szolgálatában. *Keresztáldozatának értelme és értéke* nem az elszenvedett testi-lelki gyötrelmekben és halálban rejlik, hanem a bűn és erőszak fölött diadalmaskodó isteni Szeretetben!

Krisztus áldozata a keresztény kultuszban

Krisztus áldozatának ilyen értelmezésével a keresztény kultusz is új megvilágításba kerül. A Zsidóknak írt levél szerzője nem tagadja ugyan a régi áldozatok kultikus, külsőtisztulási értékét, de azt állítja, hogy *Krisztus áldozatával a kultuszban is döntő fordulat történt. A kereszténységben a „szentséget” nem annyira a profán világtól való „elkülönítésben” és elkülönülésben látjuk, mint inkább az Istentől adott belső megszentelődésben. Úgy is mondhatjuk, hogy a kereszténységben „nem a kultusz szenteli meg az embert, hanem az ember szenteli meg a kultuszt”, — hiszen „a szombat van az emberért és nem az ember a szombatért. Az Emberfia ura a szombatnak is” (Mk 2,27). Jézus is hivatkozott arra, hogy jó gyümölcsöt csak jó fa teremhet (vö. Mt 7,18). A belső, lelki megszentelődés a keresztény kultuszba beleviszi Krisztus áldozatának két, lényegesen jellemző vonását: az engedelmes tanulékonytságot Istentől, és a szolidaritásvállalást az emberekkel.*

Jézus Krisztus azért jött, hogy teljesítse Isten akaratát (vö. Zsid 10,7—9), „E szerint az akarat szerint Jézus Krisztus testének feláldozásával egyszer s mindenkorra megszentelődünk” (10,10). A levél írója a továbbiak folyamán arra buzdítja Krisztus híveit, hogy tegyék meg Isten akaratát (vö. 10,36), a bűn terhétől megszabadulva és Krisztus példája nyomán *kitartással fussák végig az előttük lévő pályát* (12,1), vegyék fel a bűn elleni küzdelmet (12,4) és készségesen teljesítsék annak akaratát, aki Jézus Krisztus által munkálja bennük azt, ami kedves előtte (vö. 13,21). Jézus Krisztus lesz a keresztény kultusz középpontja és közvetítője: Általa „mutassuk be szüntelenül a dicséret áldozatát: az őt megvalló ajkák gyümölcseit. A jótékonyágról és az adakozásról ne feledkeztek meg, mert az ilyen áldozat kedves Isten előtt” (13,15k). Így a vallásos kultusz nem lesz többé bizonyos, csak külsőséges szertartások végzése, hanem az egész emberi élet Istennek való átadása és erőforrása Krisztus áldozatában. Amint Krisztus is egész életét imájával tette áldozattá, a Krisztust követő ember élethivatása is hasonló: Önmagunkat, egész életünket, munkáinkat, örömeinket és szenvedéseinket áldozatul mutatjuk be Istennek Jézus áldozatába kapcsolódva, hogy embertársaink testi-lelki javát szolgáló küldetését nyerjünk Tőle. A keresztény, áldozati kultusz az egész emberi életet átforgálja Isten szeretetével.

Övakodjunk ezért különösen két túlzástól. *Kerüljük el az emberi élettől elszakító öncélú, vallásos gyakorlatokat; másrészt a vallás teljes lényegét ne kizárólag csak az embertárs szolgálásban lássuk!* Ne tekintsük fölöslegesen és értelmetlennek az Istenhez intézett imát, hálaadást, kérést, engesztelést. Mind az Isten, mind pedig embertársaink felé építendő kapcsolatunkhoz *szükségünk van Krisztusra, a pappra*, hiszen „Krisztus véérért megvan a reményünk, hogy beléphessünk a szentélybe” (Zsid 10,19). Ezt az élethez vezető utat „*saját testén keresztül nyitotta meg nekünk*” (10,20) Ő, „akit Főpapként Isten rendelt népe fölé” (10,21).

A keresztény kultusz szíve: az eukarisztia

A keresztények Krisztusnak, a főpapnak közvetítésével mutatják be életüket Istennek tetsző, kedves áldozat gyanánt. Krisztus áldozatának egyik gyümölcse ez is, hogy ez az áldozatbemutatósi lehetőség állandóan nyitva van előttünk. *Az eukarisztia Krisztus köz-*

vetítői, papi áldozatának szentsége, amely lehetővé teszi, hogy minden kor minden kereszténye bárhol a világon önmagát teljesen Krisztusnak szentelje és áldozatként Istennek felajánlja. Az eukarisztia ezért nekünk nem csupán jelképes megemlékezés, hanem Krisztus-kapcsolatunk élő valósága. Az eukarisztia minden ereje és értéke Krisztus egyetlen keresztáldozatából ered, annak kegyelmeit közvetíti és segít bennünket abban, hogy Szíve szerintive formálódjunk és elsajátítsuk áldozatos szeretetét.

A keresztiségben már „szívünk megtisztult a rossz lelkiismerettől, és testünket is tiszta víz mosta le” (Zsid 10,22). Ez kétségtelenül az első és legfontosabb szentségi beavatás, de egy életen át kitartó hűséghez nem elegendő. Folytonosan egyre megújuló érintkezésre, találkozássra van szükségünk, hogy szívünket és életünket egyre jobban magával ragadja Krisztus áldozatának lendülete. Ha minden dimenziójában igyekszünk megérteni és megélni az eukarisztiát, akkor valóban ez alkotja a keresztény kultusz szíve-közeoét. Az eukarisztia őriz meg az életben Krisztusnak és bontakoztatja ki bennünk az isten-gyermeki életet. Az eukarisztikus áldozatot bemutató pap közvetítő szerepére és a hívek együttműködésére Krisztus ad felhatalmazást, hogy „Óáltala. Övele és Öbenne” megvalósítsuk a keresztény kultuszt: az emberi élet átalakítását Isten szeretetével az Ő dicsőségére.⁶ A kultusz így járja át egész életünket és istentiszteletünk így lesz étellel teli, így egyesít Isten életével.

A Zsidóknak írt levél óva int attól, nehogy elhanyagoljuk ezt az eukarisztikus áldozatot. „Összejöveleinkről ne maradjunk el, mint némelyek szoktak, hanem annál inkább bátorítsuk egymást, minél közelebb érzitek a napot” (Zsid 10,25). — Az ilyen „elmaradás” a szentmiséről nem felel meg az isteni szeretetnek és a hit csökkenésének, a szeretet megfogyatkozásának a jele.

A Zsidóknak szóló levél arra is tanít, hogy hitelesen keresztény élet, áldozatos szeretet csak Krisztussal, az örök főpappal való eleven életegységben valósítható meg. Isten szeretete Krisztus egyetlen keresztáldozatában győzött a bűnös világon, a sátánon és a halálon. Ez az egyetlen áldozat azonban áttöri a tér és idő véges kategóriáit és az eukarisztikus közösségekben a Szentlélek erejében valósítja meg az önmagát értünk áldozatul adó Jézus parancsát: „Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre!” „Valahányszor ugyanis e kenyeret eszitek és e kehelyből isztok, az Úr halálát hirdetitek, amíg el nem jön” — írja Szent Pál a korintusi híveknek (1Kor 11,26). Az Úr halála pedig áldozati halál volt értünk, irántunk való szeretetből, amint az eukarisztia alapító szavaiból is kiderül („testem, mely értetek adatik, vérem, mely, értetek kiontatik”) (vö. Lk 22,19—20; 1Kor 11,24). Jézus Krisztus áldozata így éri el a mi szívünket, így folyik bele a mi életünkbe is.

„Jézus Krisztus ugyanaz tegnap, ma és mindörökké” (Zsid 13,8). Szeretete, áldozata is ugyanaz. A világnézetek zűrzavarában „ne hagyjátok, hogy különféle, megtévesztő tanítások félrevezessenek benneteket. Mert jó, ha az ember kegyelemmel erősíti a szívét, ahelyett, hogy (áldozati) ételekkel erősítené... Olyan oltárunk van, amelyről az nem ehetik, aki a sátornak szolaál” (Zsid 13,9—10).

Áldozatos szeretetből táplálkozó életünk kiapadhatatlan, élő forrása: Jézus Krisztus egyetlen, örök és végtelen értékű áldozata, amelybe az eukarisztikus áldozaton át kapcsolódunk bele. „Én meg, ha felemelnék a földről, mindeneket magamhoz vonzok” — mondja Jézus (Jn 12,32). Jézus Krisztus, Isten egyszülött és megtestesült Fia — aki „e egyetlen áldozatával örökre tökéletessé tette a measztentelket” — (Zsid 10,14), a „megtört Kenyér a világ életéért” a „mennnyből alászállott élő kenyér. Aki e kenyérből eszik, örökké él. A kenyér, amelyet adok a testem a világ életéért” (Jn 6,51).

Az eukarisztikus Krisztuson át belehatol Isten szeretete és jóra segítő kegyelme az életünkbe. „A békesség Istene, aki Jézust, a mi Urunkat a juhok nagy pásztort az örök szövetség vére által feltámasztotta a halálból, tegyen készséggé titeket minden jára, hogy teljesítsétek akarátát. Munkálja bennünk Jézus Krisztus által mindazt, ami kedves előtte” (Zsid 13,20k).

Jegyzetek:

1. René Girard: Des choses cachées depuis la fondation du monde, Grasset, Paris, 1978.
- 2. Albert Vanhoye: Sacerdoce du Christ et culte chrétienne selon l'Épître aux Hébreux, Christus, No 110. 1981. április, 216—230.
- 3. R. Girard: i. m. 249.
- 4. Vö. Roland de Vaux: Les institutions de l'Ancien Testament, Paris, II. 1960. 292.
- 5. Vö. A. Vanhoye: i. m. 220.
- 6. Vö. A. Vanhoye: i. m. 230.

ISTEN LELKÉNEK JELENLÉTE

„Minden jó adomány felülről van, a világosság Atyjától” (Jk 1,17). Isten a kezdeményező a teremtésben, Ő ad mindennek táplálékot és életet (Zsolt 104.). Isten az üdvösség kezdeményezője is. A Szentlélek „az egyházat ellátja és irányítja a különféle hierarchikus és karizmatikus adományokkal” — tanítja a 2. Vatikáni zsinat (Lumen Gentium 4.).

A *karizma* szó gyökere a görög *charis*, s ez azt jelenti: kedvesség, jóakarát, kegyelem. Az Újszövetségben azt a kegyelmi adományt jelenti, amit Krisztus hoz nekünk (Róm 5,15). A legfőbb ajándék maga a Szentlélek, aki kiáradt szívünkbe és eltölti szeretettel (Róm 5,5). A Szentléleknek a jelenlétét, és az ebből eredő kegyelmi ajándékokat szokta a Szentírás, különösen a páli levelekben a karizma kifejezéssel jelölni.

Isten Lelkének jelenléte már az Ószövetség folyamán rendkívüli adományok alakjában nyilvánult meg. Kiválasztott prófétái éleslátással jövendöltek például Michajehu Achabnak (1Kir 22,28); Illés titokzatos fölemelkedése (1Kir 18,12), Ezekiel elragadtatása (Ez 3,12) a Lélek műve. Joel prófeta megígéri, hogy a messiási időkben „kiárasztom lelkeimet minden testre, fiaitok és leányaitok jövendőlni fognak, véneitek álmodnak, ifjaitok látomásokat látnak” (3,1). Szent Péter pünkösdi beszédében hivatkozik is erre, mikor a beteljesedés nyilvánvalóvá lett (ApCsel 2,48—11). A Galata levél említi, hogy Krisztus „a Lelket adja nektek és csodákat művel köztetek” (3,5). Az 1Kor 12. és a Róm 12. pedig felsorolja a különböző lelki adományokat. A Szentlélek kiáradását Szamariában is különleges jelek kísérték (ApCsel 8.). Szent Pál Efezusban tizenkét emberre „ráterte kezét, és szállt rájuk a Szentlélek, megkapták a nyelvek adományát és prófétáltak” (ApCsel 19,6).

Az eddigiekből felvázoltuk, hogy a karizmák az Isten Lelkének az egyes hívőre gyakorolt hatásai. Ezeket sem kiérdemelni nem lehet, sem előrelátni; nem szerezhetjük meg őket szentségek vételével sem. Mégis számolnunk kell létükkel, mert éppúgy hozzátartoznak az egyház életéhez, mint az egyházi hivatal és a szentségek. A karizmák arra irányulnak, hogy láthatóvá és hihetővé tegyék az egyházat mint „Isten szent népét”, s ezzel segítik az egyházi hivatal feladatai végzésében. Jellemző a karizmák megjelenési formájának újszerűsége, mert mindig újból és újból kell fölfedezni, hogy itt valóban a Szentlélek szól. A karizmák jelzik, hogy a Szentlélek új ösztönzéseket kíván adni az egyháznak: így akarja az egyházat mindenkor jelenével szembesíteni, azzal bensőségebben összekapcsolni.

Szent Pál 1Kor 12. alapján különböző karizmákat sorolhatunk fel: 1. A *bölcsesség* a legmélyebb misztériumok kinyilatkoztatása, a természetes erővel meg nem szerzhető igazságok birtokbavétele, de nem az értelem belátása alapján, hanem inkább a szív tapasztalata: „Izleljétek és lássátok, mily édes az Úr” (Zsolt 33,9.). — 2. A *tudás* (gnózis) a belső összefüggések felfogása, képesség, mely a legfontosabb keresztény igazságokat világossá teszi. Tökéletesíti a hit erényét, mert képesít arra, hogy a teremtett dolgokat Istenhez való viszonyukban helyesen ismerjük meg. — 3. A *hit* olyan megrendíthetetlen meggyőződés, amely még rendkívüli dolgokra is képes. — 4. A *gyógyítás* adománya méga csodatételre is képesít. Például a béna meggyógyítása a templomkapuban (ApCsel 4,30). — 5. A *csodatevés* Isten országát bizonyító jel. Például Szent Péter halállal bünteti Ananiást és Szafirát (ApCsel 5.). — 6. A *prófétálás* adománya, amikor valaki „az emberek épülésére, buzdítására és vigasztalására beszél” (1Kor 14,3), behatol a rejtett gondolatokba, a szív titkaiba (1Kor 14,24kk), felismeri Krisztus titkait (Ef 3,5), elmondja a jövendőt is (ApCsel 11,27). — 7. A *szellemek elbírálásának* adománya azt különbözteti meg, hogy a próféták valóban Istentől indítatva szólnak-e (1Jn 4,1). — 8. A *nyelvek adománya* extatikus beszéd titkos nyelven. Maga Szent Pál is tudott az elragadtatás nyelvén szólni (1Kor 14,18). — 9. Külön adomány volt ezeknek az elragadtatott beszédeknek az értelmezése.

A Római levél 12. fejezete bővíti a kegyelmi adományok körét. Nemcsak a rendkívüli karizmákat, hanem az egyház rendszeres szolaálatának lelki adományait is ide sorolja: „Aki prófétálást kapta, tegyen tanúságot a hit szerint, aki tisztséget kapott, töltsse be tisztségét, aki a buzdítás ajándékát kapta, buzdítson, aki jótékonykodik, tegye egyszerűségben, aki előljáró, legyen gondos, aki irgalmasságot gyakorol, tegye örömet.”

Mind az 1Kor 12., mind a Róm 12. a kegyelmi adományokat együtt tárgyalja Krisztus Testének tanításával. Az emberi test hasonlata könnyebben megérteti, hogyan vonatkozik minden isteni adomány ugyanarra a célra: az egyház hasznára, építésére. Szent Péter első levele is ezt hangsúlyozza: „Aszerint, hogy ki-ki milyen lelki ajándékot kapott, legyenek egymásnak szolgálatára, hogy az Isten sokféle kegyelmének, jó letéteményesei

legyetek. Aki beszél, az Isten szavait közvetítse. Ha valaki szolgál, azzal az erővel szolgáljon, amelyet az Isten ad neki, hogy így minden az Isten dicsőségére váljék. Jézus Krisztus által..." (4,10—11). Bár a rendkívüli és a rendes karizmákat az egyesek kapják, mégis a közösségen belül kapják és a közösség javára. Fontosak az egyházi közösség számára is. Szent Pál egyenesen buzdít elnyerésükre: „Igyekeztek a lelki adományokat is elnyerni” (1Kor 14,1). „Törekedjétek prófétálásra és ne akadályozzátok meg az elragadtatás nyelvén szólást” (u. o. 39). Erre vonatkozik a Tesszaloniki levélben is a figyelmeztetés: „A lelket ki ne oltásotok; és a prófétai beszédet ne vessétek meg” (5,19—20). Óvja a közösséget, nehogy ellenálljon a Szentlélek indításainak, melyeket a karizmatikusok közvetítésével nyújt az egyháznak, mert rajtuk keresztül a megmerevedéstől óvja, lelkesíti, új feladatokra lendíti.

„De minden illő módon és rendben menjen végbe” (1Kor 14,40). Legtöbb gondot az elragadtatott beszéd okozta, mert aki idegen nyelven szólt, az ugyan lehetett „a hitelenek számára csodajel” (22), de ha a közösség nem értette, hogy mit mond, vagy mit imádkozik, akkor nem merített belőle hasznot: „nem épül rajta”. „A közösségben inkább szölköt érthető szót, azért, hogy másokat tanítsak, mint tizezer szót az elragadtatás nyelvén” (19). Pál előírta azt is, hogy ne egyszerre, hanem sorjában szólaljanak meg, és „valaki magyarázza meg” (13). „Ha nem akadna magyarázó, hallgassanak az összejövetelen” (28). De ez csak a közösség előtti elragadtatott beszédre vonatkozott, mert mindjárt hozzáfűzte: „beszéljenek maguknak és az Istennek” (28). Nem fojtotta el őket, csak az érthetőség határai közé szorította a közösség előtti megnyilvánulásukat.

Ugyanígy a prófétai megnyilatkozások számára is az egymásutánosság rendjét írta elő, és azt, hogy a beszélőt a többiek bírálják meg (29). Már az öszöveségi próféták között is nagy problémát jelentett, hogy ki az igazi próféta, kin keresztül szól valóban az Isten, — és kik a hamis próféták. Gondoljunk csak Jeremiás küszködéseire. Az első keresztény közösségek is félték a hamis próféták befurakodásától. A *Didakhé* ezért külön fejezetet szentel a próféták megkülönböztetésének módjára (XI): „Ha érkezik hozzátok valaki és tanítja mindazt, amiről fentebb szó volt, azt fogadjátok be! Ha viszont felforgatja azt, és mást tanít, hogy bomlasszon, ne hallgassatok rá! Ha ellenben azért tanít, hogy benneket az Úr ismeretét és igazságosságát gyarapítsa, úgy fogadjátok, mint magát az Urat! Az apostolokkal és prófétákkal az evangélium rendelkezésének megfelelően járjatok el. Minden apostolt, aki hozzátok érkezik, úgy fogadjátok, mint az Urat magát! De egy napnál tovább ne maradjon! Ha esetleg szükséges, maradjon még egy napot; ha azonban már három napig marad, akkor hamis próféta. Amikor az apostol elmegy tőletek, ne vigyen magával mást, csak kenyeret addigra, amíg szállást talál. Ha pénzt kérne, hamis próféta. Ne tegyetek próbára egyetlen olyan prófétát sem, aki a Lélekben szól, és meg ne ítéljétek! Minden bűn megbocsájtatik ugyanis, de erre nincsen bocsánat. Ezzel szemben, nem mindenki próféta, aki Lélekben szól, csak akkor, ha erkölcsi ugyanazok, mint az Uré. Az erkölcsökről lehet felismerni a prófétát és a hamis prófétát. Próféta továbbá mindaz, aki a Lélekben asztalt készít, de nem maga eszik róla, ellenkező esetben hamis próféta. Azok, akik az igazságot tanítják, mind próféták, de ha nem cselekszik azt, amit tanítanak, hamis próféták. Minden igaz, kipróbált próféta az egyház kozmikus misztériumának javára cselekszik, de mert nem tanítja, hogy azt kell tenni, amit ő tesz, azért még meg ne ítéljétek! Istennél van ítélete. Így tettek a régi próféták is. Amelyik viszont elragadtatásban szólna így: pénzt adj nekem, vagy más valamit, arra ne hallgassatok! Ha ellenben más rászorulóknak miatt kérne, hogy adjatok, akkor senki ne ítélje meg őt!”

Ebből a fejezetből világosan látszik az első keresztények magatartása a karizmatikusokkal kapcsolatban. A legfontosabb ismérv volt, hogy a próféta ne térjen el a hitalapoktól. „Ha valaki más evangéliumot hirdetne nektek, mint amit tőlünk hallottatok, átkozott legyen!” (Gal 1,9). *Antióchiai Szent Ignác* is azt mondja: „Idegen tanokkal meg ne tévesszenek titeket” (Magn. VIII. 1.). Ha a próféta a hitet gyarapítja és az Úr ismeretét erősíti, akkor igaz próféta és érdemes meghallgatni, de ha új, a hitletéteményt felforgató tanokkal jön, akkor el kell utasítani. A másik ismertető jegy az erkölcsi tisztaság. „Ha a Lélek szerint élünk, viselkedjünk is a Léleknek megfelelően” (Gal 5,25). Ha önzetlenül viselkedik, ha nem akar a közösség terhére lenni, akkor igaz próféta. *Hermas Pastora* is ezt tartja fontosnak: „Cselekedetei és az élete alapján tedd próbára mindazt a prófétát, aki a Lélek hordozójának tartja magát! Te pedig annak a Léleknek higgyél, aki Istentől jött, akinek van ereje. A földies és üres léleknek semmit se higgyél el, mert az ilyenben nincs erő, az ördögtől származik ez” (43,16—17). A harmadik és legbiztosabb ismertető jegy, hogy az „egyház kozmikus misztériumának javára cselekszik”. Ha a közösséget lelkesíti, javítja, egységét kovácsolja, szellemi javakban gazdagítja, akkor Isten Lelkét hordozza a próféta, de ha zavart, egyenlenséget, széthúzást, vezetőknél

elleni lázadást okozó tevékenysége, akkor biztos, hogy nem az Isten szava szól belőle. Ezt felelni a közösség vezetői képesek és kötelesek. Szent Pál is, mint a korintusi közösség vezetője teremt rendet a karizmatikusok között, s ez azóta is az egyház vezetőinek feladata. Ugyanakkor figyeljünk fel a kemény figyelmeztetésre is: „Aki a Lélekben szól, meg ne iteljétek!” A karizmatikusok által megszólaltató Szentlélek indításait nem szabad visszautasítani, mert a Szentlélek elleni bűn megbocsájtathatlan (Mt 12,31).

A pasztorális levelek az egyházi hivatalt is, mint karizmát említik: „Ne hanyagold el magadban a kegyelmet, amelyet a prófétai szó alapján a papságra felavatott keztöltételei nyertél” (1Tim 4,14). Más helyen: „Eleszd föl magadban Isten kegyelmét, mely kézföltételem folytán benned él” (2Tim 1,6). Mindkét helyen a kegyelem szó az eredeti görög szövegben: karizma. Az egyházi hivatal: püspökség, papság, diakonátus méltán sorolható a karizmák közé, mert a karizma két biztos ismertető jele megvan benne: a Szentlélektől ered. „Isten az erő, a szeretet és józanság Lelkét adta nekünk” (2Tim 1,7). Másrészt pedig az egyházi közösség szolgálata: „Magadat is, hallgatóságaid is üdvösségre segített”, (1Tim 4,16). Az Efezusi levél ugyan nem használja a karizma szót, de az Ur főemelt adományaként említi, hogy „Ő nemelyeket apostolává, másokat prófétává, ismét másokat evangélistává, pásztorrá és tanítóvá tett, hogy szolgálatuk betöltésére neveljék a szenteket, és fölépítsék Krisztus Testét” (4,11). A többi karizma között sorolja fel a pásztori, a vezetői szolgálót. Ehhez a pasztorális levelek azt az újat adják hozzá, hogy ez a karizma a kézföltéttel továbbadható.

A különböző karizmák bemutatása után Szent Pál biztat, hogy „törekedjétek értéke-sebb adományokra = karizmákra!” (1Kor 12,31). És a mindennek magasabb utat, a szeretet útját mutatja meg. Ez valóban a legkiválóbb karizma. A szeretet Lelke önti belénk. „A szeretet mintegy az az anyag, amelyből az összes kegyelmi adományok kialakulnak, a léleknek az a sajátossága, mely az újjászületés gyümölcse és amiben a Szentlélek lakozik... Szeretünk anélkül, hogy okunk lenne rá, szeretünk, mert a természetünkhöz tartozik, hogy szeressünk; és a természetünk, mert a Szentlélek Isten tette természetünkhöz” (Newman Breviárium 117. o. Szent István Társulat 1977). A szeretet egységesítő erő, tehát a legtökéletesebben szolgálja Krisztus Testének, az egyháznak minél szorosabb összetartását, összefonódását. A szeretet talaján fejlődnek ki a „Lélek gyümölcsei” (Gal 5,22). Ha mélyebben vizsgáljuk a Szentlélek működését, hogy a történelem folyamán milyen adományokkal ajándékozta meg a kereszténységet, akkor ma olyan jelenségeket is karizmának ítéltünk, melyeket Szent Pál akkor még nem sorolt fel. Ilyeneknek vehetünk bizonyos rátermettségeket egyes, a közösséget építő hivatások körében. Ilyen az elhivatottság a szerzetesi életre, de annak vehejük a keresztény házasságra való elhivatottságot is. Jelek ezek, melyek az egyházat építik a szeretetben, és ebben a világban Isten szeretetét és hűségét tanúsítják. Személyes kegyelmi adományokként, karizmákként értékelhetjük ezeket is, mert a hitet, a reményt és a szeretetet szilárdítják meg az egyházban. Ezek a karizmák is alapot nyújtanak ahhoz, hogy megcsodáljuk, megköszönjük, hogy maga az Isten van közöttünk és tevékenykedik általunk.

Szent Pál buzdít, hogy *törekedjünk* a karizmákra: Törekedjétek a szeretetre, de igyekezzetek lelki adományokat is elnyerni (1Kor 14,1). Ez a törekvés tulajdonképpen buzgóságunk fokozása. A világ törekszik tekintélyre, tiszteletre, címre, hatalomra. A keresztény törekvés, a keresztény buzgóság sem elégedhet meg csupán a bűnök kerülésével, de még azzal sem, hogy csak saját üdvösségünkkel törődünk. Krisztus tüzet jött gyújtani a földön (Lk 12,49), és felhív minket is arra a munkára, hogy tegyük teljessé a teremtéssel elkezdődött és a megváltással megújított isteni művet. Minél többet merítsünk az Isten Lelkéből, hogy az Ő erejével Krisztus művét egyre közelebb vigyük céljához.

A buzgóság sokszor magában hordozza a veszélyt, hogy „zelotizmussá” lesz. Ez az egész közösség kárára válhat. Az apostol el akarja kerülni ezt a veszélyt, amikor a buzgóság, a lelkesedés feltételül a szeretetet teszi. Minden törekvés, hogy „nagyobb eredményeket” érjen el az egyház életében, attól nyeri értékét, hogy a szeretet van-e alappozva. Ebben az értelemben lehet a szeretetet „alap-karizmának” nevezni. Nagyobb karizmákra törekedni helyes módon csak az tud, aki mint lelki ember = pneumatikosz (Gal 6,1) a Szentlélektől vezetett, szeretetben ágyazott életvitelen fáradozik.

Az egyház első századaiban szükségesnek tartotta a Szentlélek a rendkívüli karizmák osztogatását, hogy „a hitetlenek számára csodajel” legyen (1Kor 14,22). Az egyház történelmének minden korszakában feltűntek a Szentlélek rendkívüli jelei, de ugyanakkor bőven árasztotta azokat a lelki adományokat is, melyek ugyan nem feltűnően, de a hívek életében *állandóan* építették Isten országát, mely közöttünk van. „A Szentlélek, aki manapság egyre jobban tudatosítja a világiakban saját felelősségüket, és mindenütt Krisztus és az egyház szolgálatára ösztönzi őket”, „a hívőket apostolkodásukhoz különleges

adományokkal is ellátja, ...ezeknek a kegyelmi ajándékoknak, még az egyszerűbb karizmáknak az átvételéből is származik minden egyes hívőnek az a joga és kötelessége, hogy ezeket az emberek javára s az egyház építésére fordítsa az egyházban és a világban. Történjék ez a Szentlélek adta szabadsággal, aki „ott fúj, ahol akar” (Jn 3,8), és egyszersmind szent közösségben Krisztusban testvéreikkel, főképpen pedig lelkipásztorokkal, akikre tartozik, hogy megítéljék igaziak-e a kegyelmi adományok, rendezett módon történik-e felhasználásuk; nem azért, hogy kioltás a Lelket, hanem hogy mindent felülvizsgáljanak és a jót megtartsák” (Apostolicam actuositatem 1. és 3.) — így tanítja a 2. Vatikáni zsinat.

Ha Mt 5,3-t nem a megszokott módon fordítom, hanem így: „A szegények a Lélekben boldogok”, akkor megértem, hogy igazán gazdaggá, boldoggá a Szentlélek teszi azokat, akik nyitott szívvel fogadják be az Ő indításait.

Források

Lexikon für Theologie und Kirche. Herder, 1931. — *Rahner—Vogt*: Teológiai Kiszótár. Szent István Társulat, 1980. — *J. Kremer*: „Eifert um die grösseren. Charismen!” (Theologisch-praktische Quartalschrift 1980/4.) — *Vanyó László*: Apostoli Atyák. Szt. István Társ. 1980.

Fülöp Béla

„MEKKORA VISSZHANGJA támadt a *Pacem in terris*nek! Magam részéről ebben a dokumentumban mindenk felett szerény példáját kívántam nyújtani annak, amit egész szegény életemen át kerestem: példát a „békeszerető emberről, — de bono homine pacifico.”

...Az emberek jogaihoz hozzátartozik, hogy az Istent is, mint lelkiismeretük helyes normáját, tisztelhesék, és a vallást egyénileg és nyilvánosan megvallhassák. Mert amint szépen tanítja Lactantius, ez a körülmény tesz minket alkalmasakká, hogy a minket teremtő Istennek a jogos és köteles tiszteletet megadjuk. Őt egyedül elismerjük, Őt kövessük. A megvallásnak ezzel a kötelékével vagyunk Istenhez kötve, ahonnan maga a vallás is a nevét kapta. Ugyanerről ír halhatatlan emlékü elődünk, XIII. Leó: Mert ez az igazi, Isten fiaihoz méltó szabadság, amely az emberi személy méltóságát a legbecsületesebben megvédi, minden erőszaknál és jogtalanságnál nagyobb: az Egyház előtt ez mindenkor kívánatos és fölülte drága. Ilyen szabadságot követeltek maguknak mindig az apostolok, ezt szentesítették a hitvédők írásaikban és megszentelte nagyszámú vértanúsereg a vérevel...

Az emberi személy méltóságával együtt jár az a jog, hogy az államügyekben tevékenyen részt vegyen, és azt a polgárok közjára fordítsa. Mert amint boldog emlékü elődünk, XII. Pius mondja, annyira távol van az, hogy az embert mint ilyet csupán a társadalmi élet tárgyának vagy tehetetlen elemének kellene tartani, sőt sokkal inkább, mint annak alanyát, alapját és célját kell értékelni...

Abból pedig, hogy a tekintély Istentől származik, egyáltalán nem következik az, hogy az embereknek nem lenne meg a joga megválasztani azokat, hogy kik álljanak az állam élén, és milyen legyen az állam formája, és meghatározni a gyakorlandó hatalom szabályait és határait. Ebből következik, hogy az előadott tanítás bármilyen igazi népi állam kormányzási formájával összeegyeztethető.

XXIII. János *Pacem in terris* enciklikájából.

TEOLÓGIAI-LELKIPÁSZTORI KÉRDÉSEK

A BIBLIAI SZÖVEG KÜLÖNBÖZŐ ÉRTELMEI ÉS A PRÉDIKÁCIÓ

Ha röviden szeretnénk összefoglalni a mai egzegézis eredményeit, akkor a következő súlypontokra mutathatunk rá: Az olvasó a Szentírás kézbevételekor eisorsorban egyrjta *irodalommal* találkozik. Első feladata, hogy meghatározza az olvasott szakasz irodalmi sajátosságát és mutáját. Csak ezután, egy második munkamenetben kerülhet sor az irodalmat megeioző vagy annak alapjául szolgáló történelem felülvizsgálatára. A következőkben felvetődik az a kérdés, mit is akart mondani és közölni az író, milyen *üzenetet* akart átadni az utokornak. A meyeőbbre nezo olvasó ezutan megfontolja, milyen *jelentosege* van ennek a híradásnak a *ma élő* ember számára és milyen *következmények* adódnak abból akár a hittel való elfogadás, akár a tudatos visszautasítás esetében.

Ez a négy munkatolyamat vagy nézőpont kétségtelenül rokon vonásokat hordoz a középkorban kidolgozott értelmezési szabályokkal. A középkor átvette és továbbfejlesztette a patrisztikus korban telmerülő kérdéseket, majd megkülönböztette az ún. „negyete írásértelemet”. A jeleniegi hermeneutika természetesen nem a középkori hagyományokhoz kapcsolódva fejlesztette ki a maga szabályait, hanem önállóan, a történeli, nyelvészeti, szellemtudományi, teológiai és filozófiai módszerek alapján. Mindazonáltal az eredmény megiehetosen ügyelemre méltó, mert egyáltalán nincs olyan távol a hagyománytól, miként azt eleinte sokan gondolták. A különbözőséget természetesen nem kell látatlanba vennünk. A mai egzegézis számára kétségtelenül gondosan kidolgozott irodalmi és történeli módszerek állnak rendelkezésre. Ezze szemben a középkor primitívebb módszerekkel dolgozott, ami ezután önkényes magyarázatokhoz és legtöbbször az „írásertelmek” mechanikus alkalmazásához vezetett.

Ha a következőkben a *prédikáció* (!) *oldaláról* közelítjük meg az egzegézis eredményeit és módszereit, akkor ne riadjunk vissza attól, hogy ezt éppen a negyete írásertelem kapcsán tegyük meg. Egészen világosan ki fog derülni, hogy a katolikus ember teljességgel a nagy egyházi hagyomány keretében végzi a szentírásmagyarázatnak ma sokszor *újszerűnek* tunó feladatát. Ha fontolóra vesszük a hagyománnyal való közös mozzanatokat, akkor nem fogjuk az újabb szentírásmagyarázatot elhamarkodottan az egyházi hagyománytól és a katolikus gondolkodásmódtól való elpártolással vádolni s a különbségeket is nyugodtabban vehetjük szemügyre.

1. *Irodalmi értelem* (*S e n s u s l i t t e r a l i s*.) Amikor az igehirdető a szentírási szöveg felé fordul, tudatosítani kell, hogy mindenek előtt egy *irodalmi szövegrészlet* fekszik előtte. Tehát elsősorban nem a történelem, nem a históriai esemény ötlík a szemünkbe, hanem adott esetben annak irodalmi leírása. Minden történetiség csak az irodalom közegében válik kézzelfoghatóvá. De azt is tudjuk, hogy itt nem egyszerű történelemmel állunk szembe, miként emberek között az éppen lehetséges, hanem egy olyan történelemmel, amelyben az Istennel találkozunk. Jelenlétét és működését azonban csak a próféta szeme láthatja meg és sugalmazott szava adhatja tudtunkra. Ezt a folyamatot teológiailag kinyilatkoztatásnak, irodalmilag pedig értelmezésnek nevezzük. A hívő ember számára a döntő mozzanát éppen ebben a magyarázó és közvetítő szóban, üzenetben van. Az események és értelmezésük csak a leírás révén érkeznek el hozzánk.

A középkor a betű szerinti értelem alatt azt értette, amit a leírás szavai a maguk összefüggésében kifejeznek. Ma ezt úgy mondhatnánk, hogy a szöveg szerinti értelem megállapításában megragadjuk a *szöveg irodalmi helyzetét*. Mit tartalmaz a szöveg? Milyen történeli és kulturális háttérrel kell feltárnunk ahhoz, hogy a félreértéseket elkerüljük? — az ilyen kérdések tisztázása segíti elő a szöveg jobb megértését. A Bibliát tolmácsoló igehirdetőnek is ismernie kell a mai bevezető szentírástudomány álláspontját. El kell sajátítania a kommentár-olvasás művészetét. Meg kell határozni a szövegrészlet irodalmi műfaját és emellett elfogulatlanul kell alkalmazni az egzegézis módszereit és eredményeit.

A *formatörténeti* módszer egy adott szöveg esetében megkérdezi: milyen irodalmi *forma* vagy műfaj előtt állok? Mi az adott szöveg *története*: kezdve az első szóbeli elbeszéléstől és továbbmondástól, az első írásos lejegyzésen, fordításon át a helyi gyűjteménybe való felvételen keresztül, egészen az evangéliumokba történő bedolgozásig? Az ószövetségi szövegek mögött évszázados történelem húzódhat meg, melynek gyakran érdekfeszítő folyamatairól csak a formatörténeti vizsgálódás adhat felvilágosítást. A három nagy evangélium (Mt, Lk, Jn) mögött is közel 60 éves mozgalmás múlt rejlik. A formatörténeti vizsgálódás az irodalmi szempontok alapján éppen azt kutatja, amit teológiailag *hagyománynak* nevezünk. Ugyanakkor a szöveg formatörténeti megközelítése betekintést enged a legkorábbi közösségek életébe, amelyekben még Jézus nyilvános működésének szentanói éltek. Ez a kutatási terület megtanít bennünket arra, hogy a kezdet egyházát szeressük, problémáit és törekvéseit megértsük és azokat szent irataiban felismerjük.

A *szerkesztéstörténeti* vizsgálódás azután a szövegrészletnek a hagyománytörténetben bekövetkezett végső állapotát elemzi. Azt kutatja: milyen helyet szánt ennek a szövegnek a végső szerző? Hová is illesztette be azt? Milyen hangsúlyt adott neki, milyen új tartalmat? Milyen szövegrészletek között található (a szövegösszefüggés kérdése)? Milyen összmunka jött létre ebből. Milyen célkitűzések jelennek benne? Ezek a kérdések megtanítottak bennünket arra, hogy az evangélisták irodalmi és teológiai sajátosságait újszerűen lássuk. Tudjuk, hogy nemcsak Jézus, Pál és János voltak az ősegyház nagy „teológusai”, hanem Márk, Máté és Lukács is. Természetesen teológiájukat nem tudják olyan közvetlen tételekben előadni, mint például Pál. Közvetett módon kellett beszélniük, tudniillik a hagyományanyagon, annak tudatos szerkesztésén, elrendezésén, továbbá hozzáfűzött mondatokon, megjegyzéseken s összegezéseken, valamint a szövegváltoztatásokon és újbóli hangsúlyozásokon stb. keresztül. A szerkesztő teológiai munkájának kutatása a legújabb egezetikai törekvésekhez tartozik.

Az irodalmi vizsgálódás nagyon széles körű és gazdag. A módszertani nehézségek sem csekélyek. A lelkipásztornak azonban nem kell elcsüggednie. Hiszen ezt a munkát nem neki kell elvégeznie, elvégzik ezt az egzegéták. Az igehirdető lelkipásztor természetesen igénybe veheti a szakemberek szövegmagyarázatait és tanulmányait.

2. *Lelki értelem* (S e n s u s s p i r i t u a l i s). Ennek az írásértelemnek a gondolatát a középkor az egyházatyáktól vette át. Ők a *sensus pneumatikos* alatt azt értették, amit a Szentlélek a hívőknek itt és most ténylegesen mondani akar a maga szellemi módján. A modern egzegézis is keresi a szavak által kifejezett személyek, tettek vagy dolgok „teljesebb értelmét”. Mit akar a szent szerző mondani? Miért áll ez a szöveg a Bibliában? Mi az alapgondolat és a hitbéli kijelentés? — elsősorban az ilyen kérdések alapján keressük manapság a szöveg mélyebb, „lelki” értelmét. Itt tehát a Szentírás *teológiai* dimenziójáról van szó. Ez világosan kiderül a Jelenések könyvének hét leveléből. Azt olvassuk ugyanis ott: „Akinek füle van, hallja meg, mit mond a Lélek az egyházaknak!” (2,7. és másutt). De a tulajdonképpeni szöveg maga Krisztus, hiszen ő mondja az előbbi szavakat is. A megdicsőült Úr beszél az egyházakhoz a Szentlélekben — de irodalmilag tekintve ki által? János próféta révén. János tudja, hogy tulajdon szavain keresztül az Úr Jézus beszél a Szentlélekben az egyházakhoz. A „lelki” szó tehát azonos a látnok állításaival. A Szentírás „lelki” értelme, üzenete tulajdonképpen az, „amit a szent írók valóban mondani akartak és amit szavaik (!) által jónak látott kinyilatkoztatni az Isten” (DV 12.).

Az igehirdetőnek is ismernie kell a prédikáció alapjául szolgáló szövegek teológiai mondanivalóját. Ez azt jelenti, hogy éppen a szent írók állításai és szándéka legyen egyúttal az igehirdető álláspontja és kiindulópontja. Kérdése elsősorban ne arra irányuljon: „mi történt?”, hanem: „mi az eszmei mondanivaló?”. A történeti kérdésfelvetések tisztázását nem annyira a prédikációban, mint inkább a katekézisben kell elvégezni. Az igehirdető is történelmet prédikál, de az evangélisták által már értelmezett történelmet! A szentírásmagyarázat kifinomult módszerei alapján ma már kísért az a gondolat, hogy a lelki értelmet a fantáziának, vagy egyszerűen a szentírásmagyarázó és az igehirdető önkényének kiszolgáltassuk, miként az egyházatyák prédikációiban még gyakran feltűnik. Az eszmei, lelki mondanivaló megtalálásában is segítséget jelenthetnek a kommentárok és a biblikus teológiai munkák olvasása.

A tényleges mondanivaló kifürkészését és kiemelését tűzte ki célul kezdettől fogva a Szentírás ún. „mitosztalanításának” a programja. Kár, hogy ez a fontos célkitűzés a félreértések miatt inkább vita tárgya lett, mintsem közös feladat. A *törekvést* mindenképpen pozitíve kell értékelnünk. A vizsgálódás programját három kérdés köré csoportosíthatjuk: Mit akar a szöveg valóban mondani? Mi benne a szabatos állítás, a jelképes beszéd, a történeti események egyszerű ábrázolása? Milyen korhozkööttséget és milyen hagyományos szellemi áramlatokat tükröznek az egyes kifejezőeszközök?

3. *Eszkatologikus-üdvösségi értelem* (*Sensus eschatologicus*). Ez a perspektíva a bibliai üzenet *jelentőségét* hangsúlyozza a hallgató számára. A középkor itt elsősorban reményünk tárgyára gondolt. Joggal tette ezt, mert a Szentírásban nem csak és nem elsődlegesen állításokról, ismeretközlésekről van szó, hanem egy valóság megközelítéséről: itt az Isten és az ember találkozása megy végbe. A bibliai tanítás jelentőségét abban az értelemben nevezhetjük *eszkatologikusnak*, hogy itt az ember végleges, korlátlan üdvösségének bemutatásával áll szemben. Az egzisztencia feltárása mellett tehát egyúttal életadás is történik.

Annak megfontolását, hogy mit jelent a konkrét üzenet *számomra* — az igehirdető nem engedheti át egyszerűen a hallgatónak. Ezt előbb saját magának kell elvégeznie, mielőtt egyáltalán prédikálni akarna. Tudatosítania kell a szövegrészlet fontosságát és horderejét, mielőtt az emberek elé tárja.

Ebből a szempontból joggal méltányolhatjuk a mai szentírásmagyarázatban jelentkező másik törekvést: az *egzisztenciális értelmezést*. Ez az irányzat rámutat arra, hogy a Biblia szándékának megfelelően ne maradjunk meg a Szentírásnál, hanem általa és benne az embert közelítsük meg. A Bibliát az emberre vonatkoztatva kell kifejtenuünk, az emberi életet pedig a Biblia fényében kell magyaráznunk. Nem kell az egzisztenciális interpretációt minden esetben bírálunk, mivel célkitűzéseiből sokat tanulhatunk. Mindenek előtt azt, hogy a prédikáció valóban az emberről és az Isten által lehetővé tett új valóságáról szóljon.

4. *Erkölcsei értelem* (*Sensus moralis*). A morális értelem alatt mindenkor a bibliai üzenetből adódó személyes, gondolkodásmódunkba és magatartásunkba vágó *követelményeket* értjük. A Szentírás nemcsak abban segíti az embert, hogy az igazság fényében értelmezze önmagát, hanem meg is akarja őt *változtatni*. Azt akarja, hogy az ember Isten segítségével átalakuljon, hogy ne csak hallgassa Isten szavát, hanem meg is tegye. Az evangélium számára a végső kérdés nem a megértésé, hanem a cselekvésé.

Az erkölcsi figyelmeztetés és buzdítás nem idegen az evangéliumtól mint örömhírtől. Hiszen ebben is Istennek embert kereső szeretete nyilvánul meg. Az igehirdetőnek is utána kell mennie az embernek és egyenesen arra kell kérnie őt, hogy ne zárja ki életéből az Istennel való közösséget. A *prédikáció végső soron prófétai feladat*. A próféta értelmezi az ember jelen életkörülményeit, azért, hogy az ember felismerje és megtegye az Isten akaratát. Az igehirdető sem elégedhet meg általános morális elvek hangoztatásával. Minden prédikációnak el kell vezetnie az embert az isteni akarat gyakorlati megvalósításának útjára.

Elmondhatjuk, hogy az egzegézis történetében egykor kidolgozott négyféle szövegértelem ma is alkalmas arra, hogy a szövegértelmezés módjaira és a prédikáció szempontjaira rámutasson. A szentírás szöveg tartalmának, a szerző állításainak, a tanítás fontosságának és gyakorlati következményének felismerése és továbbadása mindenkor az egzegézis és az igehirdetés közös feladata marad.

Schmatovich János

AZ ÚJ RÓMAI MISEKÖNYV TEOLÓGIÁJA ÉS LELKISÉGE

Közel tíz éve használjuk már szentmiséinkben az új Római Misekönyvet, de még kevés szó esett annak megújított formájáról: arról, hogy mi különbözteti meg a négyszáz évvel előbb kiadott Trentói Misekönyvtől, miben áll újszerűsége.

Az 1570-es és az 1970-es misekönyv összeállítása

A két misekönyv összehasonlítása nem érdektelen. Kétségtől sok bennük a *közös vonás*. Mindkettő egy-egy zsinat intézkedésére készült el, és mindkettőn hét évig dolgoztak: 1563—70, ill., 1963—70 között. A munkálatokat irányító mindkét pápának szeme előtt a „*pristina norma sanctorum Patrum*”, a szentatyák ősi irányelvei lebegtek; mindkettő igyekezett felhasználni, bedolgozni a liturgiátörténet értékeit.

A Római Misekönyvet közlétező Apostoli Rendelkezés joggal emeli ki a Trentói Misekönyv számos értékét. Ezt a 400 éves könyvet a 2. Vatikáni zsinat nem dogmatikus tévedései miatt dolgoztatta át; az sem áll, hogy az új misekönyv törést jelentene az egyház eddigi

tanításával, hagyományával szemben. — De hát *miért* kellett akkor új *misekönyv*? — vetik fel sokan a kérdést.

Az egyháznak nemcsak az a feladata, hogy a rábizott hitletéteményt hűségesen őrizze, hanem az is, hogy az örök értékeket a változó és megújuló körülmények között is képes legyen a világgal közölni. Az egyháznak négy évszázad után olyan megváltozott viszonyok között kell lelkipásztori munkáját folytatnia, amilyenekre előbb nem is gondolhatott. Így vallja ezt VI. Pál pápa is: „... az egyházatyák irányelvei nemcsak követelik, hogy megőrizzük, amit nagy elődeink ránk hagyományoztak, hanem azt is, hogy gyűjtsük össze és alaposan vizsgáljuk meg az egyház egész múltját és az összes módokat, ahogyan megnyilvánult az egyetlen hit az emberiség kultúrájának egymástól annyira különböző formáiban, melyek a szemita, görög, illetve latin nyelvterületen virágoztak. Ez az alaposabb megismerés azt is megsejteti velünk, hogyan ad a Szentlélek csodálatos hűséget Isten népének a hitletétemény változatlan megőrzésében, bármily nagy legyen is az imák és szertartások változatosága” (Általános Rendelkezések 9.).

Azt senki sem vonhatja kétségbe, hogy az „egyházatyák irányelvei”-t ma jobban ismerjük, mint négy száz éve, hiszen azóta a *liturgiátörténeti feltárások* számos fontos liturgikus dokumentumot fedeztek fel, hogy csupán az 1883-ban közkinccsé lett Didaché és az 1900-ban közzétett Hippolytus-féle Apostoli Tradíciót említsük. Arról sem kell részletesen szólnunk, hogy az elmúlt évszázadokban mennyit fejlődött a keresztény archeológia, a szentírástudomány, sőt maga a liturgia teológiája is. — Az sem jelentéktelen tényező, hogy annak idején V. Pius pápának csak egy kis tudós olasz csoport állott szolgálatára, míg VI. Pál pápa az egész világról gyűjtötte össze a szakértőket.

Köztudomású az is, hogy a trentói zsinat liturgikus reformját a hitújítás korának *polemikus* jellege erősen fémjelozte. Éppen ezért emelte ki például a mise áldozati jellegét, a papi rend szerepét, a reális jelenlétet stb., mert a reformátorok ezeket támadták. Szent V. Pius pápa a közvetlen hagyományokra törekedett építeni, és a lehető legkevesebb újítást kívánta behozni. Ezért az 1570-es *misekönyv* alig különbözik az 1474-ben nyomtatott milánói *misekönyvtől*. Az is ismert, hogy a zsinati atyák közül például többen kifogásolták a *misekönyv* felajánlási részének imáit — ezek még Rómában a XII. sz. végén is ismeretlenek voltak! — de megváltoztatásukra mégsem került sor.

Nagyon tanulságos lenne összehasonlítani a Trentói *Misekönyv* bevezető rubrikáit, a Ritus servandus-t, és az új *misekönyv* Általános Rendelkezéseit; az előbbi csupán előírásokat közöl, míg az utóbbi kifejti, meg is magyarázza azokat.

Mindezek ellenére elmondható, hogy az új *misszálé* szövegeinek legbővebb forrása a Trentói *Misekönyv*. A nem ebből származó szövegek — kb. 10—15% — elsősorban a *Sancatorale* részben találhatók. Az új *misekönyv* a hagyományos *Sacramentariumok* mellett az *ambrozián liturgiából*, valamint a *gallikán liturgiákból* is vesz át; (így pl. a *Bobbio-i Missale*-ből a *hármás tagozódású ünnepi áldásokat*); de kölcsönöz az 1738-as újjallikán párisi *misekönyvből* is. Hogy mi volt a célja a források ilyesfajta kibővítésének? Az Ált. Rendelkezések Előszavának 15. pontja így válaszol erre: „... a világ mai, új helyzetét figyelembe véve egyáltalán nem tekinthető méltánytalannak a tiszteletre méltó (hagyományos) *kinccsel* szemben, hogy az ősi hagyomány szövegeinek felhasználásában egyes fogalmazások megváltozzanak. Így szavunk jobban alkalmazkodik a mai teológia nyelvezetéhez, és a valószínűleg megfelelően fejezi ki az egyház jelenlegi fegyelmét.”

A 2. Vatikánum új *misekönyvének* néhány jellemző vonása

A *szövegek igazabbak, őszintébbek* lettek; ez nemcsak a *legendás vonások* elhagyásában mutatkozik meg, de olyan formában is, hogy például a *Könyörgésekben* maguk a *szentek* jutnak szóhoz. Csak egy példa *Szent Benedek* miséjéből. A *régi misekönyv* ezt az eléggé szokványos *Könyörgést* hozta: *Szent Benedek* apát közbenjárására, kérünk Urunk, ajánljon minket, hogy amire saját érdemeink elégtelenek, azt az ő pártfogására kapjuk meg. — Az új *misekönyv* a *Regula* gondolatait idézi fel: *Istenünk*, aki *Szent Benedek* apátot az *istenszolgálat iskolájában* kiváló mesterré tette; add kérünk, hogy szeretetedet mindennél többre tartsuk, és *parancsaid útját* örvendező szívvel fussuk végig.

A *szövegekben gazdagabban fejeződnek ki a hitigazságok*; pl. a *szentmise anamnétikus* (emlékező) jellege *húsvéti* és *eszkatologikus* kicsengésben. A *szakértők* aprólékos munkával próbálták a *liturgiátörténet* révén ismert *szövegekből* a legmegfelelőbbet kiválasztani. Azonban nem egyszerűen a régebbire mentek vissza — nem csupán restaurálni kívántak — hanem a *teológiai szemlélet* is fontosnak tartották. Legyen példánk a két *misekönyvben* a *húsvéti mise Könyörgése*:

„Isten, ki a mai napon Egyszülötted által a halált legyőzted és az örökkévalóság kapuját számunkra megnyitottad:

fogadásainkat, melyeket előző kegyelmeddel te sugalltál, segítő kegyelmeddel kísérd” (Tridentium).

add meg kérünk, hogy akik az Úr feltámadásának ünnepét megüljük, Szentlelked megújító erejével a világosság gyermekeiként új életre keljünk” (2. Vatikánium).

Végül a misekönyv pasztorális tágassága a miseformulák széles skálájú gazdagságában is megmutatkozik; itt helyet kapnak egyrészt az egyház és az emberiség igényei, másrészt a kisebb közösségek és az egyéni gondok is.

Az Ordo missae új hangsúlyai a 2. Vatikáni zsinat misekönyvében

Ha a mise ún. állandó részét vesszük szemügyre, ott három olyan gondolatot emelhetünk ki, ami a Tridentinum idején még kevés megvilágításban részesült: a paruzia — a Szentlélek szerepe — és a teremtés gondolata.

A *paruzia* az eukarisztikus ünnepség alapjait érinti. A szentmise azoknak a lakomáknak folytatása, amelyeket a Feltámadott övéivel tartott, és amelyek végső eljövételének elővételezései: „Valahányszor e kenyeret eszitek és a kehelyből isztok, az Úr halálát hirdetitek, míg el nem jön” (1Kor 11,26). Az eukarisztiát ünneplő latin egyház soha nem tagadta ugyan, hogy ezzel az ünnepléssel az újra eljövő Úr elé megy, de ezt nem fogalmazta meg úgy, mint a keleti egyház. Ez a gondolat most több alkalommal helyet kapott; elsősorban az Urreimutatás utáni akklamációkban, azután a Miatyánk embolizmusában: „...reménykedve várjuk... Megváltónknak Jézus Krisztusnak dicsőséges eljöttét”; vagy a III. eukarisztikus ima anamnézisében: „...második eljövetelét is várva hálát adunk.” — Fontos, hogy amikor az egyház korunk apokaliptikus zavargásai közepette vándorol, szejeit felemeje a megígért Megváltóra, akinek diadalmas eljövételében az emberiség történetének minden káosza megnyugásra talál, és minden félelmet ébresztő bizonytalansága örvendő bizonyosságba vált át.

Az egyház nem tagadta a *Szentlélek szerepét* a megváltásban, csak éppen nem fogalmazta meg elég kifejezetten. A három új eukarisztikus imában ez most a kettős epiklézis formájában is kitejeződik: az átvátoztatás előtti Lélek hívásban — „szenteld meg ezt az adományt Szentlelked harmatával” (II. kánon), és — „A Szentlélek által szenteld meg áldozati adományunkat, hogy teste és vére legyen Fiadnak...” (III. kánon). Az áldozás utáni Lélek-hívásban a Lélek erejét arra kéri az egyház, hogy az eukarisztia által „gyűjtsön egybe a Szentlélek mindnyájunkat” (II. k.) és „Szentlelkével eltelve egy test — egy lélek lehessünk Krisztusban” (III. k.).

Végül a *teremtés gondolata* is új hangsúlyt kapott. És joggal, hiszen ez az az alapszint, melyre a megváltás emelete épül. Korunk embere fokozott érzékkel rendelkezik a teremtett világ iránt. — Az eddigi felajánlási imák helyett, melyek szinte a kánon gondolatait vételezték előre, most az áldozati adományok előkészítése során az egyház megköszöni Istennek a teremtett világ javait, a föld és szőlőtő termését, és az emberi munka gyümölcsét. — A IV. eukarisztikus imában sajátos erővel csendül fel az Alkotó dicsérete, aki a teremtett világot áldásával tölti el, és az embert megbízza, hogy a „Teremtőnek szolgálva uralkodjék minden teremtményen”. — Mindezeket a gondolatokat örömmel hallja a mai ember. — Lehetne utalni még a gyermekmisék szerencsés fogalmazású szép eukarisztikus imájára is: „annyira szerettél minket, hogy megteremtetted értünk ezt a nagy csodálatos világot.” — Érdemes visszaemlékeznünk az 1975-ös melbourne-i eukarisztikus kongresszuson az óslakók miséjére engedélyezett eukarisztikus imájára is, ahol a bennszülöttek lelkivilágához alkalmazkodó prefációban ilyen részletek találhatók: „Atyánk, Te jó vagy; Te teremtetted a kenyerukat, az óriásgyíkokat és madarakat...”

Mindezek az új hangsúlyok olyan „újítások”, amelyek az „atyák ősi irányelvei” alapján történtek; elsősorban olyan hagyományok alapján, amelyeket a keresztény Kelet őrzött meg a Nyugat számára.

Az új misekönyv erőteljesen kiemeli a *közösség szerepét*. Az 1570-es misekönyvben Johannes Burchardt, a kéteshírű római botránykrónikák szerkesztője állította össze az általános rubrikákat; ezekben a döntő mindig az, hogyan és mit tegyen a pap. Az új misekönyv Általános Rendelkezései az egész közösséget szem előtt tartják és teológiai megalapozott lelkipásztori útmutatásokkal szolgálnak.

Az Ordo missae egy másik „újítása” a már Nagy Szent Gergely idejében elhagyott *Hívek könyörgéseinek visszaállítása*. Ebben a hívőknek, mint Isten népének papi közössége lép előtérbe, ahogy az ÁR 45. pontja is írja: „A Hívek könyörgésében Isten népe saját papi szerepét gyakorolva imádkozik minden emberért.” — Ha a két misekönyvet kézbe vesszük, az is feltűnik, hogy az 1970-es *nem teljes misszálé*, hanem elsősorban a pap szövegekönyve; Radó Polikárp ezért minősítette az új misekönyvet Sacramentarium Vaticanumnak. Az olvasmányok, válaszos énekek, Hívek könyörgése tehát más könyvben találhatóak. És ennek nem annyira praktikus, mint inkább elvi magyarázata van. Ez a különbségtétel egyrészt utalni kíván az igeliturgia és az eukarisztia liturgiájának kettősségére: különböző helyen, lehetőleg más személyek végzik; főképpen azonban arra utalnak, hogy az eukarisztikus ünnepelés a hierarchikusan szervezett egyház végzi. Nem ártana tehát tudatosítani, hogy a laikus szolgálattevők szerepe elsősorban nem gyakorlati szempontból kívánatos (kímélni az amúgy is nagyon igénybe vett papot stb.), hanem éppen a hierarchikusan tagolt egyházi szervezet ábrázolására.

Jelentős újítás és az új misekönyv spiritualitásának közösségalkotó mivoltához tartozik a *kiengesztelődés ritusa*. — Az eukarisztia ünnepése mint Krisztus egyetlen kiengesztelő keresztáldozatának jelenléte tétele lényegében a *kiengesztelődés áldozata*: az Atya Jézusban felkínálja nekünk a kibékülést. A mise menetében erről tanúskodnak a különböző bűnbánati elemek, kezdve a bűnbánati aktustól az Agnus Dei-ig és a Domine non sum dignus-ig. Ezek a szövegek — ideszámítva a Felajánló könyörgések jelentős részét is — ősi egyházi hagyomány alapján nemcsak egyszerűen a kiengesztelődésre hívnak fel, hanem büntőlő erővel is rendelkeznek. A szentmise mint Krisztus megváltó halálának állandósítása a bűnök megbocsátásának is forrása. Az egyház az eukarisztia ünnepelésénél úgy áll előttünk, mint az üdvösség misztériumának őszentsége, amikor az Istennel való kiengesztelést a szentmisen keresztül is munkálja.

Az új misekönyv arra is törekedett, hogy a bűnnek és a kibékülésnek *szociális és egyházi dimenzióját* is kifejezze. Minden bűn egyszerre vétek Isten ellen, és ugyanakkor az egyházi közösséggel szemben is. A szentmisen való tudatos részvétel megkívánja, hogy a hívők Istennel és egymással is készek legyenek kibékülni. (Jó lenne, ha a kölcsönös kibékülésnek tudatosítása a szentmise keretében nem csak általános szóbeli megfogalmazásban, hanem konkrét, külső jelekben is megmutatkoznék, — pl. kölcsönös kézfogásban.)

Utalnunk kell még a szentmise *lakoma-jellegének fokozottabb hangsúlyozására* is. Ezt a már említett áldozási epiklézisek, a Felajánló és Áldozás utáni könyörgések gyakran meg is fogalmazzák. — A lakoma-jelleget van hivatva elmélyíteni a két szín alatti áldozás lehetőség, valamint a misén konzekrált ostyával való áldozás is. — A múltban a lakoma-jelleget a valóságos jelenlét egyoldalú hangsúlyozása bizonyos fokig háttérbe szorította; ennek lett következménye a szentáldozások visszaesése.

Az új misekönyv az eukarisztikus jelenlét kibővítését szolgálja azzal, hogy gazdagabban teríti meg az „ige asztalát”. *Krisztus jelen van szavában is*, övéihez szól, amikor az Írásokat olvassák a szentmisében. Az olvasmányok tehát nem csupán informatív szerepet töltenek be, nemcsak a hitbeli tudást fejlesztik, hanem hívő befoadásuk által a közösséget jobban bekapcsolják az üdvösség-misztériumába. — Az egyházatyák nagyon reálisan élték át Krisztus jelenlétét igéjében, és joggal beszélnek az igével való áldozásról is. Krisztus szavát éppoly kevésbé szabad elhanyagolni, mint testét. „A keresztény embernek abból a kehelyből kell inni, mely az evangélium szentségével és igéjével van tele, mert mindkettőben Krisztust issza” — írja Szent Ambrus (In Ps 1,33). — Az új miseliturgia tudatában van ennek, — ezért is részesíti az evangélium könyvet is tiszteletben. Az igeliturgia és az áldozat liturgiája így is szorosan összefüggő egyetlen istentisztelettelé kovácsolódhatnak össze. A résztvevők már az igeliturgiában meg kell nyílniok Krisztus számára. — Elmondhatjuk tehát, hogy az új misekönyv szemlélete egyáltalán nincs az eukarisztikus áhitat ellen, hanem annak kibővítését és megtermékenyítését hozza magával.

Az új misekönyv mint a lelkiiség alakítója

Ha az új misekönyvben a lelkiiséget alakító vonásokat akarjuk kiemelni, akkor elsősorban a misekönyv egyetemes, azaz katolikus jellegére kell utalnunk. „A szentmisében megváltásunk misztériumait az év folyamán úgy ünnepeljük, hogy azok bizonyos módon jelenlévők-ké válnak számunkra” (ÁR 1.). Itt kínálja fel az Atya az üdvösséget Fia keresztihalálának elfogadásával, amennyiben ezt az áldozatot az egyház által megjeleníti, állandósítja, hogy abba belekapcsolódhassunk. Az egyház az üdvösségnek erre az ajánlatára válaszol, amikor mindenkit meghív dicséret- és hálaáldozatára.

A szentmise ünnepelésére mindenki magával hozza *személyes hitét és lelkületét*. Az ünnepelést vezető papnak arra kell törekednie, hogy a híveket a maguk sajátos és egy-

oldalúan szubjektív beállítottságából az egész egyház imájában való bensőséges részvételre vezesse el. Erre szolgálnak a rövid bevezetések: a szentmise elején, a bűnbánat indítása előtt, az olvasmányok előtt stb. Hasonlóképpen a Könyörgés előtti, valamint az olvasmányok és áldozás utáni csendet úgy kell felhasználni, hogy az alatt a hívek személyes vallásossága ötvöződjék az egyház szövegeiben megforgalmazott gondolatokkal. A szövegek egyetemes érvénye megőv a túlságosan szűk és szubjektív lelkülettől.

A liturgia reformja a *húsvéti misztériumot* tudatosan kívánta lelkiségünk központjába helyezni. Kiemelte ezt az egyes szentségek rítusában is, de különösen az egyházi évben, amely így ismét krisztusközpontúbbá vált. Tette ezt a szentek ünnepeinek rendezésével, némi megritkításával, — de talán még inkább azzal, hogy gazdagabbá tette a húsvéti idő miseszövegeit. Amíg régen a szent Ötvennapban csupán a vasárnapi misék ismétlődtek, most a hét minden napjának saját miséje van, páros és páratlan heteken ismétlődően. Hogy milyen tudatosan vannak ezek a miseszövegek összeállítva, ahhoz elég a Kezdőénekeket és Áldozási énekeket megfigyelni. Sajnos — és ez áll az egész misekönyv népénekkel helyettesíthető szövegeire —, az új misekönyv lelkisége könnyen el-sikkad, mert az ezeket helyettesítő hagyományos népénekek messze állnak a liturgikus szövegek mondanivalójától.

Az egyház kapcsolata a világgal, imája a világnak

A *Gaudium et Spes* zsinati rendelkezés 1. pontja tudatosítja számunkra, hogy „a keresztény közösség bensőségesnek és szorosnak érzi azt a kapcsolatot, amely őt az emberiséghez és annak múltjához fűzi.” — Az egyház kapcsolata a világgal sajátosan tükröződik az új misekönyvnek az Alkalmi misék és könyörgések c. részében. Kár, hogy ez a misekönyvnek legkevésbé ismert és tudatosan használt része. Felosztása az Egyetemes könyörgések fohászainak sorrendjében van: 1. az egyház szükségleteiért; 2. közügyekért; 3. különféle nyilvános alkalmakra; 4. sajátos szándékokra.

Néhány változatra érdemes felfigyelni. A régi misekönyv egyes rosszul hangzó, időszerűtlen könyörgései *kimaradtak*: így pl. *Ad repellendas malas cogitationes* (A gonosz gondolatok elűzéséért); *Pro peste animalium* (Pusztító járvány idején); ugyancsak nehezen lehetett volna a Zsinat szemlével egybehangzóan meghagyni a *Contra paganos* (Pogányok ellen) c. miseszöveget.

A megfogalmazásban történt változtatások az alaposabb összehasonlításnál jól észlelhetők. Általában sokkal inkább *személyesek*, mint eddig voltak. Így most pl. a „Hit-szakadás megszűnése” helyett a „Keresztények egységéért” mutatunk be szentmisét; az „éhínség idején” helyett meg „azokért, akik éheznek”. — Így sokkal inkább a konkrét ember kerül előtérbe. — A különféle alkalmakkor mondható misék nagy része régen egyéni jellegű volt, ezek most sokkal inkább *közösségi igényt* tükröznek.

A egyház a világnak van. A keresztény ember a világban él és mélységesen érdeklik mindazok a problémák, amelyek az emberi szívet fojalkoztatják: szolidaritásnak érzi magát a világban élő testvéreivel. Éppen ezért az új könyörgések gyakran *földi problémákkal* fojalkoznak. Csak néhány cím: Az emberi munka megszentelésére; Vetés idején; Menekültekért és száműzöttekért; Az egyetértés ápolásáért stb.

Az új szövegekben az *ima teológiájának új szemlélete* fedezhető fel. Az ima célja nem az, hogy Istent változtassuk meg, hanem inkább az emberi szívet, a kérelmezőét. Az ima nem lehet kitérés a problémák megoldása elől; az embernek az imában kell ráébrednie, hogy van Teremtő és Megváltó Istene, aki gondját viseli. Az ima dialógusában kell annak tudatosodni, hogy az ember nem hárihatja át Istene a megoldandó feladatokat, mivel az ima által társai leszünk Annak, aki hatalmával és szeretetével mellettünk áll. — A liturgia az a kiemelt hely, ahol az *egyház és a világ találkozik*. Az egyház és a világ közötti kapcsolat soha nem lehet szorosabb, mint amikor a világ számos gondja az egyház imájának tárgya; — amikor a keresztények minden testvérük érdekében Jézus Krisztushoz fordulnak. Az egyház missziója válik világossá, amikor a liturgia mindent Istenhez visz vissza, és a mindenséget Istennek szenteli.

Az új misekönyvről közel sem soroltunk el mindent, ami abban valóban újszerű. Így például nem említettük a nényelvet, amely már annyira természetes számunkra. Célunk az volt, hogy rámutassunk néhány szempontra, melyek a 2. Vatikánnum misekönyvének további tanulmányozására ösztönözhetnek. Úgy vagyunk az új misekönyvvel is, mint amikor az építés befejeztével lebotják az állványzatot és átadják a házat a lakóknak. Az új misekönyv „épületét” is most kellene egyre inkább birtokba venni, alaposan megismerni, katekétikai és lelkipásztori és egyéni lelkületünk szempontjából kiaknázni.

VI. Pál pápa az 1969-es *Missale Romanum* c. Apostoli Rendelkezését így fejezi be: „Az új misekönyvet fogadják úgy, mint valamennyiünk kölcsönös egységét tanúsító és

erősítő támogatást. Segítségével mindnyájunknak más-más nyelvű, de egyazon értelmű imádsága — Főpapunk, Krisztus által és a Szentlélekben — bármilyen tömjénnél illatosabban fog felszállani mennyei Atyánkhoz.”

Felhasznált irodalom:

Pierre Journel: Le Missel de Paul VI. — LA MAISON DIEU 1970/3. 16—45. o. — Cl. Duchesneau: Soucis de l'homme et prière de l'Eglise dans les messes et prières pour diverses circonstances; u. o. 46—50. — Balthasar Fischer: Vom Missale Pius V. zum Missale Pauls VI. LIT. JAHRBUCH 1976/1. — Otto Nussbaum: Zur Theologie und Spiritualität des neuen Messbuches. u. o. 1976/4. — Radó Polikárp: „Sacramentarium Vaticanum” TEOLÓGIA 1970/4. 251—55.

Sólymos Szilveszter

AZ ESZKATOLÓGIA ALKALMAZÁSA A LELKIPÁSZTORKODÁSBAN

Kiindulópontul egy szubjektív élmény: Mintegy 20 éve, Széher úti gyógykezelésem idején, papok számára fenntartott kórterembe éjjel hoztak be egy idősebb papot. Vendégszolgálaton volt, ott lett hirtelen rosszul. Az orvosok és nővérek egyre sűrűbben gyűjtötták lámpát, nyitottak be hozzá. Kb. nyolcan voltunk eddig ott, és mi többiek ebből rosszra következtettünk. Tudtuk, hogy öreg kollégánkat még az éjjel meg fogják műteni. Egyikük rábeszélte, hogy áldozék meg. Amíg engem, mint legfiatalabbat fölküldtek a kápolnába az Oltáriszentségért, a többiek kivonultak a folyosóra, hogy meggyónhasson. Ezt egy korosabb szerzetesre bízta, aki még utána is próbált erősítő, vigasztaló szavakat mondani új betegársunknak. Például: „Beszéljünk arról, milyen szép ünnep lesz holnap a mennyországban, éppen Krisztusunk nagyanyjának, Szent Annának lesz ünnepe...” — Nem tudom, hogy azért-e, mert a páter kissé dadogva tudott beszélni, vagy maga ez a mennyország-téma érintette rosszul? De még a sürgő-forgó, injekciókat adó és EKG-t végző orvosoktól sem ijedt meg annyira az öreg pap, mint ettől. „Hát ennyire vagyok már, máris az égi ünnepre kell készülnöm” — mondogatta rezignáltan.

Gyakran eszembe jutott ez a jelenet, amikor Szegeden olyan városrészben voltam lelkipásztor, ahol egy nagyobb, és három kisebb kórház betegeihez is bejártam. De főleg akkor idéződik eszembe, ha magam vagyok kórházi ápoláson. Vajon miért csak akkor jönnek elő a mennyországra vonatkozó gondolataink, és méginkább beszélgetéseink, amikor már súlyos beteg valaki? Vajon amikor — liturgiánkba kapcsolódva — végigmegyünk az egyházi éven, miért csak éppen Mindenszentekkor szónokolunk a mennyországról? Vajon a papi rekollektiókon is, miért csak eaves morális erénveket elmélkedünk át, néha ciklusokban, vagy egyes biblikus témaköröket? Mert még 28 papi évem alatt sohasem hallottam eszkatologikus témákat.

E felvetett kérdést három oldalról közelíteném meg:

1. *Papi korónák, rekollektiók, lelkigyakorlatok témája gyanánt:* Egyháztörténelmi tanulmányainkból emlékezünk, hogy volt időszak, amikor keleten a katolikusok az ariánusokkal a piacokon is vitakoztak a Szentháromság legbensőbb titkairól. Az V—VII. századi bizánci császárok idején pedig külön színük volt az ortodox, és megint más a monofizita kocsihajtóknak az akkori legnépszerűbb sportjátékokon, a kocsiversenyeken. Nem volt szegény, hanem mindennapi téma a vallási ügyeken dialogizálni. A „dogmatikus kíváncsiság” mai hiányát nem is teológus, hanem Szerb Antal vetette föl századunk közepén.¹ Ma némileg kedvezőbb helyzetben vagyunk, amióta beindult nemzeti nyelvünkön az „Ókeresztény írók” sorozat.² — Az ókeresztény időkben ugyanis mindennapos téma volt az eszkatológia. Azon talán nem kell vitázni, hogy Szent Anna napja különbözik-e más szentek névünnepétől, az örök boldogságban. — A témát azonban meg kellene közelíteni azáltal, hogy a „De Deo consummatore”, vagy más néven „De novissimis” (A végső dolgokról) dogmatikai fejezeteket ki lehetne adni gyakorlati feldolgozásra, a zsinat utáni teológusok értékelésében, a mai emberek látószögével. Ugy, ahogyan a 2. Vatikáni zsinat is tette: LG 48 sköv., vagy SC. 8. — Vezérkönyvül szolgálhat új dogmatika³ vagy lexikon is.⁴

2. *A végső dolgok az igehirdetésben.* — Magyar hitszónok nem járna töretlen utakon, hiszen két nívós feldolgozás is megjelent kifejezetten gyakorlati céllal.⁵ Érthető, hogy a

papság kissé idegenkedik a téma hosszabb időn át történő, és világi hívek számára tartott taglalásától. Ennek van egy alanyi és tárgyi oka is. — Az *alanyi* az, hogy a régebbi káték, amelyek 1950-ig, a Hamvas-féle hittankönyv sorozatig elő voltak írva, csak egészen kis százalékban foglalkoztak azzal, hogy mit kínál fel az Isten. Az elemi iskola hat évén át, koncentrikus körökben, mindig kissé bővítve, de nem változott az arány: 40% a Hiszekegy ágazatai, 30% a Tízparancs, és 30% a kegyelemeszközök. Például az 1937. évi kiadásban (34. kiadás) van 363 kérdés. Ebből csupán a 123-tól 131-ig terjedő kérdések foglalkoznak közvetlenül a lélek túlvilági sorsával. Így a mai teológusok, éppúgy, mint a modern hitoktatók, joggal kritizálják, hogy mi túlnyomóan csak arra neveljük híveinket, amit tenniük kell és nem eléggé vonzóan mutatjuk be, hogy mit ígér nekünk az Isten.

De a papság fenti beállítottságán kívül föltétlenül ide kell sorolni egy *tárgyi* okot is. Főleg az alföldi lelkipásztor társak tanúskodnának mellette, de könnyen lehet, hogy már máshol is, sőt még városokban is terjedőben vannak egyes szekták. Márpedig azoknál csakugyan főtéma mindig az Apokalipszis. Napjainkban az atomháború tényleges lehetőségéül különösen is alkalmas talaj a szekták számára, melyek a közeli világvégé hirdetéssel szerzik híveiket. — Nem csoda, hogy Alexandriai Szent Dénes ideje óta mindig akadtak egyházunkban, akik tagadták a Jelenések sugalmazott voltát, vagy legalábbis János evangéliumától származását, — a végleges kánon eldöntése óta pedig jelentőségét. És így szinte minden pap gyanakvólag fogadja az olyan írást, vagy személyt, aki világvége témáival foglalkozik. A két világháború közötti katolikus sajtó elég sokat polemizált e téren. Terjedelmes érvelési anyagokat adtak ki az akkor divott szekták ellen. Most talán kár ezeket felújítani, annyit azonban tudnunk kell, hogy az egész világra vonatkozó biblikus jóvendölések csak kisebb részét teszik ki az eszkatológiának. A hangsúly mindig azon van, hogy a lélek hányféle jövő között választhat, és az üdvözültekre, illetve kárhozottakra milyen sors vár. — A Lumen Gentium óta nemcsak a szűkebben vett dogmatika, hanem az egyházatan is foglalkozik eszkatológiával, főleg az Isten országának végső kiteljesedése vonatkozásban.⁶

Némileg kihúzhatnánk a gyékényt a szektásokhoz húzó, időnként azokhoz is eljárogató híveink alól, ha több ciklusban is beállítanánk a mennyországról szóló témákat. (3—5. jegyzetben közölt művek szerint is lehet.)

3. *A végső dolgokról a gyermekek hitoktatásában.* A kisebb gyermekekkel foglalkozó nagyszülők, szülők, de ahol van óvodás hitoktatás, ott a katekéták is tapasztalhatják, hogy a 3—5 éves gyermekek mennyi kérdést tesznek fel az ember túlvilági sorsáról. Szinte aránytalanul is sok — és néha felnötteket is zavarba hozó — problémákkal állnak elő. Így: Miért mondjátok, „jobb már szegénynek a sok szenvedés után”? vagy „Ha oly jó a Kis Jézusnál, miért nem sietünk mi is utána oda”? — A 7—10 évesek kíváncsiak a feltámadásra is. Öreg vagy fiatal testben támadnak fel? Aki balesetben halt meg, azon látszik-e a roncsolás? Hogyan támad fel, akit hamvasztottak? — Felsőtagozatosok művészettörténetileg tanulmányozzák Michelangelo, Signorelli vagy egyes ikonképek feltámadás-képeit. S visszakerdezik tőlünk, hogy az ilyet mennyire kell szó szerint érteni? — Mivel jelenleg éppen a *hittankönyv-reformon* dolgoznak, reméljük és elvárjuk, hogy figyelembe vegyék az ifjúság ezen témafőlvetését.

Sem nevelésileg, sem hittanilag nem tartható bölcsnek az az álszemérem, hogy a halálról gyermek előtt ne beszéljünk, súlyos betegeket ne is lássanak. — Az emberi élet végső céljáról sok alkalom kínálkozik a bemutatásra: A liturgikus év folyamán a húsvét és mennybemenetel magyarázatánál; A Szentírás elemzésénél Jób könyve és Krisztus Urunk egyes példabeszédeinél térhetünk rá a megfelelő életkor szerinti eszkatológiára.

Számolnunk kell egy egészen modern nehézséggel is. Főleg a vidékről városokba települt családoknál egyáltalán nem hall a gyermek szenvedésről és halálról. Nincs velük nagymama, egész lakótelepeken nem látni beteget, szenvedőt, öreget. Már csak közbiztonsági okokból sem engedik ki az iskolásokat a nekropolisra nőtt városi temetőkbe. Míg a falusi gyermek mindennapi életébe éppúgy beletartozik a temető is, mint az ABC-bolt, vagy az iskola a faluképbe, egyedül is kiküldik a kiskannájával a hozzátartozói sírjait meglocsolni, — addig a városiaknál semmi sem köti új környezetének temetőjéhez. Egyszerűen nincs elképzelése arról, hogy ő is meg fog halni. Falun elképzelhetetlen lett volna az alábbi eset: A dúsgazdag és szegény Lázár tárgyalása után föltettem a hitoktatói kérdést a II. osztályos Katikának: Te melyikbe szeretnél kerülni, a mennyországba, vagy a pokolba? Sértődötten rávágta: Egyikbe sem, élni akarok.

Arra természetesen ügyelni kell, s nemcsak a hittanórán, hanem a temetési szertartásainkkor is, hogy a temetés alaphangulata ne a borzalom legyen, hanem a keresztyén remény. — Az immár magyarul is olvasható Katekéta-Direktorium⁷ két helyen is foglalkozik témáinkkal: A 29. pontban a személyi küldetésünk során az *eszkatologikus remény-*

ről, majd bővebben a 69.-nél: A végső életközösség Istennel — címen. Előírja: Remény és vigasz szellemében kell ezt tanítani, de nem szabad elhallgatni a felelősséget, melyet ki-ki visel.⁸

Visszatérve a kiindulópontoz, — fel kell tenni az önkritikus kérdést: Hogyan alkalmazhatjuk szemléletünket beteg híveink ágyánál? Kórházi betegeinknél mindig van némi megrendültség, elhagyatottság-élmény. Ilyenkor, egy-egy beteg ellátásakor néha egész körterem is kedvet kap, hogy rendezze lelki ügyeit. Ritkább lehetőség, ha maga a pap is betegköpenyben, ápoltként van a kórházba utaltak között. De ez a könnyebb eset. A beteg egy másik szenvedőtől, akit látott délelőtt sorban állni a röntgennél, vagy vért adni a műtőben — természetesen hitelesebbnek fogadja el az evangéliumról, örök jutalomról szóló vigasztalásokat. Amikor a lelkipásztor mint látogató megy be hozzá, világért se úgy üljön ágya szélére, mint aki siet, a listáját nézegeti, rutinmunkát végez. Szakítson ki időt, hogy például a beteg kezét fogja. Hogy a szentáldozás után meg is itassa. Vagy a párnáját kényelmesebbé tegye. Nagyon pozitív értékelést kapott az egyházi sajtóban is a beteglélektani szakkönyv.⁹

Az otthonában fekvő beteghez már minden plébános úgy megy, mint családtagjához. Itt nincsenek a kórházban lévő esetleges gátlások. Viszont sokkal nehezebb az első látogatás, Nehogy azt vélje a beteg, hogy a pap már temetni akarja őt. Ilyenkor ajánlható, hogy az évszaknak megfelelő általános magyarázattal toponjon be hozzá: Most január van, minden betegemnél fölszentelem a lakást. Februárban: Jöttem Balázsáldást adni. És így tovább: Márciusban hamvazni, áprilisban barkát hozni, májusban szentelt búzát, adventben fenyőágot. — Ilyen előkészítés megkönnyíti, hogy a második látogatásnál már szentségekhez is járuljon a beteg. — Említsük meg itt: Nem lehet eléggé ajánlani a szentkenet KOZOS templomi kiszolgáltatását. Biztassunk felvételére mindenkit, aki 60. életévét betöltötte. Évente újra is fölveheti e szentséget.

Az új rubrikák ajánlják annak a paraliturgikus szokásnak a kiaknázását is, hogy virasztanak a ravatálnál.¹⁰ Napjainkban több pap is eljár az ilyenekre, főleg ahol kisebb a község, személyesebb a kontaktus híveivel. Ha valahol, akkor itt kell rámutatnunk világnézetünk sarkalatos tételére, a *húsvéti reményre*. A lelkipásztori kézikönyvek a virasztásról teljesen hallgatnak, e kérdésnek még liturgikus szakirodalma sincs. A még divó szokásokat inkább a vallási néprajz gyűjti egybe. — Mintegy 15 éve egészségügyi rendelkezések szabják meg, hogy minden halott a ravatalozóban várja a temetést, továbbá ezen ravatalozókat meghatározott esti órában bezárják. Itt két eset képzelhető el. Vagy vannak „siratóasszonyok”, „rózsafüzérek”, akik imakönyvvel, olvasóval, tehát bizonyos lelki programmal vonulnak ki. Ha ott mi megjelenünk, 5—10 percre kérjük énekeik felüggesztését és mondjunk valami kötetlen beszédet. vagy imát. Ilyenre a régibb és az idézett új temetőkönyvek szolgáltatnak vázlatokat. Számítanunk kell arra, hogy sok ember számára ez az utolsó lehetőség, hogy még papot lássanak. Mert temetésre elmennek, de már templomba nem. — Ahol nincsenek ilyen néphagyományok, ott sokszor maguk a rokonok is üresnek érzik, hogy például este 7-től fél 9-ig teljes némaságban körülüljék a halottat — csak mert félnek a megszólástól. (Tudok helyről, ahol ezalatt a hölgyeknek kiflité, a férfiaknak pálinkát szolgáltak ki.) Ilyen szituációban az első 2-3 esetben furcsán néznek a papra. De idővel megszokják, sőt el is várják. Magam is olyan faluban működöm, ahol nagy népi hagyományok még nem alakulhattak ki, mert csak 1935 óta van parókia. De egy évtized alatt alakítottam ki szokást e téren is. Előbb röviden elmagyarázom, hogy milyen volt a „praesente cadavere” virasztás a középkorban, hogyan végezték a halott zsolozsmát. Ennek megfelelően most nem három „Nokturnust” fognak hallani, hanem három imát, három éneket. Ezeket gondosan variálom, de a „Commendatio animae” valamelyik részben mindig benne van. — Nagyvárosokban ez természetesen lehetetlenség. Ott félórával a temetés előtt hozzák fel a jelelőből a koporsót a ravatalozóba. Vettem részt azonban olyan városi temetésen, ahol ezt az időt sem töltötték néma szemlélődéssel, hanem imádkoztak és énekeltek.

Ahogy a születést és az esküvőt, úgy a halált is az élet egzisztenciális sarokpontjának kell tekintenünk. Sőt, ez utóbbinak minőségére készülünk a számunkra megszabott egész földi élet folyamán. Szeretettel kívánom minden paptársamnak, hogy a Halottak Anvakönyvében azon kérdőrovatban, hogy „el volt-e látva szentségekkel?” — minél kevesebb legyen a nem, és eszkatologikus pasztorációnk következtében minél gyakoribb az igen.

Jegyzetek

1. Világirodalom, 1963-as kiad. 136. old. — Az emberiség nagy századairól szólva, a IV. sz. egyházatyáiról ír. „Az egyházatyák műveinek olvasásához nem vagyunk elég éleseszűek, és hiányzik belőlünk a dogmatikus kíváncsiság is...” — 2. Vanyó László szer-

kesztésében, Szent István Társulat kiad. Bp. 1980; eddig 3 kötetben. A 2. és 3-ban elég sok eszkatológiai szemelvény található. — 3. Péld. *Gál Ferenc* sorozatai, vagy *Előd István*: Dogmatika, Bp. 1979. — 4. Így a *Rahner—Vorgrimler*: Teológiai kislexikon, Bp. 1980, a Stuttgarti Bibliái Kislexikon, 1974, vagy: *X.—L. Dufour*: Biblikus Teológiai Szótár, Róma, 1976. — 5. *Tower V*: Másvilág, pokol, mennyország, Bp. 1944. — *Tóth Tihamér*: Hiszem az örök életet. O. M. XX, 1935. — 6. *Lumen Gentium VII.* fejezete, 1. „A 2. Vatikáni zsinat tanítása”, Bp. 1975. 73. sköv. — Sajnos nem marad mindig a szekták határán belül az erőszakos kiliazmus. Az Új Ember és a Vatikáni Rádió is 1981 kora tavaszán kénytelen volt visszatérni a „Szereteláng” füzetre. A látomások és „sátán-szemek” le-tárgyalása után nagy betűkkel közöl állítólagos Mária-üzenetet: Már nem soká bírom Fiam haragvó kezét visszatartani. — Hol van itt az újszövetségi szeretet? Ez más sza-vakkal, de kb. azt mondja, mintha Krisztus a bocsánatát kérő latornak azt mondta volna: Már alig várom, hogy gyönyörködjek pokolbeli kínjaidban. Vagy a tékozló fiú apja ezt mondta volna: Alig várom, hogy keményen megveressem elbitangolt fiamat. — A Ma-gyar Rádió egyik néprajzi adása 1980. okt. végén fölelevenítette a nép ajkán élő „Teknő-vájó” jóslatait. Ez valami szentéletű vándormunkás lehetett a XVIII—XIX. sz. folyamán. Az alföldi parasztság idősebbjei azonnal visszaemlékeztek. Sok technikai újdonságot meg-mondott az illető, ami csak napjainkban következett be és hozzáfűzte: Ezret írunk, de a kettőezret már nem. — Mivel a mostani fiatalság 2000-ben még javakorabeli ember lesz, nem meglepő, ha megkérdezik: igaz-e, hogy már közel a világvég? — Két érvel foly-tathatjuk Krisztus (Mt 24,36) időpont-elhárító válaszát. Egyfelől: Még igen sok jelnek kell bekövetkeznie, ami ma nincs meg. Másrészt még ha holnap is lenne a világvég, akkor sem erre kell készülnünk, hanem, hogy halálunk órája tisztán találjon. — 7. „Korunk hit-oktatásáról” Bp. 1980. — Az okmányt a Congregatio pro Clericis 1971-ben adta ki. — 8. Minta-hittanórákat közöl erről *Szöllőssy Julianna* a Szolgálat legutolsó, 1981. húsvéti számában (49. sz. 34. o.). — 9. *Hárdi István*: Pszichológia a betegágynál, Bp. 1975. Medicina kiad. — 10. Temetési Szerartáskönyv, 1. köt. 25. old. Bp. 1978.

Lotz Antal

„A SZOLGÁLATOK KÜLÖNFÉLÉK”

„Az én apám vándorló arám volt,
lement Egyiptomba, s ott élt idegenként.
Bár kevesen követték, mégis nagy, erős és népes nemzetté vált,

... Erre a földre hozott
És nekünk adta ezt a tejjel-mézsel folyó országot.
Most íme, itt hozom annak a földnek első termését,
amelyet te, az Úr, nekem adtál.”

Ez a Másodtörvénykönyv (26,5—10) sorai között meghúzódó ősi hitvallás a választott nép kultikus tradíciójának gyökereit rejtj magában. Az Istennek nyújtott szolgálat egyik legősibb kifejezése egy felajánlás, melyben méltó formát nyer a személyes hit és az apáról fiúra szálló, de mindig új tapasztalatokban gazdag istenismeret. Mire az őszö-vetség népe szavakba önti a történelem során kapott hivatását, már világosan áll előtte: Isten tulajdonának, papi királyságának és szent népének lenni (vö. Kiv 19,5—6) nem jelent mást, mint egy bizonyos *szolgálat* betöltését más népek között. A Sínai-szövetség-kötés határozott választásával erre a szolgálatra mondott igent: „Mindazt megte-szük, amit az Úr mondott nekünk!” (Kiv 19,8). Az évenkénti húsvét-ünneplés pedig tömör kife-jezése ennek a tudatos (kultikus) szolgálatnak, amit a választott nép együttesen ad Jah-vénak, hálából szabadulásáért. A választott népnek ez a kezdetekig visszamenő szol-gálatra hivatottsága alapozza meg a mindenkorai Isten-népe karakterét, küldetését. Nyil-vánvaló, hogy ezt olyan részletességgel nem találjuk meg az Őszövetségben, mint majd az egyház életében, mégis a levitikus papság funkciójától függetlenül — hiszen az a szent sátor, illetve a frigszekerény és az áldozat körüli tevékenységet látta el —, a szol-gálat gondolata jelen van Izrael életében.

A másoknak nyújtott istentisztelet-értékű szolgálat fogalma majdhogynem teljesen hiányzott a környező pogány népek gondolatvilágából. Így például Piaton világosan

ki is mondja: „Hogyan lehetne boldog egy ember, ha valakinek a szolgálója? (Gorgia 492a) Emberhez méltatlan dolog még az asztalnál tett szolgálat is (görög szóval diakonia), mivel az — e mentalitás szerint — a másik személyiségéhez köt, márpedig a „homo politicus” kormányzásra hivatott. Magában Izrael történetében is feszültségek, nehézségek között jutott érvényre a helyes Isten- és ember-szolgálat gyakorlata. Nem volt könnyű megfelelni a kettős parancsnak: egyrészt Isten szava szerint meghódítani, és hatalmuk alá vetni a környező népeket; másrészt megismertetni velük Jahvé jelenlétét és nevét. Mégis e kettősségekben bontakozik ki a nép üdvösségkövetítő szerepe, aminek egyik példája volt Ábrahám közbenjáró „alkudozása” Istennél Szodoma megmentéséért (vö. Ter 18,22—33). Izrael akkor töltötte be igazán misszióját, amikor Isten eszközeként, sőt „szolgálójának” (‘ebed) tudta magát, s éppen e szolgálata által működött együtt Jahvé üdvözítő tervével. Izrael öntudatában a szolgálatra rendeltség alapjai — természetesen nem újszövetségi értelemben — közösségtudatával együtt mélyülnek el: mindaz, ami itt és most történik az egyedi személlyel, az a közösség egészét is érinti. A választott nép „ekklésiaja” ezen az úton válik előképévé Isten újszövetségi egyházának, mely lényegesen több az egyes tagok vérszerinti, vagy érdek szerinti összességénél (vö. N. A. Dahl, *Das Volk Gottes*, Darmstadt, 1962, 15.).

A szolgálat értékelésében Jézusnak döntően új szava volt. Mindenekelőtt feltűnő, *ahogy elfogadja azt*: megkísértése után az Atya páratlan jószágaként. Így olvassuk: „angyalok szolgáltak neki” (Mk 1,13; Mt 4,11). Simon anyósának meggyógyítása után, vagy Márta és Mária házában pedig úgy fogadja el, mint természetes emberi gesztust (vö. Lk 4,39; 22,27; Jn 12,2—3). Jézus szemében a *szolgálat a legnagyobb tisztelet jele*, ami nem valami „különös” dolog, hanem Istennek magának is mintegy „tulajdonsága”, ahogy ez világossá válik előtűnik a hazatérő úrról szóló példabeszédében (vö. Lk 12,37). Így érthető, hogyan vállalhatta ő, az Úr és Mester, a legteljesebb diakoniai szolgálatot övéért. Az utolsó vacsorán a lábmosás szimbolikája összefoglalja Jézus földi napjainak számtalan gyógyítását, segítő szolgálatát, és egyben hitelesíti súlyos szavait: „A legnagyobb legyen olyan, mintha a legkisebb volna, az előljáró pedig mintha szolga (diakonosz) volna” (Lk 22,26). Figyelemre méltó, hogy Lukács evangéliumában e szövegrészletet — a többi szinoptikustól eltérően — az eukarisztia alapítása utánra helyezi, mivel Krisztus jelenlétét, — mely az eddigi emberi értékrend megfordítását eredményezi — így kell értenünk: „En úgy vagyok köztetek, mint aki szolgál” (Lk 22,27). Márk és Máté pedig ezt teszi hozzá: „Hisz az Emberfia nem azért jött, hogy szolgáljanak neki, hanem hogy ő szolgáljon, és életét adja váltságul sokakért!” (Mk 10,45; Mt 20,28). Jézus a szolgáltnak ezt a gyakorlatát hagyja övéire: „Példát adtam nektek, ahogy én tettem, tegyétek ti is” (Jn 13,15).

Az ősegyházban a diakonia *alapszabályává* lett a mindennapi életnek. Pál apostol például hivatását Krisztus megváltó szolgálata egyenes következményeként tekinti (vö. ApCsel 9,15; 27,23), és elválaszthatatlannak tartja a Feltámadott hirdetésének szolgálatától (vö. 1Kor 9,16; J. Ratzinger, *Das neue Volk Gottes*, Düsseldorf, 1972, 31—32). Az apostoli munkában szolgálattal segítőtársak osztoznak vele: Barnabás, Szilás, Apolló, Timóteus és mások, akiket név szerint is említ az Apostolok Cselekedeteinek könyve. Diakoniai tevékenységüket, akár gyakorlati, fizikai, akár lelki szolgálat, úgy tartja számon, mint az „Úr szolgálatában” (Kol 4,7) való részzedést. A keresztény egyházi szolgálatnak felismerését és gyakorlásának első fázisát a Lélek termékenysége számára való megnyílásként kell értelmeznünk, mégpedig négy szempontból: 1. aki szolgál, Krisztust juttatja érvényre, aki a közösség eukarisztiajában maradt köztünk; 2. aki szolgál, megőrzi az Újszövetség hitleteteményét, azaz elősegíti az apostoli tradíció visszafordíthatatlan folyamatát; 3. aki szolgál, az az Ige misszióját lendíti előre, melynek továbbadása a hívő közösségre van bízva; 4. aki szolgál, egy szerre valóítja meg az egyház egységét és különbözőségét, az üdvözítő Krisztus egyetemessége szerint (vö. H. Denis, *Nuovo testamento, chiesa e ministeri*, in AA. VV., *Il ministero e i ministeri secondo il N. T.*, Roma 1979, 661—662).

Az egyházban betöltött különféle konkrét feladatok állandósulása mellett a keresztény diakonia — mint alapvető norma — a tanítványoknak irányadója maradt és marad, megteremtve köztük a közösséget (koinonia) a szenedésben éppúgy, mint az egymás felé fordulás számtalan területén. Mondhatjuk így: ebből az „alapanagyból” választatnak ki „néhány apostollá, mások profétává, ismét mások evangelistává, pásztorrá és tanítóvá” (Ef 4,11). A mindenkire érvényes szolgáló készség és a betöltendő egyházi szolgálatok között igen szoros a kapcsolat. Jó példa erre a „hét férfi” kiválasztása (ApCsel 6,1—6), akiket bár nem nevez diakonusoknak a Szentírás, mégis maga a Tizenkettő bíz meg konkrét szolgálattal, ami viszont nem a közös „papi és diakonai” hivatás kárára valósul meg, hanem Krisztus „pap és szolga” mivoltából eredően, éppen annak támogatására (O. Semmelroth, *Il ministero sacerdotale*, Roma, 1964, 269—284).

A „különbéle szolgálataok” gondja — Szent Pál szavaival (1Kor 12,5) — elsősorban a *világi hívek felelőssége*, akik ezt az egyházban pozitív küldetésként kapják Istentől a világ javára. Feladatuk nem csak a papság segítése, hanem elsősorban állapotuknak megfelelő egyszerű szolgálat, ami bázisa a kegyelmi életnek. A 2. Vatikáni zsinatnak a világiak apostolkodásáról szóló határozata, és egyéb dokumentumok idevonatkozó részei is, Isten népének ezt az alapvető vonását és feladatát fejezik ki, elmélyítve a minden megkeresztelt ember általános papságának „újrafelfedezését”. A szekularitás (a világban való lét) a diakoniának jó adottsága, a szolgálat teljesítésének maradandó állapota (Egyházzól, 31. pont).

Az eukarisztia ünneplése során összegyűjtött keresztények ősi gyakorlata volt az ún. *agapé*, amely eredeti jelentésében Istennek Krisztus által megmutatkozott határtalan szeretetét ünnepelte a Szentlélek gyümölcsein keresztül (vö. Nuovo Dizionario di Teologia, Alba, 1977, 1869 és V. Warnach, Liebe, in HTHG II, 55). Ez a testvéri összejevetel, amely kezdetben megelőzte az eukarisztia ünneplését (később követte, majd tőle függetlenül is szerveződött), nem akart mást, mint elmélyíteni az Úr jelenlétéből áradó *koinoniát*, azt a lelki egységet, amely előfeltétele és kísérője minden keresztény szolgálatnak. Ismerjük ezeknek a rendezvényeknek a történetét, nehézségeit, sőt buktatóit is, melyek már korai kibontakozásakor jelentkeztek (lásd Szent Pál intelmei 1Kor 11,17—34), mégis az *agapé* gyakorlata nyitott utat a diakoniának egy szélesebb, spontán megvalósulására, elsősorban a rászoruló, szűkölködők, szegények, betegek testi-lelki igényeinek kielégítésére (vö. A. Hamman, Vita liturgica e vita sociale, Milano 1969, 203sk). A III. század gyakorlatában elkülönül a kettő: az eukarisztikus vacsora és az *agapé*, — mégis a kettő közti szoros kapcsolat felejthetetlen: „Az *agapé* valóban mennyei eledel — mondja Alexandriai Kelemen — a Logosz bankettja... s ha szeretet az Urat, a te Istenedet és felebarátodat, akkor ez a mennyei bankett valóban a mennyekben van; ha mégis földi, akkor étkezésnek hívjuk, ... melynek megrendezését a szeretet sugallja, de maga az mégsem a szeretet. Jele egyfajta jósnak, amelyet nagylelkűen közöl másokkal...” (Paed. II. 1.5.3). Később a „szeretetvendégségnek” már inkább az ún. karitatív oldalal találkozunk, elkülönítve az eukarisztiaétól, mégis imádsággal, énekek, kézmóssal, gyertyagyújtással kísérve. Szervezésükben, a szükség szerinti alakításában minden keresztény kivette a részét, sőt kifejezetten említés történik a nők szerepéről (pl. Tertullianusz, Apol. adversus Gentes pro Christianis, 39; De corona 3; Ad uxorem II, 4 stb.). A szolgálat beláthatatlanul gazdag alkalmi voltak ezek, sok esetben — például a vértanúk számára — szenvedésük, haláluk előtt a testvéri, krisztusi szeretetnek utolsó megtapasztalása, erőforrása. Az *agapé* későbbi formái, a keresztény vendégszeretet, az asztalközösség, az egyedülálló, özvegyek felkarolása, mind-mind a hívő ember alapvető szolgáló missziójának értékei.

A laikusok szolgálata, keresztységükből eredő meghívásuk teljesítése nélkül az egyház nem érheti el célját. Eppen ezért sürgetően szükséges, hogy a hívő keresztény *tudatában legyen cselekvési lehetőségeinek*, eszközeinek, és fölismerje szolgálatának „helyzeti” kegyelmeit, különleges karizmáit, amelyeket csak ő kap meg a Szentlélektől. A világban élő hívek szolgálata kettős irányban valósul meg: *liturgikus* és *karitatív* tevékenységükben. A liturgia előkészítése, a hívekre tartozó imádságok megszerkesztése. Isten igényének felolvasása, előadása, alkalomszerűen egy-egy *agapé*-ünnepség lebonyolítása, a gyermekek, fiatalok, betegek, öregek, betelepültek vagy vendégmunkások részvételének elősegítése, — mindez számtalan konkrét alkalom a szolgálat gyakorlására. A karitatív lehetőségek pedig egyenesen felmérhetetlenek, hiszen az élet változatossága újabb és újabb, eddig ismeretlen helyzet elé állítja a hívő keresztényt: mások megerősítése, kimondott vagy rejtőző szükségjeinek észrevétele, korunk mérhetetlen magányának enyhítése, Isten ügyének szimpatikusá tétele és így tovább. Eppen úgy, ahogy a korai keresztények megtalálták az *agapé*-szervezés legidősebb formáját, a mai diakoniának a mai idők igényeinek kell megfelelnie, megtalálva a szolgálat helyes, krisztusi és egyházi megvalósítási formáit. Az egyedi, személyes kezdeményezések mellett a zsinati szándéknak megfelelően a helyi püspöki konferenciák feladata e szolgálatok intézményes megszervezése (vö. A világiak apostolkodásáról, 19. 26. pont).

Isten népe alapvető, szolgáló karakterének érvényrejtetéséről soha nem mondhatjuk el, hogy már eleget tettünk. Ellenkezőleg, az egyház még nem használta ki a feltámadt Krisztus mindig új evangéliumának valamennyi lehetőségét (vö. R. Völk—R. Pesch, Diaconia e carità nella comunità del N. T., Bologna 1979, 91.). Ezért fontos az önzetlen szolgálat értékének felismerésére való *nevelés*, hisz a keresztény egzisztencia mértéke mindig a szolgálat vállalása marad. A nem hívőkkel folytatott párbeszédben pedig éppen ennek a szolgálatnak van meg az az „előnye”, hogy a diakonia karitatív értékeit még a nem hívő sem tagadhatja, s ez a tanúságtétel hatásosabb szó minden másnál. A szolgálat a kereszténység egyik legértékesebb kincse, mégha olykor „naivnak” tűnnék is, hiszen az egyház Jézus mintájára éppen ennek a naivságnak „diszkrét elrejtettségében” éli mindennapi életét (J. Ratzinger—K. Lehmann, Mit der Kirche leben, Freiburg—Basel—Wien 1978, 72).

Felhasznált irodalom:

E. Schillebeeckx, *Fondamento del posto mondano del laico nella Chiesa*, eredeti kiadás: Tijdschr. voor Geest. Leven 5 (1949), 146—166, a *La missione della Chiesa* c. művéből, Roma 1971. 125—181. — N. Füglistner, *Struttura dell'ecclesiologia veterotestamentaria*, MS IV/1. ital. 7, 42. — H. Küng, *La Chiesa*, Brescia 1972, 142. — J. Colson, *Der Diakonat im Neuen Testament*, K. Rahner—H. Vorgrimmer, *Diaconia in Christo* c. műben, QD, 15/16, Freiburg i. Br., 1962, 3. — O. Cullmann, *Urchristentum und Gottesdienst*, Zürich, 1950. 67—72. — H. Krimm, *Das diakonische Amt der Kirche*, Stuttgart, 1965. — Y. Congar, *Tutti responsabili nella Chiesa?* Torino 1975. — M. Keller, *Teologia del laicato*, MS IV/II. tal. 8, 489. — R. Gerardi, *Ministeri dei laici e sacramenti* Roma, 1979. — R. Völkl, *Diaconia e carità*, Bologna, 1978, 48—69.

Pákozdi István

A PAPI LELKISÉG NÉHÁNY VONÁSA A „REDEMPTOR HOMINIS” ENCIKLIKA ALAPJÁN

II. János Pál pápa első körlevele 1979. március 4-én, nagyböjt első vasárnapján jelent meg. A Szentatyá 1978 novemberében írta lengyel nyelven. Az egészet személyesen maga készítette. Lefordították latinra és hat világnyelvre, majd megküldték a világegyház püspökeinek. Egyik beszédében így nyilatkozott az enciklikáról: „Ki akartam fejezni azt, ami életet öntött és folytonosan önt gondolataimba, szívembe, pápaságom kezdete óta... A körlevél azokat a gondolataimat tartalmazza, amik bennem érelődtek meg papi életem folyamán. Ahogyan látom és érzem a kapcsolatot a Jézus Krisztusban megvalósult megváltás misztériuma és az emberi méltóság között, ugyanúgy szeretném egyesíteni az egyház küldetését az emberiség szolgálatával.” A pápa első írása bemutatkozás is volt. A kezdő szavak egy-egybe foglalják a két alapgondolatot: *Redemptor hominis* (Az ember Megváltója), vagyis benne *Krisztus személye felé és az emberi személy felé fordult*. Ez a két alapgondolat vezeti a Szentatyá pápai szolgálatát. Ha jól megfigyeltük eddigi működését, szinte nyomon lehet követni, hogy mennyire ezekre építi fel beszédeit és egyéb megnyilatkozásait.

Körlevelének főforrása a Szentírás, a zsinati határozatok, főképpen a „*Gaudium et spes*”, majd századunk egyéb nagy pápáinak megnyilatkozásai, elsősorban VI. Pál pápa „*Ecclesiam suam*” kezdetű enciklikája, végül felhasználja a pápa saját tapasztalatait is. Változatos élete bőséges anyagot szolgáltatott.

Roberto Tucci, a Vatikáni Rádió igazgatója szerint: „ez a terjedelmes dokumentum... igazában nem más, mint *program és hitvallás*. Nem tudományos fejtegetés, nem teológiai tanulmány, hanem *Róma püspökének tanúságtétele* arról a közös hitről, amit együtt vall a világ minden püspökével. Ez a hitvallás magában foglalja az egyház felelősségét a jövő iránt és ez a jövő nemcsak a katolikusoké, hanem az egész emberiségé.” Az egyház nem hagyhatja magára az embert. Korunk egyházának mindig új módon kell tudatosítania az ember helyzetét. A legutóbbi (1980) lelkipásztori értekezlet Bécsben ezt így fogalmazta meg: „A krisztusi hit megkívánja, hogy az embert önmagáért is szeressük.”

Mond-e valamit a körlevél a nem hívők számára is? — Igen, mert *etikai felelősségtudat* és felelősségérzetre akarja ráébreszteni az embereket. Ez minden jószándékú, és az emberiség érdekében együttműködni kívánó ember számára sokat mond. — *Konkrét segítséget is ad a mai ember gondjainak megoldásában*, amikor azt hangsúlyozza, hogy a szeretet keresztény erénye nem valami individualista érzélgősség, hanem magában foglalja az egész közösség és az egész társadalom iránti felelősséget.

Hogyan rajzolja meg a pápa a papi lelkiség főbb vonásait a Redemptor hominis enciklikában? — A fő szempont: *A pap kapcsolódik szorosan Krisztushoz*. Ez legyen alpmagatartása, ezért krisztocentrikus emberré kell válnia. A pápa nem mondott lényegesen új dolgokat, hanem mintegy alá akarta húzni korunk legfontosabb tanításait. „Az embert megváltó Jézus Krisztus az egész történelem középpontja”, — kezdi az enciklika első mondatával, majd így folytatja:

„Szívünk és lelkünk fordul felé ebben az egyedülálló időszakban, melyet most él át az egyház és az egész emberiség családja. Ebben az időszakban, amikor nagyon közel járunk a kétezredik évhez... nehéz megmondani, hogy mit hoz majd az emberiség történelmének.

Ahhoz az évfordulóhoz érkezünk, amely különösen feleleveníti bennünk azt az elsődleges igazságot, amelyre hitünk alapszik, s amelyet Szent János evangélista így mond: „Az Ige testté lett és közöttünk élt.” Isten belépett az emberiség történelmébe, és mint ember, alanya lett a történelemnek. Isten a megtestesülés által adta az emberiségnek azt a távlatot, amelyet teremtésétől fogva neki szánt.

A ma papját át kell hatnia tehát

1. az egészséges optimizmusnak. A bizalomnak a természetfeletti erőből kell merítenie. A Szentatya határozottan bátorítja az egyház minden tagját, hogy a 2. Vatikáni zsinat tanítása és a jelen események alapján hinnünk kell abban, hogy az *egyházi élet megújulásának lendülete hatalmasabb, mint a kételyek, amelyek az összeomlás és válság jelei.* „Az egyház nem mentes a belső nehézségektől és feszültségektől, ugyanakkor erőt vesz a túlzott önkritikus törekvéseken. Elmondhatjuk, hogy fokozott erővel mérlegeli a különféle megmondolatlant kritikákat. nagyobb erővel áll ellen sokféle újításnak, érettebb lett a szellemek megítélésében, alkalmasabbá vált arra, hogy örök kincstárából előhozzon újat és régít egyaránt. Jobban ismeri a maga misztériumát és mindebből következik, hogy nagyobb a készsége a mindenki felé szóló üdvözítő feladat megoldására, hiszen az Isten 'azt akarja, hogy minden ember üdvözüljön és az igazság ismeretére jusson' ” (4. pont).

Mindennapi munkánkban a papot is megkísérti a pesszimizmus. Amikor emberekkel foglalkozik, látnia kell a mai élet sokrétű problémáját. Az a pap, aki nem táplálkozik rendszeresen a kegyelem forrásaiból, nem él komoly imádságos életet, nem tanulmányozza intenzíven a teológiát, könnyen elveszíti optimizmusát. A papnak erősen hinnie kell abban, hogy Isten garanciát vállalt Jézusban az emberiségért és hogy küszködéseinek is megvan a természetfeletti értéke. Ehhez nagyon fontos — a Szentatya meglátása szerint —, hogy a munkában *munkatársaknak tartsák egymást és felelősséget érezzenek egymásért.* Az egyetlen Krisztus szolgálják, egy eszme szolgálatába szenteljük életüket. Csak úgy hiszi el a világ, hogy Krisztus küldöttei, ha egységben és szeretetben összeforrva vállalják küldetésüket. Csak úgy tudnak hatni másokra, ha elsősorban egymás közt valószínűleg meg Jézus tanítását.

A pápa a továbbiakban felsorolja a *modern ember félelmének okait.* „Úgy látszik, hogy korunk emberét egyre inkább veszélyeztetik az általa létrehozott dolgok... A sokfajta emberi tevékenység végeredménye ugyanis elidegenítésnek esik áldozatul, mégpedig nagyon gyorsan és sokszor előre nem látott módon... A létrehozott eredmények az ember ellen fordulnak. Olyannak tűnik, mint a mai ember életének legkeservesebb és legáltalánosabban elterjedt tényezője. Az embert ezért egyre nagyobb félelem tölti el. Fél attól, hogy munkájának gyümölcsét ellene fordítják... Vajon a fejlődés, amelynek az ember a szerzője és végrehajtója, minden szempontból emberibbé teszi-e az életet?...” — Mindegyikünknek keresnie kell, hogy korunkban mi viszi igazán előbbre a fejlődést. Nekünk, akik ennek a fejlődésnek szemtanúi és részesei vagyunk, nem szabad túlságosan lelkesednünk érte, túlságosan csodálkoznunk sem szabad mindazon, amit elértünk. Mindegyikünknek a legnagyobb becsületességgel fel kell tennünk azokat a kérdéseket, amik az ember mai helyzetét illetik: az emberi szellem találmányai, amelyek eddig megszülettek, és amiken a technika szakemberei török a fejüket, — vajon támogatják-e az ember erkölcsi és szellemi fejlődését? Növekszik-e az emberekben és az emberek között a szeretet és egymás jogainak tiszteletben tartása? (15. pont). Még akkor is optimistának kell lennünk, ha látjuk magunk körül az élet negatív oldalát. A Szentatya nyomatékosan kifejezi, hogy a lehető legszorosabban kapcsolódjunk Krisztushoz, aki vállalta az emberi sorsot minden örömmel és gondjával együtt. Aki Jézusra tekint, szükségszerűen a maga realitásában látja az életet és egészséges optimizmusra tesz szert. Ez a derülítő lelkület szilárd biztonságot és határozottságot ad.

2. Az értékek megbecsülése mindenütt és mindenben. — „Krisztus mindenkit befogad, e világra született embert az egyház gondjaira bízva és a Megváltás misztériumának részesevé tesz. Ez a gondoskodás az egész embert érinti és különleges módon jut el hozzá. Krisztus az embert a maga valóságos életében nézi, egyszeri és megismételhetetlen voltában, mint olyant, akiben Isten képmása tükröződik... A földön az ember az egyetlen olyan teremtmény, amelyet Isten nem más miatt, hanem önmagáért teremtett” (13.). — Késznek kell lennünk, hogy megértsünk minden embert. Ez egyáltalán nem jelenti azt, hogy elveszítjük saját hitünk bizonyosságát, vagy gyengítjük az erkölcsi alapelveket. A Megváltás misztériuma mintegy újratemti az embert. Nincs többé zsidó vagy görög, rabszolga vagy szabad, férfi vagy nő, mert mindnyájan egyek vagyunk Krisztusban. Nagy érték az ember a Teremtő szemében, ha ilyen nagy Megváltót érdemelt. Az egyháznak minden korban, de különösen a miénkben az a kötelessége, hogy az emberre irányítsa tekintetét. A zsinati atyák felhívták a figyelmet a különböző vallásokban rejlő lelki értékekre. Az emberek különböző utakon keresik az Istent és egyben emberségük teljes kibontakozását. — Az enciklika

15. pontjában fontos megállapítást tesz a Szentatya: „A technika fejlődése, és az emberi kultúra mai formája, amelyben a technikai tudományok elsőbbséget élveznek, követelik az erkölcsi élet és az etika tudományának fejlődését.” Verne Gyula szavai jutnak eszünkbe: A hódító Robur c. regényében a főhős ajkára adja mondanivalóját. A nagy Robur így búcsúzik Philadelphia lakosaitól: „Kísérletem véget ért. Számomra azt a tanulságot hozta, hogy semmit sem szabad elsietni, még a haladást sem. A tudomány fejlődése nem előzheti meg az erkölcsi fejlődést.” Minden ember annyiban képvisel értéket, amennyiben elősegíti az erkölcsi értékek megbecsülését. A papoknak a helyes értékrendre kell ránevelniük önmagukat és híveiket.

3. A tanítást és a tanúságtételt nem lehet szétválasztani (19.). A 19. pont részletesen foglalkozik a keresztyén tanítás nagyszerűségével, de ugyanakkor kiemeli, hogy senki sem foghatja fel úgy a teológiát, mintha a személyes vélemények gyűjteménye lenne, hanem minden teológusnak tudnia kell, hogy az egyház tanító feladatának válik részésévé, amikor az igazságot hirdeti.

A tanításnak csak akkor lesz ereje, ha azt követi az élet tanúságtétele. Jézus mondja Pilátus előtt kihallgatása alkalmával: „Arra születtem és azért jöttem e világra, hogy tanúságot tegyek az igazságról. Mindaz, aki az igazságból való, hallgat szavamra” (Jn 18,37—38.). Jézus összekapcsolja az igazságot és tanúságtételt fogalmát. Meggyőződéssel kell vallanunk, hogy Jézusban van az igazság. A pap az igazság hírnöke, aki ma, a világnézetek zűrzavarában csak úgy tud eligazodni, ha mélyeséges hittel átéli Jézus tanítását, Karl Rahner ezt így fejezi ki: „Tudatosan kell életünket és szívünket Jézusnak adni. Ha ezt megteszük, akkor mások felé is hat szavunk és nyílt szívvel közeledünk embertársaink felé.” Az élet egyre inkább megtanítja a papot, hogy megélje, magáévá tegye az örök igazságokat. Észre kell vennie, hogy a szavak értéktelenek lettek, csak a tettek vonzanak. Sokszor nem marad más a pap számára, mint az állhatatos tanúságtétel.

4. Szolgálatkészséget említ a 21. pont. „Krisztus királyi méltóságában való részesedés, amennyiben ezt mindegyikünk felfedezheti önmagában és másokban is, elsősorban a szolgálatkészségben mutatkozik meg.” — Krisztus lelkiülete azt követeli meg a paptól, hogy uralkodjék önmagán, mert csak így tudja hatékonyan szolgálni embertársait. Uralkodni igazában csak „szolgálva” lehet. Ez olyan lelki érettséget követel, amelyről el lehet mondani, hogy „uralkodást” jelent. „Ezért tehát ahhoz, hogy valaki méltón és hatásosan lehessen mások szolgálatára, uralkodnia kell önmagán és birtokában kell lennie azoknak az erényeknek, amelyek lehetővé teszik ezt az *önuralmat*.” — Sajnos, sokan fegyelmezetlen viselkedéssel taszítják el maguktól és Krisztustól az embereket, Krisztus papjának tapintatosnak, lelki embernek kell lennie!

5. Termékeny nyugtalanságnak nevezi a pápa azt a lelkiületet, ami képessé tesz az igazság állandó kutatására, önmagunk felé pedig sohasem engedi éreztetni a megelégedettséget. Állandó cselekvésre készít és megvéd az elszürküléstől és az ellaposodástól. Ében tartja bennünk a lelkiismeretet és megtart a helyes középúton. — Folytonos valósággá válik így az emberben az igazság keresése, a jószág kielégíthetetlen szomjúsága. Ezáltal Krisztus szemével nézünk másokra és mindig mélyebben hatolunk a Megváltás misztériumába.

6. Korunk papjának ismernie kell a zsinati dokumentumokat. Enélkül nem tud lépést tartani a mai világ rohanásával és a felmerülő problémákkal. A Szentatya többször is hivatkozik VI. Pál pápa enciklikáira, különösen pedig az „Ecclesiam suam” körlevélre, valamint a „Gaudium et spes” kezdetű zsinati konstitúcióra. Tudatosan el kell fogadnunk, hogy a Zsinát által a Szentlélek szól hozzánk és benne Isten látható jelét kell látnunk. — Aki már legalább egyszer átolvasta a magyar fordításban is rendelkezésünkre álló zsinati dokumentumokat, észre kellett vennie, hogy milyen korszerű tanításokat tartalmaz.

7. A 20. pont külön is foglalkozik a papi élet legfontosabb elemével: az *Eukarisztiával*, az egész szentségi életnek alapjával és csúcásával, „...megváltásunknak e nagy ára mutatja, hogy mekkora jelentőséget tulajdonít Isten az embernek, és egyben kifejezi a Krisztusban rejlő méltóságunkat is...Az Euchariszta építi az egyházat és úgy alakítja, hogy Isten népének igazi közössége legyen... Az egyház belőle él... Ezért elmulaszthatatlan kötelessége az egyháznak mint Isten népének az, hogy állandóan éljen és előbbre lépjen az eucharisztikus életben, az iránta tanúsított tiszteletben, hogy lelki fejlődése általában az Euchariszta hatósugarán belül történjék... Innen következik az a kötelességünk is, hogy tartsuk tiszteletben és tartsuk be a liturgikus előírásokat és mindazon formákat, amelyek a közösség istentiszteletét kifejezik... Az egyházban mindenkinek, de elsősorban a püspököknek és papoknak gondosan kell arra vigyázniuk, hogy a szeretetnek és Szentsége valóban Isten népe

életének középpontjába kerüljön, hogy Krisztus az imádás minden szükséges formájával szeretetet kapjon a szeretetért és így valóban lelkünk élete lehessen." A pápa határozottan kijelenti, „hogy az új Advent egyházának az Eucharisztia és bűnbánat egyházának kell lennie!”

8. Nem lenne teljes a felsorolásunk a papi lelkiségről, ha nem említenénk a *Szűzanyába vetett nagy bizalmat*. A 22. pont részletesen beszél erről. Szentatyánk minden pap és keresztény ember lelkére köti, hogy „legyetek állhatatosak Máriával, Jézus Anyjával együtt! Ő Anyaként van jelen...”

Nagy József

A MI IDŰNKBEN mindjobban meggyőződésévé válik az embereknek, hogy az ellentéteket, melyek esetleg az egyes népek közt keletkeznek, ne fegyverrel, hanem megegyezésekkel és tárgyalásokkal döntsék el.

Azt hisszük, ennek a meggyőződésnek a szülőkora az, hogy a jelenlegi háborús eszközök borzalmas megsemmisítő hatással rendelkeznek, és félnék az emberek a bajoktól s a borzalmas romoktól, amelyeket e fegyverek okoznak. Ezért a mi korunkban, amely az atomerővel dicsekszik, távol áll az a meggyőződés, hogy a háború alkalmas a megsértett jogot jóvá tenni.

Sajnos, mégis gyakran látjuk, hogy a népek a félelemnek, mint a legfőbb törvénynek vannak alávetve és ezért fegyverkezésre tekintélyes összeget költenek. Azt állítják, hogy ezt nem azért teszik, — nincs okunk, hogy ezt ne higgyük el — hogy másokat elnyomjanak, hanem elriasszanak a támadástól.

Másként nem lehetne remélni, hogy a népek kölcsönös szükségleteikről és ügyleteikről való tárgyalásaik révén jobban megismerik az emberi természet kötelekeit, amelyekkel egymáshoz vannak fűzve; jobban megértik, hogy a közös természet főbb kötelezettségeiben az áll, hogy az egyes emberek és népek magatartása a szeretetnek engedelmessé válik, nem a félelemnek; mert elsősorban a szeretet feladata, hogy az egyes embereket az őszinte, a dolgok s a lelkek sokformájú kapcsolatára vezesse, ahonnan annyi jó áradhat rájuk...

A tudományoknak és a technikának újabb gyarapodása az emberi erkölcsöket is érinti, ezért az embereket, bárhol is vannak, arra indítják, hogy a kölcsönös munka révén mindjobban kapcsolatba kerüljenek egymással. Ma ugyanis a dolgok, tudományok és az emberek kapcsolata nagyon is megnőtt. Ennek okából túlságosan megnöttek a polgárok, családok, közbülső társaságok kölcsönös kapcsolatai is, amelyek különböző nemzetekhez tartoznak; gyakran tartanak a különböző államok vezetői egymás közt tanácskozásokat. Ugyanezen idő alatt az államok gazdasági ügyei mindinkább más államok gazdasági ügyeivel kerültek kapcsolatba; a nemzetek gazdasági ténykedései egymás közt fokozatosan annyira összefonódnak, hogy egyesek kapcsolataiból mintegy az egész föld gazdasági rendje alakul ki; végül bármilyen állam társadalmi előrehaladási rendje biztonsága és nyugalma szükségszerűen összefügg a többivel...

XXIII. János pápa Pacem in terris enciklikájából

Számunk írói:

Bozóky Éva író, Budapest — Fülöp Béla plébános, Budapest — Gál Ferenc, a Hittudományi Akadémia professzora, Budapest — Király Ernő, a Hittudományi Akadémia magántanára, Budapest — Kiss László lelkész, Budapest — Lotz Antal plébános, Kövegy — Nagy József plébános, Győr — Pákozdy István, a PMI ösztöndíjasa, Róma — Ratzinger, Joseph bíboros érsek, München — Schmatovich János, a Hittudományi Akadémia magántanára, Győr — Sólymos Szilveszter OSB főiskolai tanár, Pannonhalma — Széll Margit tanár, szerk. munkatárs, Budapest

INHALT

FERENC GÁL: „Wir haben die Herrlichkeit des einzigen Sohnes vom Vater geschaut“ (Joh 1,14)

Kardinal JOSEPH RATZINGER: Das I. Konzil von Konstantinopel 381.
(Seine Voraussetzungen und seine bleibende Bedeutung)

ANDRÁS SZENYAY: Missionarische Sendung der Kirche

ÉVA BOZÓKY: Unser Vorbild, Schwester, Zeitgenosse: die hl. Elisabeth von Árpádház

GESPRÄCH DER TEOLÓGIA MIT PROFESSOR DR. MED. IMRE MAGYAR

Ein Leben im Zeichen der Wahrheit, der Güte und Schönheit (*Margit Széll*)

DURCHBLICKE

Gesundheit, Heilen, Heil (*Margit Széll*)

UMSCHAU

Johannes XXIII.: ein Papst der evangelischen Armut (*Ernő Király*)
Eucharistie als die Herzmitte des christlichen Kultes (*László Kiss*)
Anwesenheit des Geistes Gottes (*Béla Fülöp*)

THEOLOGISCH-SEELSORGLICHE FRAGEN

Verschiedene Deutungen der biblischen Texte und die Predigt
(*János Schmatovich*)

Theologie und Spiritualität des neuen, römischen Messbuches
(*Szilveszter Sólymos*)

Wert der Eschatologie in der Seelsorge (*Antal Lotz*)

„Es gibt verschiedene Dienste . . .“ (1Kor 12,5) (*István Pákozdy*)
Manche Charakterzüge der priesterlichen Spiritualität auf Grund der Enzyklika „Redemptor Hominis“ (*József Nagy*)

SOMMAIRE

- FERENC GÁL: „Et nous avons vu sa gloire” (Jn 1,14)
Le Cardinal JOSEPH RATZINGER: Le concile de Constantinople I (381)
(Ses supposition premières et sa signification constante)
ANDRÁS SZENNAY: L'Église: Eglise missionnaire
ÉVA BOZÓKY: Un modèle, une soeur, qui nous était contemporaine:
Sainte Elisabeth de Árpádház

ENTRETIEN DE „TEOLÓGIA” AVEC DOCTEUR IMRE MAGYAR,
PROFESSEUR DE MÉDECINE

Une vie sous le signe de la vérité, de la bonté et de la beauté (*Margit Széll*)

TOUR D'HORIZON

Guérir, c'est ramener sur le chemin de la santé et amener sur le chemin
de salut (*Margit Széll*)

PERSPECTIVES

- Un pape de la pauvreté évangélique: Jean XXIII. (*Ernö Király*)
L'Eucharistie au coeur du culte crétien (*László Kiss*)
La présence de l'Esprit de Dieu (*Béla Fülöp*)

QUESTIONS THÉOLOGICO-PASTORALES

- Les divers sens de l'Écriture et la prédication (*János Schmatovich*)
La théologie et la spiritualité du nouveau missel de Rome
(*Szilveszter Sólomos*)
Une pastorale ouverte à l'eschatologie (*Antal Lotz*)
„Il y a, certes, . . . diversité des ministères (1Cor 12,5) (*István Pákozdy*)
Quelques traits de caractère de la spiritualité du prêtre
d'après l'encyclique „Redemptor Hominis” (*József Nagy*)

TEOLÓGIA negyedévi folyóirat, megjelenik március, június, szeptember és december közepén. — Laptulajdonos: Actio Catholica Országos Elnöksége. — Szerkesztőség és kiadóhivatal: 1053 Budapest, Károly M. u. 4–8. III. lépcső 1. 8. (A kéziratot kizárólag ide kell küldeni.) — Felelős szerkesztő: dr. Szennay András — Főmunkatárs: dr. Gál Ferenc — Felelős kiadó: dr. Várkonyi Imre — Egyházi jóváhagyással — Előfizetési díj 1 évre 120,— Ft. Egyes szám ára 30,— Ft. Belföldi előfizetés: Actio Catholica Országos Elnöksége TEOLÓGIA folyóirat, Budapest 62. 511–324 számú csekkszám-láján. — Külföldön előfizethető a Kultúra Könyv és Hírlap Külkereskedelmi Vállalat útján. Külföldi előfizetési díj 1 évre 10.50 USA dollár, vagy ennek megfelelő összegű más pénznem. Átutalható a Magyar Nemzeti Bankhoz (Budapest 54), a Kultúra 024/2 számú számlájára az összeg rendeltetésének (Teológia előfizetés) a feltüntetésével. — Terjeszti a Magyar Posta. — Minden jog fenntartva. —

81-4006 Pécsi Szikra Nyomda — F. v.: Szendrői György

Index szám
25 821

ISSN 0133—1779